

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ИСКУССТВ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF
THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ARTS

КОМИТАС
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
ТОМ ДВЕНАДЦАТЫЙ
МУЗЫКАЛЬНО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ
НАСЛЕДИЕ

АРМЯНСКИЕ НАРОДНЫЕ ПЕСНИ
КНИГА ЧЕТВЕРТАЯ
«ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ СБОРНИК»
Часть вторая

Составление и комментарии
Р. Атаяна
Редакторы Р.Атаян, Г.Геодакян

КОМИТАС
The Complete Works
Volume Twelve
MUSICAL ETHNOGRAPHIC HERITAGE

ARMENIAN FOLK SONGS
Book 4
“Ethnographic Collection”
Part two

Compilation and commentaries R. Atayan
Edited by R. Atayan
G. Geodakyan

Издательство «Гитутюн» НАН РА, Ереван
“Gitutjun” Publishers, Yerevan
2003

Կ Ո Մ Ի Տ Ա Ս
ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ
ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ-ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ
Գիրք Դ

«ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ»
Մաս երկրորդ

Կազմեց և ծանոթագրեց՝
Ռ.Աթայան
Խմբագիրներ՝ Ռ. Աթայան, Գ.Գյողակյան

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն
Երևան 2003

ԴՏՀ 78(479.25)
ԳՄԴ 85.313(2Հ)
Կ - 685

*Հրատարակության ծախսերը հոգացել է Գլենդենյի (ԱՄՆ)
Լարք երաժշտական ընկերակցությունը, որի համար Արվեստի ինստիտուտը
իր երախտագիտությունն է հայտնում այդ հիմնարկությանը և նրա ղեկավար՝
պատվարժան պրոֆ. Վաչե Պարսումյանին*

*The Institute of Arts expresses deep gratitude
to the Lark Musical Society of Glengale (California, USA)
and its Director, prof. Vatsche Barsoumian
for their financial support
to carry out the publication of this volume.*

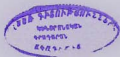
Կ $\frac{4905000000}{703(02) - 2000}$

ԳՄԴ 85.313(2Հ)

ISBN 5-8080-0465-9

© ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ

Կոմիտասի երաժշտաազգագրական ժառանգության ներկա Դ զիւրը (Երկերի ժողովածու, հատոր Տասներկու) ընդգրկում է «Ազգագրական ժողովածուի» երկուորդ կեսը (համապատասխան հավելումներով), կոմիտասյան դիվանի 316, 314 միավորներից բաղված ինքնագիր ժողովրդական երգեր և երգեր գրառված 1913 թ. Արևելյան Հայաստանում: «Հավելված»-ում դրված են երաժշտագետի աշակերտների ձեռքով գրված մեզ հասած մի շարք երգեր (326):

«Ազգագրական ժողովածուի» երկու հատվածների մասին (ձեռ. թիվ 302 և 317) մանրամասնորեն գրված է Երկերի ժողովածուի նախորդ հատորի նախաբանում: Այստեղ գետնդրված որոշ նյութեր պահպանվել են որպես տարբերատիվ գրառումներ: Դրանցում երբեմն հանդիպում են նույնպիսի թղթերի վրա, նույն ձևով գրանցված երգերի ինչ-ինչ փոքրաքանակ խմբակցություններ: Այդպիսիք են, օրինակ, 314 կապոցի 1-15 թերթիկները, 16-22 և 52-ը, 23-26-ը, 29 և 73-ը և այլն: Պետք է ենթադրել՝ երբևէ սրանք տարբեր մեծության ամբողջությունների մասեր են եղել, թերևս ունեցել են համապատասխան շապիկներ, որոնց վրա, հավանաբար, գրված է եղել, թե որ ժամանակի ու որ վայրի գրառումներ են և ինչ նպատակով կամ հիմունքով են միավորված եղել: Յակոբ, նյութերի ներկա վիճակում նման հարցեր պարզաբանելը հնարավոր չէ: Չճայած դրան, հատորում նյութերը դասավորելիս նման խմբակցությունները մեք նկատի ենք ունեցել:

Թ. 316-ը ամբողջական տետր է, պարունակում է 24 երգ, որոնցից դուրս թողնելով 2-ը, որ 302-ում նույնությամբ կան, գետնդել ենք 22-ը: Այս երգերը հավաքված են միևնույն վայրում (Շիրակի Մահմուդյուզ, այժմ՝ Շիրակի մարզի Պեմզաշեն), և արդեն դրանով իսկ ուսումնասիրության առումով տետրը հատուկ հետաքրքրալուծություն ունի: Նյութից դատելով՝ Կոմիտասը Մահմուդյուզում նաև էլ հետաքրքրական փորձ է արել:

Հայտնի է, որ նա իր գրառած երգերը տարբեր վայրերում և տարբեր ժամանակ նորից ու նորից երգել էր տալիս նույն խոսքերի մեղեդիական նոր մեկնաբանումներ, նույն մեղեդիների նորանոր շարադրություններ գտնելու և միմյանց հետ համեմատելու նպատակով: Այս դեպքում նրա ուշադրության առարկան է եղել Արևելյան Հայաստանում գյուղական երիտասարդության (հատկապես աղջիկների) շրջանում ամենատարածված ու սիրված քառյակներից մեկը՝

Միրել են սերն երեսին,
Անբառան թերն երեսին...

Արդյունքով, կարելի է ասել, ստացվել է փայլուն այս խոսքերով հանկարծարանված կամ վաղուց իսկ իմացած մեղեդու 9 հաջորդված տարբերակներ, որոնք ունեն ելեէջային ոճի ընդհանուր գծեր, բայց և քավարար ինքնատիպություն, համապատասխան յուրաքանչյուր երգողի ճաշակին, հնարածությունը, երևակայությանը... Հնարավոր է, որ բոլոր 24 երգն էլ, բոլորն էլ սիրո քնարական երգեր, նման ձևով «պատվիրված» են եղել, որովհետև գրեթե բոլորն էլ երգվել են տարածված քառյակներով:

Թ. 314-ը «դաշտային գրառումներ» պարունակող քազմազան թերթիկների դիվանում գոյացած հավաքածու է, կան երգեր, որոնց տարբերակները հանդիպում են Կոմիտասի այլ գրառումներում նույնպես: Առաջին կեսի քազմաժանր երգերի մեջ իր տեսակով ու բովանդակությամբ առանձնահուն է «Այս, երևակ են ձեզի, բաճերիկ սարեր»՝ անեմայն հավանակաճությամբ Մուշից Արևելյան Հայաստան գաղթած ազատարտասանական ոճի երգը, պարզապես ասեղը: Կան 1904 թվականի գրառումներ, իրականացված նշանավոր Նախտ քիճայի (Նահապետ Արրահամյան) երգածից (Նրա մասին գրվել է «Մասան ծոբեր» վեպի երգերի և 317 տետրակի կապակցությամբ), որոնցից մի քանիսը Կոմիտասը տեղափոխել է 302 ժողովածուին (տես թ. 263, 268, 278, 295, 297): Դրանց թվում է նաև «Մոկաց Միրգա» երգը, որի գրառումը գետնդել ենք «Շամրային» ժողովածուում:

Նույն 314-ում կան ժամրային առումով քնորոշ և քացառիկ այլ նմուշներ են (բուրդ գզերու, ձավար ծեծելու, հարսամիջի): Այդ երգերից մի քանիսը գրված են «Շամրային» ժողովածուին պատկանող թերթիկների վրա և մի քանիսի մասին

զանազան տեղեր նշված է նույն ժողովածուում զետեղելու մասին, և մենք ըստ այնմ տեղափոխել ենք Երկերի ժողովածուի 10-րդ հատորը: Հիշատակենք նաև «Հով Էրեք, սարեր» երգի մի պարզագույն տարրերակ (ընդամենը մեկ նախադասություն) և «Գարուն ա» երգի եղանակի մի մտանակ, որ ցույց են տալիս, թե որքան «սովորական» են այն ելեմենտները, որոնցով հյուսվել են այդ քաջատիկ արտահայտիչ երգերը:

314 կապոցում պահվող պարերգերից մեկը՝ «Եկին, եկին Մոկաց խարսներ» վերլուծական գրառում ունի, ինչի վրա պետք է կանգ առնել:

Կոմիտասը ծայնագրող սարք չունի և այն ժամանակ հազվի թե կարող էր քիչ թե շատ պարզորոշ պատկերացնել, որ հնարավոր է ժողովրդական ինքնատիխ խմբապարհի մի ամբողջ տեսարան և՛ նկարահանել, և՛ հնչյունագրել: Չմայած դրան, ներքուստ պահանջ է զգացել տվյալ խմբապարհի թեկուզև միայն երաժշտական ընթացքը գոնե իր գլխավոր բաղկացուցիչներով արձանագրել: Եվ ստացվել է «Հառիճի նշանավոր «Աման, Թելլո» պարային տեսարանի ձայնագրության» միշտ է, համեմատաբար փոքր չափամիջերով, քայց հաջող կրկնությունը: Հենց այդ էլ լավ է, որ «Հառիճը» չի մնացել որպես մի եզակի օրինակ, քանի որ մեան երգա- ման պարաստեղծությունը հայ գեղարվեստի կյանքի քնորոշ երևույթներից է:

Անշուշտ, կրկնությունը քաջաբձակ չէ: Եթե «Աման, Թելլո»-ի դեպքում եղանակների բուն գոյացման ու զարգացման ողջ ընթացքն է արտացոլված, այստեղ մեկ հաստատում, «պատրաստի» եղանակի տարրերակման պրոցեսն է անդրադարձված: Ամենայն հավանականությամբ պարի եռանդը գնալով անել է, և «օժանդակ» հնչյուններով համատեղում զարդարված այդ մեղեդին, տեմպի արագացման հետ, մասամբ կորցրել է «զարդարանքը»: Մակայն հարստացել է ձայնակարգային բովանդակությամբ. սկզբի վիճակն մատրո հեզապարհի փոխարինել է հունիականը, հետո գոյացել է ձայնակարգային-տոնայնական շեղում դեպի 2-րդ աստիճանի, կիսատոնային ձգտող հնչյունով միները, ապա նախկին հիմնահնչյունի վրա գոյացել է «եստանուն միներ» և, ըստ երևույթին, այդ միներ շեղումները (քանի որ և՛ կվարտային օժանդակ հեմակետով, և՛ իջեցված 5-րդ աստիճանով միներները ստորական երևույթ են) եղանակը վերջնականապես բերել են գլխավոր մատրոի ստորին-տեղիքային միներին՝ («զուգահեռ միներ», վերևում՝ առանց 6-րդ աստիճանի, ներքևում՝ հիպոդորիական). ձայնակարգային-տոնայնական մի անցում, որ տեղի ունի շատ երգերում (ինչպես, օրինակ, «Չիհան ես, կեռանալ մի»): Միևնույն է, ինչպես էլ մայնթը այս երևույթին՝ փոքր ծավալներում ստեղծված ձայնակարգային քնորոշ օրինակափոխյան տարածում (զարգացում, ընդարձակում) համեմատաբար մեծ ծավալի սահմաններում, թե համեմատաբար մեծ ծավալում մշակված ձայնակարգային զարգացման պրոցեսի յուրատեսակ «կոմսպեկտսովորում», երկու դեպքում էլ գործ կունենանք հայ գեղարվեստի քնատուր երաժշտական մեծ շնորհի մի վարպետության դրսևորման փաստի հետ:

Կոմիտասի գրառած «Եկին, եկին Մոկաց խարսներ» ծիսական (ուխտագմացության) այս ավանդական պարերգը կա նրա այլ բնագրերում և այլևայլ տարրերակներով և: Ներկա տարրերակը հետաքրքրական ու կարևոր է հենց նրանով, որ, ի վերջո, ժողովրդական գեղարվեստական կյանքի մի բավականին տևական պրոցեսի հնչյունային բովանդակության նկարագրություն է:

Կոմիտասի երաժշտասզգագրական ժառանգության ընդհանուր համակարգման մեջ 314 կապոցի երգերը մենք ներկայացրել ենք այստեղ որպես «Ժողովածու Ութերորդ. Տարանջատ գրառումներ»:

Կոմիտասի դիվանում պահվող մի շարք նյութերը այս թե այն կերպ ստեղծվում են նրա շաշկերտների հետ: Մրանք հնգազիծ նոտաթերթերով ինքնաշեն տեսակիկներ կան առանձին թերթեր են, որոնց վրա եվրոպական ձայնագրությանը զուգած են մեծ մասամբ ժողովրդական, երբեմն էլ հոգևոր երգեր և ի սկզբանե եղել են Կոմիտասի թղթերում. թիվ 331՝ վերնագրված է՝ «Հովհաննես Բարսեղյան. Տետր եվրոպական երաժշտության. 1904, 25/10», թիվ 327՝ «Տետր երաժշտության. Հ. Հարությունյան», թիվ 319 և 326՝ տարբեր ձևագրերով զուգած թերթերի փոքրիկ հավաքածուներ: Երբեմն դրանք՝ գլխավորապես ժողովրդական երգերը Գևորգյան ճեմարանում ձայնագրության դասերին (կերպային ընդհանրացած անվանումով՝ սովիճիտի դասերին) Կոմիտասի քանավոր նկատարումով աշակերտներին տրված թելադրություններն են, իսկ հոգևորները՝ հայկական նոտագրությունից եվրոպականի փոխադրելու վարժություններ: «Թելադրության» նյութերը ընդգրկում են Կոմիտասի և՛ իրն գրառումներից, և՛ թիվ 317-ում դրված եղանակներ, ինչպես՝ «Նամիկ, մանամիկ», «Դեմ, դոմ, գյուլում յար»,

«Թագվոր, բարով» երգի եկեղային և հատկապես դիթամական տեսակետից (անշուշտ, մերթոյական մականակներով) պարզեցված մի շարադրություն և այլն: Այլ դեպքերում դրանք ներկայացնում են Կոմիտասի համեմարարությունը երաժշտության մեջ անաջադիմաձ աշակերտներին՝ այսինչ կատարողից ձայնագրել այսինչ երգը (դրանցից է, օրինակ, «Վարդ, գրե չըմ սիրի», որ գրառել է Հ.Հարությունյանը): Կան նաև աշակերտների ինքնուրույն ձեռնարկած ձեռնարկած գրառումներ (ուսուցիչը իր կարող աշակերտներին խորհուրդ էր տալիս ամռանը, գյուղերը վերադառնալով, երգել հավաքել): Գուր դեպքերում դրանք կապված են Կոմիտասի հետ, հաճախ կրում են նրա ուղղումներն ու դիտարկությունները: Այսօր այդ նյութերը ճշգրիտ «տեսակավորել» գրեթե հնարավոր չէ, գուցե և պետք է չէ (հավանք էլ չէ) և «թա»-ի խնդրը չի եղել, եղել է հնարավոր միջոցներով ավելի շատ գեղջուկ երգեր հավաքելու *ընդհանուր խնդիրը*: Այդ երգերի մի մասը մեզ է հասել երկու գրությամբ՝ Կոմիտասի և աշակերտների: Հատորում, քնակամաքար, մենք դրել ենք Կոմիտասի գրառումները: 17 երգ մեզ են հասել (կամ մտայնժ մայտնաբերված են) միայն աշակերտների ձեռքով գրված, որոնք մենք գետնդել ենք հատորի «Հավելվածում»:

1913 թ. հունիսի 9-ին (հին տոմարով) Կոմիտասը Կ.Պոլսից Փարիզ Մ.Բարսյանին գրել է՝ «Այս շաբաթ օր ես գնում եմ Կովկաս՝ երգել հավաքելու, կմնամ մինչև սեպտեմբեր, երբ կդառնամ Կ.Պոլիս»: Որոշակիորեն կարոտել էր իսկական հայրենիքին, ընկերներին և արարատյան ժողովրդական երգին: Էջմիածնից դարձյալ Բարսյանին օգոստոսի 7-ի մամակում գրել է՝ «... Ծնն եկել մնալու... այլ մտենեմադարանում աշխատելու և գեղջուկ երգեր հավաքելու: Առաջին գործս վերջացրի, երկրորդն էլ վաղն են սկսելու»:

Երգեր հավաքելը սկսել է օգոստոսի 9-ին (առաջին գրառման տակ հին տոմարով գրված է՝ 27 հուլիս): Կարճ ժամանակի ընթացքում հասցրել է քազմաքիվ վայրերում լինել, եղել է Մուրմալուի, Գառնիքասարի, Էջմիածնի, Կոտայքի, Նոր Բայազետի, Շիրակի, Աբարաթի և այլ գավառներում, այցելել է հայ գեղջուկ երգերի նշանավոր քնավայրեր՝ Էվջիլար, Կողբ, Ալեղամարտու, Հայխլերիս, Գողբ (Գեղարդի մոտ), Ալախար, Օշական, Կորիստուլաղ, Դավալու, Հառին, Շահիխար, Դազմախար, Մոլլա Բայազետ գյուղերը, գրառումներ է արել նաև քուն Վաղարշապատում թե՛ տեղացիներից և թե՛ տարրեր վայրերից եկածներից, մասնավորապես վանեցի գաղթականներից, Մասիսի բրդերից և այլն:

Այս անգամ 1913-ին Կոմիտասն ինքը գրելիք նյութը ավելի ևս խստորեն ընտրել և գրի է առել իր համարակալումով՝ ընդամենը 70 երգ: Այդ երգերից 60-ը (ձեռագիր թիվ 304) հրատարակվել են «Կոմիտաս, Ազգագրական ժողովածու, Բ հատոր»-ում (կազմող՝ Մ.Աղայան, խմբագիր՝ Զ.Նույնարյան, Ե., 1950, էջ 49-97, քթ.39-98): Մնացած 10 երգը մենք հրատարակել ենք ՀՄՄՀ ԳԱ Տեղեկագրքում, թիվ 11, 1964, էջ 59-74: Այս երգերը Կոմիտասի հին գրառումների հետ համեմատությամբ, ազգագրական գրեթե նույն շրջաններից, բայց ավելի ուշ են հավաքված, ներկա հրատարակության մեջ նույնպես պահպանեցի՞նք որպես ինքնուրույն ժողովածու:

Հայատասնում իրականացված այս վերջին գրառումները («Ժողովածու իններորդ») առանձին հետաքրքրականություն ունեն նախ համեմատական ուսումնասիրության առումով: Սակայն, անկախ դրանից էլ, այդ ժողովածուն գիտական-գեղարվեստական զգալի արժեք ունի. նրանում կան հուզական լարվածությամբ առանձնացող, լայնածոր մեղեդիներով ընդարձակ երգեր, մի շարք երգեր առանձնապես հետաքրքրական են կիրառված արտահայտչամիջոցներով՝ ձայնակարգային և կշռուքային կազմով: Բազմազան ու ընդգրկուն է երգերի բանաստեղծական խոսքի թեմային շրջանակը: Այդ երգերից 14-ը կազմել են Կոմիտասի վերջին տարիների ստեղծագործական աշխատանքի նյութը, դրանք նա մշակել է, գետնդել իր խմբերգային սյուիտներում, կատարել «Հայ գուտան» երգախմբի համերգների ընթացքում:

Ներկա հատորում գետնդված երգերը (քթ. 302, 317, 314, 316 և այլն) հրատարակվում են առաջին անգամ: Բացառություն են կազմում 1913 թ. գրառումները, որոնք, ինչպես արդեն նշելիք, լույս են տեսել 1950 թ. :

Երգերը ներկայացված են խմբագրական նույն կանոններով, ինչպիսիք կիրառված են Երկերի ժողովածուի մյուս բոլոր հատորներում:

ՈՒՐԵՐՏ ԱՊԱՅՆՆ

PREFACE

This fourth book of Komitas's musical-ethnographic heritage (The Complete Works, Volume Twelve) includes the second half of the "Ethnographic Collection (with corresponding additions), autographic folk songs extracted from units 314 and 316 of Komitas's archives and songs recorded in Eastern Armenia in 1913. Songs (unit 326) preserved in records made by Komitas's pupils are placed in the Supplement.

The preface of the previous volume of the Complete Works presents the Ethnographic Collection (manuscript no. 302) at large. Notebook No. 317, small in volume but rich in themes, actually continues this collection. It contains various lyrical songs of love, songs of fortune-telling, recruitment, wandering, labour and finally wedding songs and dance-songs. Like Notebook No. 302, No. 317 also contains exceptional folk creations, including the famous dramatic song-monologue "On Alagyaz high mountain" (175), recorded in the village of Koghb, and the wedding song "Rose, I don't love you" (185, 186). Komitas's remark that wedding songs differ from contemporary folk songs in their melody, and that this is explained by their deep antiquity, seems to primarily refer to this very song. One of the other most remarkable wedding songs is "Oy, oy, they are taking me to foreign lands" (172), imbued with deep emotions. Of particular scientific interest is the plough-song "Ho, ho, bullock, my dear" (187) that has a certain connection with Armenian spiritual songs.

Bundle 316 is a complete notebook with 24 songs, of which we have placed 22, leaving out the two songs repeating the ones in 302. This manuscript is of special interest because these songs were gathered in the same place (the village of Mahmudjugh in Shirak, the present-day village of Pemzashen in the Shirak region). Judging from the material, Komitas also carried out an interesting experiment in Mahmudjugh.

It is known that in different places and at different times, Komitas repeatedly searched for and recorded versions of songs already gathered in order to find and compare new melodic interpretations of the same texts and new versions of the same melodies. In this respect, one of the most popular quatrains among the village youth, especially young ladies, in Eastern Armenia ("I loved an innocent maid") became the object of his interest.

The result, it may be said, was brilliant: the words gave rise to nine successful versions of improvised melodies and those known long before, which have common features in melodic style and sufficient originality conforming to each singer's taste, resourcefulness and imagination (189, 203-208, 215, 219, 252). It is possible that these 24 songs, all lyrical songs of love, were thus "ordered" as all of them were sung based on popular quatrains.

Manuscripts in Bundle 314 comprise a collection that took shape within the archives of various pages with "field records"; there are songs here, versions of which can be found in other records by Komitas. Among the first part of the multi-genre songs, "Ah, I envy you, high mountains" (241) stands out in its type and content. It is a free-declamatory style song, simply a recitative, which most probably migrated to Eastern Armenia from Mush.

In the same bundle of manuscripts (314), there are also other typical and exceptional examples of genre: songs of mortar, wool-carding; wedding and comic songs ("Forty coins", 27).

One of the dance-songs, preserved in Bundle 314 ("The Mok brides are coming", 242-243) has an analytical nature, which should be dwelt upon in particular.

Komitas did not have any recording equipment; he could hardly have imagined then that it would be possible to record both the sound and image of an entire scene of a spontaneously emerging folk circle-dance. In spite of this, he felt an inner urge to capture at least the musical course of the basic components of a given dance-song. This resulted in a successful repetition of the notation of the famous dance scene "Aman, Tello", recorded in Harich,¹ though on a comparatively small scale. It is good that the record made in Harich did not remain the only example, as similar song and dance creativity characterizes the life of Armenian peasantry.

Of course, the repetition is not literal here. While "Aman, Tello" reflects the whole process of the formation and development of melodies, here the process of varying one stable, "ready-made" melody is observed. In all probability, the fervor and energy of the dance gradually grew, and this melody, modestly decorated with "auxiliary" sounds, partly lost its "ornamentation" with an acceleration in tempo. Nevertheless, it gained a remarkable modal diversity. However we look upon this phenomenon - as a development, enlargement or expansion of a typical modal regularity elaborated in smaller volumes, or as a peculiar "précis" of the evolving mode developed within a comparatively large volume - it deals with the manifestation of the natural musical gifting and mastery of the Armenian peasant.

The traditional ritual dance-song of pilgrimage "The Mok brides are coming", recorded by Komitas, is found in various versions of his other manuscripts as well. The present version is interesting and important in that it finally presents the sound characteristics of a certain and rather long process in artistic folk life.

In the general systematization of Komitas's musical-ethnographic heritage, the songs of Bundle 314 are presented here as "Collection Eight. Individual Records".

A number of materials kept in Komitas's archives are somehow connected with his pupils. These are small five-lined, self-made notebooks or separate sheets, where mostly folk songs, and sometimes spiritual songs, are recorded in European notation. They were in Komitas's papers from the very beginning. Manuscript no. 331 is entitled "Hovhannes Barseghian. Notebook of European Music, 1904, 25/10". Manuscripts nos. 319 and 326 are small collections of pages written in different handwriting. Sometimes these are basically dictations of folk songs given to his pupils during his own performance at notation lessons at Gevorkian Seminary (solfeggio lessons, in present understanding). The spiritual songs were used as exercises to transfer Armenian notation into the European. "Dictation" material includes both Komitas's old records and melodies from manuscript no. 317, such as melodically and especially rhythmically simplified versions of songs that pursued methodical goals. In other instances, this material presents Komitas's assignment to his advanced pupils to record a song from a performer (this is exemplified by "Rose, I don't love you", recorded by H. Harutiunian). There are also records that pupils initiated by themselves (the teacher used to advise his capable students to gather songs on returning to their villages in the summer). In all cases, these records are connected with Komitas and often contain his corrections and remarks. Today it is not possible to exactly systematize these materials, and perhaps, it is not even necessary (let us add that in those times there was no problem of "mine" and "yours"; there existed a *common cause* of gathering as many folk songs as possible with the available means). Some of these songs have come down to us in two recordings - by Komitas and his pupils. Naturally, the volume includes records by Komitas. Only

¹ See Komitas, *Essays and Articles*, English translation by Vatsche Barsoumian, Drazark-Press, Pasadena, 2001, pp. 24-32.

seventeen songs have come down to us (or have been found until present) in his pupils' handwriting, and they comprise the Supplement of the present volume. On June 9, 1913 (according to the old calendar) Komitas wrote from Paris to M. Babayan: "I am going to the Caucasus this Saturday to gather songs; I shall stay until September and return to Constantinople". He had definitely missed his motherland, his friends and Araratian peasant songs. On August 7, he again wrote to Babayan from Echmiadzin: "I have not come to stay... but to work in the library and to gather peasant songs. I have finished the first job, and I shall begin the second one tomorrow".

He started gathering songs on August 9 (the first record dates from July 27, according to the old calendar). He managed to travel to numerous places in a short time: to the provinces of Surmalu, Garnibazar, Echmiadzin, Kotayk, Nor Bayazet, Shirak, Abaran and others, to visit the famous settlements of Armenian peasant songs: the villages of Edjchilar, Koghb, Alighamarlu, Hakhveris, Goght (near Geghard), Alapars, Oshakan, Kerkhbulagh, Davalu, Harich, Shahriar, Ghaznapar, Molla Bayazet. He also made records in Vagharshapat, from both locals and people from other places, in particular from the Van emigrants and the Masis Kurds.

At this time, in 1913, Komitas himself made a very strict choice of the material to be recorded, and he numbered it himself (70 songs in all). Sixty of these songs (manuscript no. 304) were published in "Komitas. Ethnographic Collection, Volume Two" (compiled by M. Aghayan, edited by C. Kushnarian, Yerevan, 1950, pp. 49-97, songs nos. 39-98). The remaining ten songs were published in the Herald of the Academy of Sciences of the Armenian SSR, no. 11, 1964, pp. 59-74.

These songs, gathered later than the older records by Komitas, are from almost the same ethnographic regions and have been preserved as a separate collection in the present publication.

These latter records made in Armenia ("Collection Nine") are not only of special interest for comparative studies, but this collection also has considerable scientific-artistic value. Indeed, it comprises expanded songs with prolonged, emotionally intense melodies, and a number of songs are of special interest due to the expressive means applied, i.e. mode and rhythmic structures. The themes of the poetic texts of the songs are diverse. Fourteen pieces from this collection comprised the material of Komitas's artistic activity of the last years; he developed them, placed them in his choir suites and performed them at the concerts of his choir "Armenian Gusan".

The songs are presented under the editorial rules applied in all the other volumes of the Complete Works.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящая четвертая книга музыкально-этнографического наследия Комитаса (Собрание сочинений, том двенадцатый) охватывает вторую половину "Этнографического сборника" (с соответствующими дополнениями), автографы народных песен, взятых из архива Комитаса (рукописи под номером 316 и 314) и песни, записанные в 1913 году в Восточной Армении. В "Приложении" помещены песни (рукопись под номером 326), сохранившиеся в записях учеников Комитаса.

Об "Этнографическом сборнике" (рукопись 302) подробно написано в предисловии предыдущего тома Собрания сочинений. Небольшая тетрадь N317, по существу являющаяся непосредственным продолжением этого сборника, довольно богата по своему тематическому содержанию. В ней представлены любовно-лирические, гадальные, рекрутские, скитальческие, трудовые, свадебные песни и песни-пляски. Как и тетрадь 302, тетрадь 317 содержит редкие образцы народного творчества. Таковыми являются, например, записанная в деревне Кохб известная драматическая песня-монолог "На высокой горе Алагяз" (175), свадебная песня "Роза, не полюблю я тебя" (185, 186). Замечание Комитаса о том, что свадебные песни своей мелодикой отпочиваются от современных народных песен и что это объясняется их глубокой древностью, как будто более всего относится именно к этой песне. Примечательна и свадебная песня "Ой, ой, уводит на чужбину" (172), отмеченная глубокой эмоциональностью. Особый научный интерес представляет и шутливая песня "Хо, хо, вол мой" (187), которая обнаруживает определенное родство с армянскими духовными песнопениями.

Рукопись 316 представляет собой целостную тетрадь, содержит 24 песни, из которых 22 помещены в настоящем томе. Эти песни собраны в одной и той же местности (в деревне Махмудчух Ширака, ныне - деревня Пемзашен Ширакского района), и уже этим данная рукопись представляет особый интерес для изучения. Судя по материалу, Комитас в Махмудчухе поставил также один интересный эксперимент.

Известно, что он в различных местностях и в различное время снова и снова искал и записывал варианты уже собранных им песен с целью нахождения новых мелодических интерпретаций одних и тех же текстов, новых вариантов тех же мелодий, и сравнения их друг с другом. В данном случае объектом его внимания стало одно из самых распространенных и любимых четверостиший в Восточной Армении, в среде сельской молодежи (особенно девушек).

Результат, можно сказать, получился блестящим - на эти слова записано 9 удавшихся вариантов симпривизированных или давно известных мелодий песни «Полубил я девушку невинную» (189, 203-208, 215, 219, 252), которые имеют общие черты мелодического стиля, но и достаточное своеобразие, соответствующее вкусу, изобретательности и воображению каждого исполнителя. Возможно, что все 24 песни (и все любовно-лирического характера) были подобным образом "заказаны", потому что почти все были спеты на распространенные четверостишия.

Связка рукописей под номером 314 включает собрание различных листочков, содержащих "полевые записи". Здесь есть песни, варианты которых встречаются также и в других записях Комитаса. Среди разножанровых песен первого раздела своим типом и содержанием выделяется песня "Ах, завидую вам, высокие горы" (241), свободно-декламационного, речитативного склада песни, попавшая в Восточную Армению из Муша. В том же собрании рукописей (314) есть и другие в жанровом отношении характерные и редкие образцы - песни ступы, чesальные, свадебные, лирические, шуточные песни.

Запись одной из песен-плясок, хранящихся в вышеуказанной связке (314), "Идут, идут Мокские невесты" имеет *аналитический* характер, о чем следует сказать особо.

Комитас не имел звукозаписывающей аппаратуры и в то время он едва ли мог представлять, что возможно сделать и звукозапись и видеозапись целой сцены спонтанного возникновения народной круговой пляски. Несмотря на это, он чувствовал внутреннюю потребность зафиксировать хотя бы только музыкальное развертывание данной песни-

пляски, пусть лишь на уровне главных компонентов мелодии. И получилось удачное повторение нотной записи знаменитой плясовой сены "Ой-ой, Телю", записанной в Ариче⁴, правда, в сравнительно малом масштабе. Это и хорошо, что запись, сделанная в Ариче, не осталась в единственном числе, ибо подобное песнетворчество, а также и плясотворчество - характерное явление в жизни армянского крестьянства.

Безусловно, повторение здесь не абсолютное. Если в случае с "Ой-ой, Телю" отражен весь код возникновения и развития мелодических образований, то здесь показан процесс варьирования одной устойчивой, "готовой" мелодии. По всей вероятности задор, энергия пляски постепенно возрастали, и эта мелодия, скромно украшенная "вспомогательными" звуками, с ускорением темпа частично теряла свои "украшения". Однако обогатилась примечательным ладовым развитием. Начальный лидийский мажорный пентахорд сменяется ионийским, затем возникает ладово-тональное отклонение в сторону минора на второй ступени с полутоновым вводным звуком, после чего на прежнем основном тоне звучит "одноименный минор" и, по-видимому, эти минорные отклонения (поскольку миноры - и с квартовой побочной опорой и с пониженной штой ступенью - обычное явление) окончательно приводит мелодию к ниже-терцовому от главной мажорной тонике минору ("параллельный минор", наверху без 6-ой ступени, а внизу гипо-дорийский). Подобный ладово-тональный переход в миниатюрных масштабах встречается во многих армянских народных песнях (как например, в песне "Ты - чинар, не гись"). Как бы ни рассматривать это явление - как развитие (расширение, распространение) выработанной в малых объемах характерной ладовой закономерности, или как своеобразное "конспектирование" процесса ладового развития, осуществленного в сравнительно большом объеме - в обоих случаях мы имеем дело с фактом проявления большого врожденного музыкального дарования и мастерства армянского крестьянина.

Обрядовая (шаломинчская) традиционная песня-пляска "Идут, идут Мокские невесты" встречается в различных вариантах и в других рукописях Комитаса. Данный вариант интересен и важен именно тем, что, в конечном итоге, представляет описание звукового содержания некоего довольно длительного процесса народной художественной жизни. В общей систематизации музыкально-этнографического наследия Комитаса песни из собрания рукописей за номером 314 мы представляем здесь как "Сборник Восьмой. Разрозненные записи".

Некоторые материалы, хранящиеся в архиве Комитаса, так или иначе связаны с его учениками. Это небольшие самодельные тетради или отдельные листки, в которых европейской нотной записью записаны народные, а иногда и духовные песни. Среди этих материалов рукопись под номером 331 озаглавлена: "Ованнес Барсеги. Тетрадь европейской музыки, 1904, 25/10". Рукописи 319 и 326 - маленькие собрания листков, написанных разными почерками. Иногда это - диктанты, даваемые Комитасом своим ученикам в собственном исполнении в Семинарии "Геворкии" на уроках нотной записи (в сегодняшнем понимании - сольфеджио). В основном это были народные песни. Записи же духовных песен предлагались как упражнения по переводу монодий с армянской нотации на европейскую. Сохранились также записи, сделанные по заданию Комитаса: он поручал успевающим по музыке ученикам от определенных информантов записывать определенные песни (например, песню "Роза, не полюблю я тебя" записал А. Арутюнян). Есть и записи, предпринятые учениками самостоятельно (учитель советовал способным ученикам летом, возвращаясь домой, в деревню, собирать песни). Во всех случаях все эти записи связаны с Комитасом и часто содержат его исправления и замечания. Сегодня «адресно» определять эти материалы почти невозможно, может и не нужно (добавим, что в то время не было проблемы "моего" и "твоего", была *общая проблема* собрать как можно больше крестьянских песен). Часть этих песен дошла до нас в двух записях - Комитаса и его учеников. В данном томе мы, естественно, поместили записи Комитаса. 17 песен, дошедших до нас (или обнаруженных на сей день) только в записи учеников, помещены в "Приложении" к данному тому.

⁴ Комитас. Армянская народная музыка. Статья опубликована в 1907 году в Париже в журнале «La Mercur musical», с. 472-488. См. также Хубов Г.Н., Как народ слагает песню, «Советская музыка», 1948, 4, с. 36.

9-го июня 1913 года (по старому стилю) Комитас писал М.Бабаю из Константинополя в Париж: "В эту субботу я еду на Кавказ собирать песни, останусь до сентября, когда вернусь в Константинополь". Определенно соскучился по настоящей родине, по друзьям и по араратской народной песне. Из Эчмиадзина той же М.Бабаю пишет 7-го августа: "Я приехал не с целью остаться, а поработать в матенадраре и собирать крестьянские песни. Первое дело уже завершил, а второе начинаю завтра".

Собирать песни он начал 9-го августа (в коше первой записи отмечено по старому стилю - 27-ое июля). За короткое время он успел побывать во многих местах, был в Сурмалу, Гарин-басаре, Эчмиадзине, Котайке, Нор Баязете, Шираке, Абаране, посетил исконные центры армянского крестьянского песнетворчества - деревни Эвджилар, Кохб, Алигамарлу, Ахверис, Гохт (близ Гегарда), Алапарс, Ошакан, Кирихбулаг, Даваду, Арич, Шахриар, Газнафар, Молла Баязед, производил записи и в самом Вагаршпате как от местных жителей, так и от приезжих из разных мест, в частности, от ванских беженцев, масисских курдов и т.д.

В этот раз, в 1913 году, Комитас самым тщательным образом отбирал записываемый материал и фиксировал его в собственной нумерации - всего 70 песен. 60 из них (рукопись 304) были опубликованы во втором томе Этнографического сборника Комитаса (составитель М.Агаян, редактор Х.Кушнарев, Ереван, 1950, стр. 49-97). Остальные 10 песен опубликованы нами в Вестнике АН Армении, 1964, 11, стр. 59-74.

Песни эти, которые собраны Комитасом почти в тех же этнографических регионах, но по сравнению с прежними записями намного позднее, представляют особый интерес с точки зрения сравнительного изучения. Однако, независимо от этого, сборник имеет значительную научно-художественную ценность: в нем есть развернутые песни с протяжными мелодиями эмоционально-напряженного характера, некоторые песни особенно интересны с точки зрения использованных в них средств выразительности - ладовым строем и ритмическим складом.

Разнообразна тематика поэтических текстов песен. 14 образцов из этого сборника составили материал для творческой работы Комитаса последних лет: обработки этих песен он включил в хоровые сюиты, исполнял в концертах своего хора "Армянский гусак".

Песни, помещенные в данном томе (рукописи под номерами 302, 317, 314, 316 и др.) публикуются впервые. Исключение составляют записи 1913 года, изданные, как было отмечено выше, в 1950 году.

Песни представлены с соблюдением тех же редакционных правил, которые применены во всех предыдущих томах Собрания сочинений.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԵՐԳԵՐ

«ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ»

Մաս Բ

1 (256). ԱՌԱՎՈՏ ԼՈՐ ՄՏԱՎ ԱՐՏ

[Չափավոր. Andantino amabile]

Մանձաղբույ

p

Ա - տա - վորտ լոր մը - տաճ աբոտ, վախ,
 աչ - քես ա - տաճ, ե - դավ դարո, վախ,
 կու մը - մա - մեր քա - ֆուր վարո, վախ,
 լո - թիկ, լոր, լո - թիկ, լոր, լո - թիկ, լոր, լո - թիկ,
 կա - մաչ լո - թիկ, կար - միտ լո - թիկ,
 ա - մուշ սի - բուն լո - թիկ,
 վառ, վառ լո - թիկ, լո - թիկ,
 լոր, լոր իմ, լոր, լոր իմ, լոր, լոր, իմ լո - թիկ:

Ստապրա

2 (257). ԴՈՒՆ ԻՄ ՄՐՏԻՆ ԴՅՈՒՐ ԵՎԱՐ

[Չափավոր. Andantino]

p

Դուն իմ սըր - տիմ դյուր ե - կար,
 Դուն իմ սըր - տիմ դյուր ե - կար,
 Դուն իմ սըր - տիմ դյուր ե - կար

Մանձաղբույ

3 (258). ՍԻՐԵԼ ԵՄ ՍԻՐՈՒ ՍԱՎԳՈՎ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Սիրել եմ սիրու սավորը,
 լե լե լե, լե, լե, լե լե, լե,
 լե, լե, լե:

Մանկաբույք

4 (259). ԴՈՅ ՅՈ, ԴՈՅ ՅՈ

[Աշխույժ. Con vivacita]

Դոյ յո, Դոյ յո, Դոյ յո, Զան,
 Դոյ յո, Դոյ յո, Դոյ, յար Զան:

Մանկաբույք

5 (260 ա). ԱՐԴ ՅՆՇԱՅԵԶ

[Չափավոր. Moderato]

Արդ ցն - ծա - ցեք, ու - ռա - խա - ցեք, յա - լե - լու:

Գլխնկաց, Մեկը

6 (260 բ). ԱՐԴ ՅՆՇԱՅԵԶ

[Չափավոր. Moderato]

Արդ ցն - ծա - ցեք, ու - ռա - խա - ցեք, ա - լե - լու:

Գլխնկաց, Մեկը

7 (260 գ). ԱՐԴ. ՅՆՄԱՅԵԶ

[Չափավոր. Moderato]

Վրո ցըն - ծա - ցեք, ու - թա - խա - ցեք, ա - լե - վա:

Գլխնկայ, Մեղք

8 (261 ա). ԴԵՐԻԿՈ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto]

Դե - թի - կո, Դե - թի - կո,

հա - վար յա - ման Դե - թի - կո,

Դե - թիկ

Գլխնկայ, Մեղք

9 (261 թ). ԴԵՐԻԿՈ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto]

Դե - թի - կո, Դե - թի - կո,

Վա - մա գե - դան - թը մե - ոստ էր,

Վա - մա գե - դան - թը մե - ոստ էր,

յա - ման, յա - ման Դե - թի - կո,

ձի - վան հա - թի, թե - թի - կո.
 Չա - կոյ թՅԶ - տին. րե - թի - կո:
 Գրեմեպ, Մեկը

10 (262). ԱՂՋԻ, ԱՐԻ ԶԵ ՉԱՍ ԱՌՆԵՄ

[Աշխարհ. Allegretto semplice]

- Աղ - ցի. ա - թի [Ֆա - սի ցե - ֆաս առ - նեմ, ու - կի շա - րեմ, պլու - լոր շա - րեմ,]
 ախ, աղ - ցի, թե ֆաս առ - նեմ: -
 - Չըմ ու - գի, քա - թո, դար - ղի - ցու իա - [ըմ ու - գի դա - դո.]
 քար տուր, քա - թո:
 Գրեմեպ, Մեկը

11 (263). ՑՈՐԵՆ ԵՄ ՑԱՆԵԼ

[Աշխարհ. Allegretto semplice]

Ցո - թեմ եմ ցա - նե,
 ցո - թեմ եմ ցա - նե
 խլտ ար - տի ա - վան:
 Գրեմեպ, Մեկը

12 (264). ԳԵՇ ԿՆԻԿ

[Աշխարհ. Giocoso]

ԳԵՇ ԿՆ - ԿՆԻԿ, ՋՐԻ ԽԵՐԻ ԽՈ - ՐԻՃ,
 ՔՈՆ - ՂԻՐ ՎՅԱ - ՈՆՍ՝ ԾՈՎԻ ԾՈՎԻ ԿԵ - ՆԵՆ:

Գրեմեյաց, Մանթ

13 (265 ա). ՋԱՆ, ԻՄԱՆ

[Ծափավոր-Միջակ. Allegretto]

ՋԱՆ Ի - ՄԱՆ, ԶԱՆ, Ի - ՄԱՆ, ՄՈՒՆ ԵՄ ՉԻ - ՆԵ
 ԸՅԱՆ Ի - ՄԱՆ, ԶԱՆ, Ի - ՄԱՆ, ՔԱԼ - ԳԻՆՁ Ի ՆԵ
 ԳԵ - ՄՈՒ ՔԵ - ՐԱՆ, ԶԱՆ Ի - ՄԱՆ, ԶԱՆ Ի - ՄԱՆ:
 ԶՈՎԻ - ՄՂԵՄ ԳԵ - ՐԱՆԸ]

Գրեմեյաց, Մանթ

14 (265 ք). ՋԱՆ, ԻՄԱՆ

[Ծափավոր-Միջակ. Allegretto]

ՋԱՆ Ի - ՄԱՆ, ԶԱՆ, Ի - ՄԱՆ, ՄՈՒՆ ԵՄ ՉԻ - ՆԵ
 ԸՅԱՆ Ի - ՄԱՆ, ԶԱՆ, Ի - ՄԱՆ, ՔԱԼ - ԳԻՆՁ Ի ՆԵ
 ԳԵ - ՄՈՒ ՔԵ - ՐԱՆ, ԶԱՆ Ի - ՄԱՆ, ԶԱՆ Ի - ՄԱՆ:
 ԶՈՎԻ - ՄՂԵՄ ԳԵ - ՐԱՆԸ]

Գրեմեյաց, Մանթ

15 (266). ԵՆԱՆՔ ՈՐ ԵՆԱՆՔ

[Ծափավոր. Moderato]

Ե - ԼԱՆՔ ՈՐ Ե - ԼԱՆՔ, Ե - ԼԱՆՔ
 ՎԵՐ ՔԵ - ՎԻՆ:

Գրեմեյաց, Մանթ

16 (267). ՄՆՈ ԴԱՇՏԵՐ ՄՇՈՒՅ ԷՐ

[Համդարա. Andante cantabile]

Մը - շո դաշ - տեր մը - շուշ էր,
[Մը - շո խտտ, ցուր. ա - մուշ էր.]

հա՛ր մազ, հա՛ր մազ, հա՛ր Լար - զիզ:

Գ. Բենիկյան, Մանկ

17 (268). ՍԱՐԵՆ ԿՈՒԳԱՍ ՍԵՅՐԱՆ ԿԵՆԵՍ

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

Սա - ռեն կու - գաս սեյ - ռան
աք - զըմ տաս - ճի քա - մամ

կե - նես, մեջ կա - լե - ղուն
կե - նես: խա - նե, խա - նե,

է - ղան կե - նես:
իղ - յա, իղ - յա:

Գ. Բենիկյան, Մանկ

18 (269). ԲՈՍԱՆ ԵՄ ԴՐԵ

[Ծափավոր. Andantino]

Բոս - տան եմ դը - ռե վե - ռև էն դա -

րին, Աստ - ված շեն պա - ին ես տար - վան տա - ռին:

Գ. Բենիկյան, Մանկ

19 (270). ՆԱ ՊԸՏԵՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

Լա Պը - տեր, նա - նա Պը - տեր:
Պը - տեր, է - սոր ա - շուն ի

Գ. Բենիկյան, Մանկ

20 (271). ՀԵՅ, ՆԱԶԸՄ

[Արագ. Allegro giocoso]

Ա. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Բ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Գ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Դ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Ե. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Ե՛ր զը - դա - կը քեզ չի սա - զըմ:

Նաթթի

21 (272).

[Աշխույժ. Giocoso]

Ա. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Բ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Գ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Դ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Ե. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Ե՛ր զը - դա - կը քեզ չի սա - զըմ:

Նաթթի

22 (273). ՄԱՇԻՆԵՆ ԵՎԱՎ

[Աշխույժ. Allegretto]

Ա. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Բ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Գ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Դ. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Ե. Հեյ, նա - զըմ, նա - զըմ, նա - զըմ...

Մա - շի - նեն ե - կա՛վ կա - յա - ղան կա՛յ - նա՛վ:

Մարգարա

23 (274). ԱՂԱ ԵՐԻ

[Արագ, Vivo]

Ա - դա ե - ռի, խան ե - ռի յա - ռո ջան,
 ին - ծի քե - ղիտ մեկ գոլ - քա - դով մար - ջան,
 ա - պա - րան

1. 2.

ջան:

Շիրակ, Գամանոց, Արտադրապ

24 (275). ՊՈՒՆՈՒՐ ԱԳՋԻԿ, ԶԱԼԵՄ ԵՍ

[Միջակ-չափավոր, Allegro moderato]

Պու - նուր աղ - ջիկ, զա - լըմ ես,
 ին - ջի - ներ յար ջան, մա - զե - ռոյ սը -
 դա - լըմ ես, ին - ջի - ներ յար ջան:

Շիրակ, Գամանոց, Արտադրապ

25 (276). ՄԱԹԻՆ Ա

[Միջակ, Allegro moderato]

Մա - յին ա, Մա - յին ա,
 Մա - յին մեր իւր - նա - մին ա,
 Մա - յին ա, Մա - յին ա,
 Մա - յին մեր իւր - նա - մին ա:

Գամանոց, Արտադրապ

26 (277). ԻՆԴԻՆՈ

[Մըջակ Allegro]

իճ - դի - լո, իճ - դի - լո,
այ իճ - դի - լո, իճ - դի - լո:

Գամանց, Մխարադար

27 (278). ԶԱՌՍՈՒՆ ՍԱՆԵԹ

[Ծավալաւոր. Moderato]

Spp

- Զառ - սուն մա - ճեթ, դար մը հա - լալ
մեր մը - շա - կին, եր - քա կե - մա:
- Ան - տեր մը - նա, քեր - մաշ մը - նա,
ես չեմ կե - նա, ես կը զը - նամ:

Գամանց, Մխարադար

28 (279). ՕՇՈՐԵՑԻՆ ԹՅՈՒԹՅՈՒՆ ԲԵՐԵՑ

[Ծավալաւոր. Moderato]

Օ - շո - թե - ցին քյու - քյուն ըն - թեց,
Թյու - քյուն քա - շող տը - դա - մարդ է,
օյ քյու - քյուն, յա - ման քյու - քյուն:

Գամանց, Մխարադար

29 (280). ԵՐԵՎԱՆ ԱՍԻ ՅԱՐՄ

[Ծափախոր-Միջակ. Allegretto. Gaio]

Ե - թե - վան ա - սի յա - թս,
 Բաղ - դադ խոր - մա - սի յա - թս:

Գամանգ, Ախաղաղապ

30 (281). ՄԻ ԲԱՆԱ ՄԻՊՏԱԿ ԴՈՐԴ

[Ծափախոր. Moderato]

Մի՛ րա - նա սիպ - տակ դո - շոյ, Գայ - կո ջան,
 Գուկ - քիդ ա - րու - կը սեւ է, Գայ - կո ջան,
 Ին - ծի վա - ռեց քու սե - թոյ, Գայ - կո ջան:
 քն - զի առ - նո - ղը վեւ է, Գայ - կո ջան:
 Ին

Գամանգ, Ախաղաղապ

31 (282). ԱՆԻ, ՅԱՅԼԱ, ՅԱՅԼԱԴԻՉԸ

[Ծափախոր. Moderato]

Ան, յայ - լա, յայ - լա - դի - զը,
 ջան, Դար - սա, Դար - սա դի - զը:

Գամանգ, Ախաղաղապ

32 (283).

[Միջակ-չափախոր. Allegro moderato]

Գամանգ, Ախաղաղապ

33 (284). ԱՆ, ՏԻՐՈՒՆ ՋԱՆ

[Գափախոր. Moderato]

Ան, Տի - թո՛ւն ջան, Տի - թո՛ւն,

Տի - թո՛ւ - նցս - ճայ - թիկ լու - նի:
 սա - թի ա - թակ - լի Տի - թո՛ւն:
 քա - թի փե - թակ - լի Տի - թո՛ւն:

Գոմանոց, Ախաղաղապ

34 (285). ԵՐԿԱՆՔԸ ԹԱՐԻ ՎԵՐԱ

[Գափախոր. Andante amoroso]

Եր - կան - քը քա - թի փե - րա, յա՛ր,

նայ, նայ, նայ,

նայ, նայ, նայ, նա - ճի ջան:

Գյուլիս, Մարմալու

35 (286). ԽԱՂ ԱՍԵՄ ԽԱՐԻ ԳԼՆԻՆ

[Միջակ-չափախոր. Allegro moderato]

Խաղ ա - սեմ խա - թի գլ - խին,

նցս - տած չար - դա - թի գլ - խին.

ես քեզ որ - տեղ սի - թե - ցի՛

տեթ - տե - թի քա - թի գլ - խին:

Գյուլիս, Մարմալու

36 (287). ԻՄԱԼ ԷՆՆԵՄ

[Չամիսալար-Միջակ. Moderato]

Ի - մա՛լ t - նեմ, ի - մա՛լ t - նեմ,
սա - ռեթ մըժ ա, շի - վա - ռել եմ:

Գյուլիգա, Մարմալար

37 (288). ԿԱՅՆՆԵԼ ԵՄ՝ ԿԱՆՉՈՒՄ ԷԼ ՉԵՄ

[Դանդաղ, հուզված. Commoso]

Կայ - նել ես՝ կան - չում էլ չեմ,
քո - յի - ցո՞ր ա - մա - չում էլ չեմ, յար,
ե - կար կըշ - տուկս անց - կա - ցար, յար,
տեր ես՝ մա - մա - չում էլ չեմ:

Գյուլիգա, Մարմալար

38 (289). ԷՐԵՍԲԱՅ ՄԱՆ ԵՄ ԳԱԼԻՍ

[Միջակ. Allegro moderato]

t - ռես - բայ ման եմ գա - լիս,
ես քու սի - բուն եմ լա - լիս,

ալս, բա - ղի բար, բա - ղի բար,
բա՛ն, բա - ղի բար, բա - ղի բար: բար:

Գճճճճ, Միաքայլայ

39 (290). ԼԵՊԷՆ, ՀՈ, ԼԵ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Լեպ - հո, հո, լե, լե, լեպ - հո, հո, լե, լե,
ել - սո քան:

Գճճճճ, Միաքայլայ

40 (290). ՄԱՐԻԱՄ, ԵՎՈՒՐ

[Միջակ Allegro moderato]

Մա - ռիամ, ե - կուր, քեզ մեռ - մեծ,
Մա - ռիամ, ե - կուր, քեզ մեռ - մեծ:

Գճճճճ, Միաքայլայ

41 (290). ՏԱԼԻՆ

[Միջակ Allegro moderato]

Տա-լի-լո, լո, լո, տա-լի-լո, լո, լո, տա-լի-լո, տա-լի-լո,
սիճ - քա - մե, սիճ - քա - մե, վայ, սիճ - քա - մե,
սիճ - քա - մե, վայ, սիճ - քա - մե:

Գճճճճ, Միաքայլայ

42 (291). ՅԱՐ ՋԱՆ

[Միջակ.Giocoso]

Յար ջան, յար ջան ու
 յար ջան, ե - լա թե եր - քամ յա - ընս,
 յար ջան, յար ջան ու յար ջան:

Գեմանդ, Միտացադաք

43 (292ա). ԵՐԿԱՆՔՍ ԿԱՂԱ ՉԱՎԱՐ

[Չափավոր.Andantino]

եր - կան - քոս կա - ղա ծա - վար,
 քո - նա - մուս ալ - թը խա - վար,
 ես սի - ընլ եմ ես կառ - նեմ,
 ջայ - նամ են եր - կու տա - վար:

Գեմանդ, Միտացադաք

44 (292բ). ՅԱՐ, ԶՈՒ ԲԱՐԱԿ ԲՈՅԻՎ ՄԵՌՆԵՄ

[Չափավոր.Andantino]

Յար, զու բա - րակ բո - յին մեռ - նեմ,
 յն՞ դու կա - սե - իր թե կառ - նեմ:

Գեմանդ, Միտացադաք

45 (293). ՍԵՂԱՆԻ ՎԻՒ ՊՍՊԻՐԱՆ ԹՈՒՐԸ

[Ա₂]խայժ. Faceto]

Ա - դա - նի վը - թի սըս - սը-դան թու - թը,
 Ա - նուշ ցան: Իգ - դի - ռա խու - թը,
 սա - ռան իմ թու - թը, Վեր - գուշ ցան:
Մարգարայգատ

46 (294). ՄԱԶԴԻ ԽՈՆԱՐՎԻ

[Հանդարտիկ. Andante amoroso]

Մա - զըդ խո - նար - իի, յա -
 Բո - լոր ջի - նա - թի, յա -
 թըս, սըր - տիդ մի - քին դարս,
 թըս,
 ա - թի, յա - թըս, չե - կար
 ի - դա - թի, յա - թըս:
Մարգարայգատ

47 (295). ԳՈՒԹԱՐԸ ՀԱՅ ԵՄ ՏԱՐԵԼ

[Գայրգուկ. Andantino semplice]

Գու-թա-նը հայ եմ տա - թել, յա-րո ջան,
 Բե-րա-նը բայ եմ տա - թել, յա-րո ջան,
 Ու զի-տն մե - քին ինչ կա, յա-րո ջան,

Լո - թը տապ - կած եմ տա - թել: Յա - թես,
 Ա - նուշ, Ա - նուշ,

յա - թես, յա - թես, յա - թես, յա - թես վա - ռեց քի - զյա - թես:
 ա - նուշ, ա - նուշ, ա - նուշ, եր-թանք բա - ղը քա - ղինք նուշ:
 [Ես ա - նուշ, յա-թես ա - նուշ]

Մարգարյան

48 (296). ՕՐՈՐ, ՕՐՈՐԴ ԸՆՆԵՄ

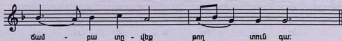
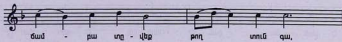
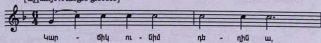
[Շախախոր. Andante cantabile]

Օ - րոր, օ - րո - րոր ըլ - նեմ,
 աղ - քի ջան, մա - տա - րոր ըլ - նեմ:
 ես օր առպ ա, սար - զում չի,
 օ - րոր, օ - րո - րոր ըլ - նեմ,
 սիպ - տակ լայ - լուխ սա - զում չի,
 աղ - քի ջան, մա - տա - րոր ըլ - նեմ:

Մարգարյան

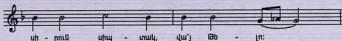
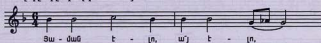
49 (297). ԿԱՐՃԻԿ ՈՒՆԻՄ ԴԵՂԻՆ Ա

[Աշխուժ. Allegro giocoso]

Մարմաղա, Բզգիթ

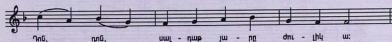
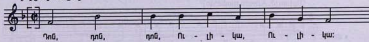
50 (298). ՅԱՄԱՆ ԷՆՈ

[Միջակ-չափավոր. Moderato]

Գեմանց, Միտքարար

51 (299). ԴՈՆ, ԴՈՆ, ԴՈՆ

[Միջակ Allegro]

Գեմանց, Միտքարար

52 (300). ՕՍԱՆՆԱ, ՕՍԱՆՆԱ

[Միջակ, Allegretto]

Օ - սան - նա, այ Օ - սան - նա, Օ - սան - նա:
 Օ - սան - նա, ջան Օ - սան - նա, Օ - սան - նա:

Գեօրգեոս, Արտուրյան

53 (301). ՆՈՐ Ա, ՆՈՐ Ա

[Միջակ, Allegretto]

Լոր ա, նոր ա ծեռ - քի - ցե,
 ու - կե քա - ճար ծեք - քի - ցե:

Բզգիթ

54 (302). ՋԱՂԱՅԻՍ ԱՋԻ ԿՈՒՈՒՇ

[Միջակ, Amorososo]

Ջա - դա զիս ա - քի կու - ոջ, վա՛յ, յար,
 վա՛յ յար, նայ նայ, յար, վա՛յ, նա նա,
 նա նա, նա նայ, նայ:

Բզգիթ

55 (303ա). ԷՍ ԴԻՆ ՈՒՌ Ա

[Աշխույժ, Allegro moderato]

Էս դին ուր ա, էն դին ուր ա,
 էն դին կալ ա, էս դին կալ ա,
 Ըո - դեր ջան, Սար - զիսն ե - կալ՝
 Ըո - դեր ջան, Ըո - դերն ե - կալ՝

Չ՞ - լինք ծուռ ա,   Շո - դեր ջան:
 ե - թես խալ ա,   Շո - դեր ջան:
 փ - ռա վոր եմ,   սի - ռա - վոր եմ,
 Շո - դեր ջան:

Բզգճր

56 (303բ). ԷՍ ԴԻՆ ՌՈՒ Ա

[Աշխարհ. Allegro moderato]

ես դին ուս ա,   են դին ուս ա,
 ես դին կալ ա,   են դին կալ ա,
 Շո - դեր ջան,   Ասոր-գիսն ե - կալ
 Շո - դեր ջան,   Շո - դերն ե - կալ
 Չ՞ - լինք ծուռ ա,   Շո - դեր ջան:
 ե - թես խալ ա,   Շո - դեր ջան:
 փ - ռա վոր եմ,   սի - ռա - վոր եմ,
 Շո - դեր ջան:

Բզգճր

57 (304). ՀԱՅ, ԴԱՇՄՆԳ ԳՅՈՒԼ

[Ծափավոր-Միջակ. Allegretto amabile]

Դա՛յ, դա - շանգ գյուլ,   դա - շանգ գյուլ:
 Ծա - դոմ ու - ճիմ   ծի - ռա - ճի,

քա - մին թել - թել կը - տա - մի:
 Աստ - ված, մեռ - միմ դի - վա - միդ, Սո - մի,
 իմ ղըս - մա - թըս մի' տա - մի:
 Գամանոց, Ախաղաղապ

58 (305). ՄԻՆԸՄ, ՄԻՆԸՄ

[Աշխույժ. Giocoso]

Մի - նըմ, մի - նըմ թու ա - ռի,
 եր - կուս զը - նե, մեկ ա - ռի:
 Գամանոց, Ախաղաղապ

59 (306ա). ՔԻՐԱՄԻԴ- ԱՂԲԱՐ

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Քի - րա - միդ աղ - բար ա - ռի,
 զեյ - տըն ա - լա - ճան ա - ռի:
 Գամանոց, Ախաղաղապ

60 (306բ). ՔԻՐԱՄԻԴ- ԱՂԲԱՐ

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Քի - րա - միդ աղ - բար ա - ռի,
 զեյ - տըն ա - լա - ճան ա - ռի:
 Գամանոց, Ախաղաղապ

61 (306g). ԽՈՒՄԱՐ ՊԱՌԿԵ ԵՐԵՄՅԱՅ

[Կատակեթրո, Scherzando]

Խու - մար պատ - կե Ե - թես - քաց,
 Դե - ղիմ կար - պետ, բըմ - բուլ բարձ,
 հո'ւ, հո'ւ, հո'ւ - սը - տա, ղըմ - քա':
 հո'ւ, հո'ւ, հո'ւ - սը - տա, ղըմ - քա':
 Դե'յ հե'յ, լա'վմ է հե'յ, հե'յ, լա'վմ է:

Գամանց, Արաքսարոց

62 (307). ԻՆՉՈՒ ԲԻՆԳՑՈՒԼ ՄՏԱՐ

[Մ]ջակ, Faceto]

Ին - չո'ւ Բիմ - գո - լը մը - տար,
 քա - ղի քուլ - քո'ւ - լը զը - տար: Դը - լը
 մը' կոն - ղը, Ա - փոն բըխ կոն - ղը:
 Բըխ կոն, բըխ կոն, բըխ կոն - ղը,
 Ա - փոն կոն - ղը, բըխ կոն - ղը, ղը - լը
 մը' կոն - ղը, Ա - փոն բըխ կոն - ղը:
 Սու - սամ սյում - քուլ, քա - ղի քուլ - քուլ:
 D.C. al Fine

Գամանց, Արաքսարոց

63 (308). ԱՂՋԻ, ՀԱԳԱՄԴ ԳԻԹ Ա

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Աղ - ջի, հա - գա - մո՞ղջ ջի՞ ա,
տալ տա - լի - ա, լալ, լալ - լալ:

Գեմանց, Ափսոսարար

64 (309). ԱՅ ՏՂԱՍ ՕՏԱՐ

[Միջակ. Moderato]

Այ տղ - դա օ - տար, օ - տար.
օ - տար. շան տղ - դի դար - դեմ
վա - ղա - մո - տար:

Գեմանց, Ափսոսարար

65 (310). ԶԵԼԵՐ, ՅՈՒՆԻ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Զմրույշ. Andante dolce]

Զե - լի, ցո - լի՞ր իմ յա - ղը.
ա - ղե - վի տա - կիմ քե - լի, ցո - լի՞ր
իմ յա - ղը:

Գեմանց, Ափսոսարար

66 (311). ՍԱՐԻ ՍՈՎՈՐ

[Բնքույշ. Andante dolce]

Սա - թի սո - վոր, մե՛ն մե - ճա - վոր,
 շե՛կ տը - դա, թո՛ղ ա - թե - զակ,
 շո՛ղ ա - թե - զակ, ե՛կ, տը - դա:

Գամանոց, Միադրադաք

67 (312). ԵԿԱՐ ՄԵՐ ԳՈՆՈՎ ԱՆՑԱՐ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Ե - կար մեր դը՛ռ - նով ամ - ցար, մո -
 լո - թե - ցար, շե՛կ ծա - մեր, սի՛կ -
 տակ դե՛յ - թե՛ղ թո - լո - թե - ցար:

Գամանոց, Միադրադաք

68 (313). ԱՆՏ, ՍՈՆԱՆԱՐ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Ան, սո - ճա - լար, սո - ճա - լար,
 ցուք սո - ճա - լար, սո - ճա - լար:

Միադրադաք

69. (314). ՄԵՐ ՄՇԱԿԻՆ ՈՍԿԻ ՔՅԱՍԱՐ

[Չափավոր-Միջակ, Moderato]

- Մեր մը - շա - կին ու - կի քյա - մար:

- Ես չեմ առ - ցի, ես չեմ առ - ցի,

քյա - մա - թը գըլ - ին իլ - ուկ մը - ցա:

Արարատ

70 (315). ՀՈՅ, ՆԱՐ, ՀԵՅ, ՆԱՐ

[Աշխույժ, Allegro moderato]

Հոյ, նար, հեյ, նար, հեյ, նար,

հոյ, յա՛ր, նա - զան յար:

Արարատ

71 (316). ՉԻՆԱՐ ՅԱՐԻ ԲԱՆ ԱՍԵՄ

[Աշխույժ, Allegro moderato]

Չի - նար յա - թի քան ա - սեմ,

չի - նար յա - թի քան ա - սեմ:

Արարատ

72 (317). ՄԻ ԾԱՌՈՒՄԻՆՍ

[Միջակ. Allegro moderato]

Մի ծառ ու - մի՞մ կե - սա - սի:

Արտադրատ

73 (318). ՄԱՐՈՆ Ա ԿԱՅՆՆԵ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Մա - ռոն ա կայ - նն
տեղ - տեղի դու - ող,
մեզ - քին ա զար - կն,
վա՛ր, զյան - ջա մու - ող:

74 (319). ՀԱԳԵԼ ԵՍ ԴԵՂԻՆ

[Ծանր. Largo]

Հա - գել ես դե - դին, կայ - նել ես գե - դին,
թառ թո - յիղ մեռ - նեմ, թառ մը - չա - նած ջան:

Արտադրատ

75 (320). ՈՒՇԻ ՈՒՇԵՐԸ

[Աշխուժ. Allegro]

Ու - շի ու - շե - րը, ու - շի ու -
շե - րը, սի - րուն Ձա - լո - յի
լա - սիկ փե - շե - րը: րը:
կար - միր թը - շե - րը:

Ուշի ուշ կաննեմ, ուշի ուշ կաննեմ,
Սիրուն Ձալոյին քառլան դուշ կաննեմ:

Արաբադաթ

76 (321ա). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

Լա - վըն ա - սեք, լա - վըն ա - սեք
Լու - քա - թի, իմ սի - րե - լու
վա - տը մ'ա - սեք, Լու - քա - թի:

Արաբադաթ

77 (321բ). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

Լա - վըն ա - սեք, լա - վըն ա - սեք
Լու-քա - թի, իմ սի-րե-լու վա-տը մ'ա-սեք, Լու-քա - թի:

Արաբադաթ

78 (322). ԿԱՅՆԵ ՍԵՅՐ ԱՆԵՄ

Չափավոր. Moderato

Կայ - նե սեյր ա - նեմ, սեյր ա - նեմ,
 յար, ջի - նար բո - յիդ հեյ - ղան եմ:

Արաբադապ

79 (323). ԵՍ ԶՈ ՇԻՄԱԼ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Ես ըր ջի - մալ, ես ըր թի - մալ բո - յին մեռ - նեմ,
 մա - կա - տա - մեյ - դան, ֆը - ռի - կա - վա - վախ, բո - յին մեռ - նեմ,
 Ես ըր ջի - մալ, ես ըր թի - մալ բո - յին մեռ - նեմ,

Արաբադապ

80 (324). ՏՈ ՅԱՐ ՋԱՆ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Տո յար ջան, տո յար ջան,
 ան - տեր մը - նեղ գլու - յի գլա - վա - գլու սղ - ղեմ:
 ին - ընդ տա - ղով առ - ղեմ:

Արաբադապ

81 (325). ԻՄ ԱՂԲԵՐ ԾԱՌԱՆ ՏԱԿԻՆ

[Միջակ. Allegretto]

Իմ աղ - բեր ծա - ռան տա - կին,
 [տաղ - մո - սը կը - ռան տա - կին.]

ճայ, յար, նա նա նայ, նայ, նա նա նայ, նա նայ, նայ.
 լե լե լե, յար, լե լե լե, լե լե, լե:

Արամյան

[Միջակ. Allegretto]

82 (326). ՀԱՐՐԱՆ

Հա - բըր - բան: Հա - բըր - բա - նըն, օյ, օյ,

հա - բըր - բա - նըն օյ, օյ, հա - բըր - բա - նըն

ե - կել ա, սի - նամ սա - բեր, օյ, օյ:

Արմաղի, Շիրակ

83 (327). ԵԼԵՔ ՏԵՄԵՔ ՈՐՆ Ի ԿԵՐԵ

[Միջակ-Չափավոր. Moderato. Alla rusticana]

ե - կք տե - սեք ո՞րն ի կե - ռե մեր թյուփ.

ուլն ի կե - ռե մեր թյուփ:

ուլն եր թե - վուն, թյուփն եր ի - գուն.

իզ վա - րա - զա, տակն ա կյու - զա,
 վը - րես կյու - զա: Գա - լալ էր,
 ծա - լալ էր, ի՞նչ քա - թի տա -
 րե - կըմ ե - կե վեր մե, ո՛ր,
 գեղ վեր մե, գեղ վեր մե:

Համ

84 (328). ՄԱՍՆԱԶԱԹՏԱՆԷ ՄԱԼԹՈՒՓ (բուրք.)
 (ՆԱՄԱԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՑ)

Գափազար. Moderato

Մաճ - լա - քաթ - տան մաք - թուփ աշ -
 տղմ, մաք - թուփ աշ - տղմ.
 չա - լե գուռ - մե, չա - լե դա - վու,
 չա - լե գուռ - մե, չա - լե դա - վու,
 չա - լե գուռ - մե, չա - լե դա - վու:

Չափավոր-Միջակ

խը - ոո, խը - ոո, խըր - բո - ճե, դա - սը վա - չա
 մն - դա - ճե, վայ լո, վայ լո, վայ լո, լո,
 Միջակ
 վայ լե, վայ լե, վայ լե, լե, վա բի - ժո, բի - ժո,
 քան բի - ժո, բի - ժո, վա - բի - ժո, բի - ժո, քան բի - ժո, բի - ժո:

Վան

85 (329). ԿԱՐՄԻՐ ՔԱՐԸ ՏԱՇԱՄ Ա

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Կար - միր քա - ռը տա - չած ա, յար նայ նայ նայ, նայ նայ նայ:

Շիրակ

86 (330). ԿԱՆ ԵՄ ԳՑԵԼ ԿԱՆՍԵԼ ԵՄ

[Միջակ. Allegretto]

Կալ - եմ զը - ցել կալ - սել եմ,
 մեղ - քու - մըն ին խոր - հուրդ կար,

ալ ար - ըն - շում դար - սել եմ,
 եմ քյա - ֆու - ըի՞ն ա - սել եմ:

Շիրակ

87 (331). ԿԱՅՆԵԼ ԵՄ ՎԱՆՔԻ ՀՈՎԻՆ

[Միջակ. Moderato]

կայ - նել ես վան - քի հո -
 վին, վան - քի հո - վին, հո - վին,
 քա - մին տա կրոն - քիդ մո - վին, կրոն -
 քիդ մո - վին, կրոն - քիդ մո - վին:

Բզջիք

88 (332ա). ՍԱՐԵՆ ԵԼԱՎ ԵՐԿՈՒ ՄՈՒՆ

[Չափավոր. Andantino]

Սա - թեն ե - լալ եր - կու մուխ/
 Ազ - միլ քու - բըս կոր ցը - ռի՛
 մի - ցը հանգ ա, մի - ցը ծուխ/
 քի - քը կալ ա, ծա - մը քուխ:

Բզջիք

89 (332բ). ԵՋՆԱԿՆ ԵԿԱՎ ԻԳԿԻՐ ՎԱՌԵՑ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Եզ - նակն ե - կալ Իգ - ղիր վա - ռեց,
 լե լե, լե լե, լե լե, լե լե:

Բզջիք

90 (333). ԾԱՄԵՐՂ, ԾԱՄԵՐՂ

[Չափազոր. Moderato]

Ծա - մե - թոյ, ծա - մե - թոյ,
 ու - կե - քեղ մա - զե - թոյ,
 հա - լու - մաշ ուն - քե - թոյ,
 մա - լալ ալ - քե - թոյ:

հար

91 (334). ԱՂԻ ՍՈՆԱ

[Չափազոր. Andante amoroso]

Աղ - քի Առ - նա,
 քու դար - ղեմ
 սա - թը կեռ - քամ,
 քու դար - ղեմ:

հար

92 (335). ՆԵՍՏՈՐԸ ԳՆԱՅ ՄԱՐԳԱՐԻ ԳԵՂԸ

[Ծափափոք. Andante ad libitum]

Նեստորը գընաց Մարգարի
 գեղը, Արազը տալու
 գընաց խոր տեղը:

Եզր

93 (336). ԱՂՎԵՍԳԱՐԸ, ՅԱՐ, ԲԼԵՐ Ա

[Ծափափոք. Andante]

Աղվեսդառը, յար, բըլեր ա,
 հայ լո, լո լո, հայ լո,
 լո լո, հայ լո, լո լո:

Եզր

94 (337). ԿԱՅՆԵԼ ԵՄ ԷՐԻ - ԷՐԻ

[Սրբալի. Allegretto grazioso]

Կայնել ես Էրի - Էրի,
 քեզ չամ տեղ չեմ հա՛մա՛ - Էրի:
 վայ լե լե, լե լե լե, վայ լե լե, լե:

Եզր

95 (338). ՈՒՌԻ ԵՄ՝ ԿԵՌԱՐԱԼ ՄԻ

[Չափավոր. Andante]
[rubato, come recitativo]

Ու - ուի ես՝ կե - սա - նալ մի,
վայ լե, լե լե, լե, լե
լե, լե լե:

հռոպ

96 (339). ԲԱՂՈՒՄՍ ԿԱ ԲԱՎԱՐՆՉԻ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Բա - դու - մըս կա բաղ - ման - չի, նա նա նա նա,
նա նա նա նա, չիլ կա շը - վի նը - ման չի,
լե լե լե լե, լե լե լե լե:

հռոպ

97(340). ԳԱՐԱՍՈՒԻ ԴԵՄԻ ՍԱԶԸ

[Չափավոր. Andante con moto]

Դա - դա - սու - ի ղե - մի սա - զո,
Այս ի՞նչ ա - նեմ, թե - լո, թե - լո,
մեր թե - լո - չի զիլ - ֆի մա - զո:
ես ի՞նչ ա - նեմ, դու՞ն ա - թե - ցիր:

Լախո լախո - ըստ ըստ - փին ու - ղի ծառ,
լախո լախո - ըստ ըստ - ցեմ ա - ղի տար,
յար լե, լե, լե, լե, լե, սի - ըն - լիս,
յար լե, լե, լե, լե, սի - ըն - լիս:

Փամբկ

98 (341). ԱՅ ՏՐԱՎ, ԱՆՈՒՆԻ ՍԱՐԳԻՍ

[Աշխարհ. Allegretto]

Այ տը - դա, ա - նունը Սար - զիս,
ա - ղի ճըս - տենք tu կառ - քիս.
Ե - ղոն Ե սի - ընն Շո - ղոն Ե Ե t

Փամբկ

99 (342). ԱՆՆ, ՄԱՐԱՆ ԶԱՆՆ

[Շարուն. Andante cantabile]

Այս, մա - թալ ջան,
կո - կո - նըս բոռ - մած մը - նաց,
ջան, գա - թալ ջան, սիր - տըս
կը - թա - կած մը - նաց:

Փամբկ

100 (343). ԴԱՐԻՔ ԵՄ, ԿԱՐՍ ԳՆԱՑԻ

[Շախախոր-Միջակ. Andante con moto]

Դա - ըրիք եմ, Կարս զը - նա - ցի,
 Դա - ըրիք տեղ, հարս զը - նա - ցի,
 յար, վայ, մայ, մայ, մայ, մայ,
 յար, վայ, մայ, մայ, մայ, մայ,
 մայ, մայ - ըրիկ ջան:
 մայ, մայ - ըրիկ ջան:

Բզջիթ

101 (344). ԵՍ ԱՂՋԻԿ ԵՄ՝ ԱՆ ԿՈՒՉԵՄ

[Միջակ. Allegret]

Ես աղ - ըրիկ եմ՝ աղ կու - զեմ,
 քա - ղակ մեք - ըրիս շալ կու - զեմ,
 յար լե - լե, յար լե - լե, լե - լե,
 ին - ծա - մից առ - նո - ղի քա - լեմ,
 լե - լե:
 մեռ - մի:

Բզջիթ

p. սի - րուն Թել - լո, Թել - լո: Ա - ծան Թել - լո,
 Թել - լո, սի - րուն Թել - լո, Թել - լո:
fz. Ա - ծան Թել - լո, Թել - լո, սի - րուն Թել - լո, Թել - լո ջան, Թել - լո:
kyad' Թել - լո: Թել - լո:
 [L.] Ա - ծան Թել - լո, Թել - լո, Թել - լո,
 սի - րուն Թել - լո, Թել - լո ջան, Թել - լո:

Համիճ

105 (348). ԿՐՆԱՉԵԼ ԵՆ ԱՐՏԵՐԸ

[Միջակ. Allegretto grazioso]

Կա - մա - յել եմ ար - տե - թը,
 սի - րուն, սի - րուն յա - թո,
 թա - զա - ցել եմ դար - ղե - թը,
 սի - րուն, սի - րուն յա - թո:

Համիճ

106 (349ա). ՓԱՓՈՒՐԻ, ԿԱՆԱՉԵԼ ԵՆ ԱՐՏԵՐԸ

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Փա - վու - ըի, կա - նա - չել են ար - տե - ըը,
 փա - վու - ըի, քա - զա - ցել են դար - ղե - ըը:

Համիճ

107 (349բ). ՓԱՓՈՒՐԻ, ԿԱՆԱՉԵԼ ԵՆ ԱՐՏԵՐԸ

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Փա - վու - ըի, կա - նա - չել են ար - տե - ըը,
 փա - վու - ըի, քա - զա - ցել են դար - ղե - ըը:

Համիճ

108 (350 ա). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԸ ՀԱՅ ՏԱՐԱ

[Միջակ. Allegretto grazioso]

կա - նաչ ար - տը հաց տա - ըա,
 ա, քան, աղ - ցիկ - ճեր,
 յա - ըիս տե - սա՛ ետ դա - սա,
 վաչ, թել աղ - ցիկ - ճեր:

Համիճ

109 (350 p). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԸ ՀԱՅ ՏԱՐԻ

[Արագ, Vivo]

կա - նաչ ար - տը հաց տա - թա,
այ, սև լա - ջիկ - ներ,
յա - թիս տե - սա՛ նո դա - տա,
վայ ին լա - ջիկ - ներ:

110 (351). ԶԵՆԵ ՅԱՐ ԿՈՂՐԵՑԻ

[Աշխուժ. Allegretto]

քե - լե յար կող - բե - ցի:

Համբ

111 (352). ՄԱՐԻՆԵՆ ԵԿԱՎ

Ծափավոր. Moderato

Մա - ջի - նեն ե - կավ կա - յա - թան կայ - նավ:

Համբ

112 (353). ՋՈՒՐ ԿԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ

[Միջակ, Allegretto]

Ջուր կը գա վե - րին սա - ռեճ, Թել - լի, Թել - լի, Թել - լի քան:
 [կը - քա - վի մար - մար քա - ռեճ], Թել - լի, Թել - լի, Թել - լի յար:

Համիճ

113 (354). ԱԹԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Միջակ-Չսովազոր, Moderato]

Ա - քա - րա - նը քա - թոտ ա, հո յա - թո,
 քա - թի տա - կը ա - թոտ ա, տո յա - թո:

Համիճ

114 (355). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԻ ԶԵՆԱՐԸ

[Միջակ, Allegro moderato]

Կա - նաչ ար - տի քե - նա - թը, օյ, օյ, օյ:

Համիճ

115 (356). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԻ ԶԵՆԱՐԸ

[Միջակ, Allegro moderato]

Կա - նաչ ար - տի քե - նա - թը,
 յա - թո, յա - թո, յա - թո քան:

Համիճ

116 (357). ԿՆՆԱԾ ԱՐՏԸ ՀԱՅ ՏԱՐԱ

[Չափադր-Միջակ. Andante con moto]

Կա - նալ աղ - տը հաց տա - թա, սո - փոյ մեռ - նիմ,
 իմ յա - ռին տե - սա՛ դա - սա, սո - փոյ մեռ - նիմ:

Հատիճ

117 (358). ԱՐԻ, ՅԱՐ ՋԱՆ

[Չափադր-Միջակ. Andante con moto]

Ա - թի, յար ջան, ա - թի թո թու - ղո ու - կով,
 դու մի՛ կայ - նի ու - թի - ջի դու - ղո խոս - քով:

Հատիճ

118 (359). ԱՂՋԻԿ, ԱՂՋԻԿ, ԱՆ ԱՂՋԻԿ

[Աշխուժ. Allegro moderato]

Աղ - ջիկ, աղ - ջիկ, ալ աղ - ջիկ,
 կը - ունկ, ա - թի մի՛ զը - նա:

Հատիճ

119 (360). ՄԱՐԻՐԸ ՄԱՆ ԵՄ ԵԿԵԼ

[Միջակ-Չափադր. Moderato]

Մա - թե - ղը ման եմ ե - կել,
 հուկ, ջան ի - ման, ջան ի - ման:

Հատիճ

120 (361). ԵՆԽԿԸՐ, ԸՈՒՅԿԸՐ

[Արագ. Con brio]

Եղի - կըր, շուի - կըր քա - մա - ընս,
րո - յով, սո - յով իմ յա - ընս:

Համիճ

121 (362). ՎԱՌՎՈՒՄ ԵՄ, ՎԱՌՎՈՒՄ

[Սիրազգի, Dolente]

Վառ - վում եմ, վառ - վում, կար - միր քա - ըն տա - շած ա,
եր - վում եմ, եր - վում, քո - յոյ մի - քին քա - շած ա:

Համիճ

122 (363). ԱՐԵ ԶԱՆ, ՀԱԹԸ ԹԵԽԱ

[Ապազիմ. Con dolore]

Ա - ղի ջան, հա - զն քո - իս,
Ա - մնն մի - տըր, ընկ - նե - լոց

քու քա - լեն մի - տըր զն - քա,
կը - ղա - կը քա - մըր զն - քա,

սեկ - վո - ղին, սեկ - վո - ղին ոս - պա - նե - ցին,

յար, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, է - ղե - ցին, յա՛ր...

Հայր

123 (364). ԱՄՊԵԼ Ա ԿԱՄԱՐ - ԿԱՄԱՐ

[Միջազեղ. Amoroso]

Ա. Ամ - պել ա կա - մար - կա - մար, մեջ - քի - նըր ու - կն
 քա - մար, օյս - տը տա - ըի պասս պա - հի,
 [ ] յար ջան, քո ջի - վան ջա - նի հա - մար:
 Յար ջան, քո քո - յին մեռ - նիմ, սի - ռու - նիկ
 [ ] սո - յին մեռ - նիմ, յար ջան, ա - շունն ե -
 կալ՝ քե կառ - նեմ:

[Միջակ-Չափավոր. Moderato]

Բ. Ամ - պել ա կա - մար - կա - մար, մեջ - քի - նըր ու - կն
 քա - մար, օյս - տը տա - ըի պասս պա - հի, յար ջան,
 քո ջի - վան ջա - նի հա - մար:
 Յար ջան, քո քո - յին մեռ - նիմ,

սի - րու - ցիկ սո - յիմ մեռ - ցիմ, յար ջան,
ա - շումն ե - կավ՛ թե կառ - ցեմ:

Շիրակ, Հասիճ

124 (365). ԱՆ ՁԻՆ ՆԱԼՆ ԻՆՉ ԿԱՆԵ

[Գնայուն. Andante]

Ա զ ծին ցա - լըն ի՞նչ կա - ցե,
սի - րու - ցը իսպն ի՞նչ կա - ցե,
ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ:

Շիրակ, Մանճաղաղ

125 (366ա). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

Լա - վըն ա - սեք, լա - վըն ա - սեք Լու - քա - թի,
իմ սի - րե - լու վա - տը մա՛ - սեք, իմ յա - թի:

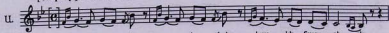
126 (366բ). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

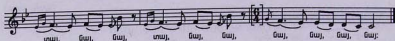
Լա - վըն ա - սեք, լա - վըն ա - սեք, Լու - քա - թի՛]
թիմ սի - րե - լու վա - տը մա՛ - սեք, իմ յա - թի՛]:

127 (367). ՅԱՐԵ ՀԱ, ՅԱՐԵ ՎԱՅ

[Չափավոր. Andante candidamente]

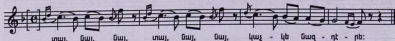
Յա - րե, հա՛ր, յա - րե, վախ, կաչ - կե մազ - դե - րե,

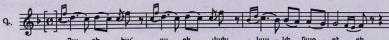
տայ, մայ, մայ, տայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ:

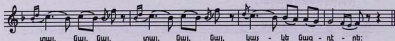
Յա - րե, հա՛ր, յա - րե, վախ, մայ, մայ, մայ, մայ,

տայ, մայ, մայ, տայ, մայ, մայ, կաչ - կե մազ - դե - րե:

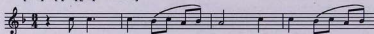
Յա - րե, հա՛ր, յա - րե, վախ, կաչ - կե մազ - դե - րե,

տայ, մայ, մայ, տայ, մայ, մայ, կաչ - կե մազ - դե - րե:

128 (368). ՄԱՅՐԻԿ, ԵՍ ԿՈՒՋԵՄ ՈՍԿԻ ԸԱԼ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Մայ-րիկ, ես կու - զեմ ու - կի շալ,

Օ - ղերմ յա - կանց - ջրես չա - րե շար,

մա - նա - մի՞ն մատռ - ջրա կա - րե - վառ,

Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե:

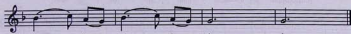

129 (369). ԼՈՒՆԱԿՆ ԱՆՈՒՇ

[Հանդարտ, Tranquillo]

Լուս - նակն ա - նուշ, հովն ա - նուշ,

լե, և, և, և, և, և:

130 (370). ՄԱՇԻՆՆ ԵԿԱՎ

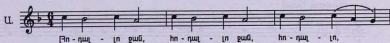
[Աշխույժ, Allegro moderato]

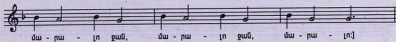
Մա - շի - նն ե - կավ փղս - տա - լով զը - նաց:

131 (371). ՀՈԴԱԼԼՈ ՋԱՆ

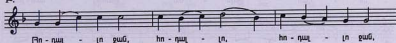
[Արագ, Giocoso]

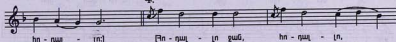
[Ի - դալ - լո ջան, հո - դալ - լո ջան, հո - դալ - լո,

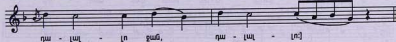
մա - դա - լո ջան, մա - դա - լո ջան, մա - դա - լո]

[Ի - դալ - լո ջան, հո - դալ - լո, հո - դալ - լո ջան,

հո - դալ - լո] [Ի - դալ - լո ջան, հո - դալ - լո,

դա - լալ - լո ջան, դա - լալ - լո]

132 (372). ԱԲԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Միջակ-Չափազոր. Moderato]

Ա - բա - ռա - նը քա - ռոտ ա,
 [Տա - ռին տասն եր - կու ա - միս,
 ե - կար մեր դոռ - նով ըն - ցար, մո - լո - թե - ցիր,
 ե - կար մեր դոռ - նով ըն - ցար, մո - լո - թե - ցիր,
 քա - ռի տա - կըն ա - ռոտ ա,
 աղ - քիկ տղ - ղի կա - ռոտ ա,
 շեկ ծա - մեր սիպ - տակ դեյ - թեն քո - լո - թե - ցիր:
 շեկ ծա - մեր սիպ - տակ դեյ - թեն քո - լո - թե - ցիր:]

133 (373). ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԵՐԹԱՄ ՈՒՆՏ

[Գանդաղ. Largo]

էջ - մի - ա - ծին եր - քամ ուխտ, պագ-մեծ
 սե - ղան ջուխ - տե ջուխտ, կան - չեծ
 Լու - սա - վոր - չին, իմ հի - վան - դին
 ա - մեծ քուղո: Ա - մա - ռոտ կար Աստ - վա -
 ծա - ծին, դու ողջ պա - հե մա - մի քա - լին:

134 (374ա). ՋՈՒՐ ԿՈՒԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ

[Մ]ջակ. Allegretto. Faceto]

Ջուր կու - գա վե - ըին սա - ընն,
 [Կը - քա - վի մար - մար քա - ընն],
 ցազ - լու յա - ըր ջան,
 սի - ըուն Սա - ըր ջան:

135 (374բ). ՋՈՒՐ ԿՈՒԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ

[Մ]ջակ. Allegretto. Faceto]

Ջուր կու - գա վե - ըին սա - ընն,
 [Կը - քա - վի մար - մար քա - ընն],
 ցազ - լու յա - ըր ջան:
 սի - ըուն Սա - ըր ջան:

317 տետրի երգերը (Ժողովածու յոթերորդ)

136 (1). ԵՐԿԵՆ ԳՈՍԸ ՍԱԼԵՐ ԵՄ

[Մ]ջակ. Allegretto]

Եր - կենն գո - մը սա - լեր եմ,
 [Կլ ծինն իմչ կա - ըն ցա - ըն],
 [Կլ ծինն մե - ջը կա - սեր եմ],
 սի - ըունն իմչ կա - ըն խա - ըն]:

137 (1բ). ՅԱՐ, ՋՈՒ ԲԱՐԱԿ ԲՈՅՈՒՆ ՄԵՆՈՒՆԵՄ

[Գ-նայում. Andante con moto]

Յար, քու քա - ըակ ըր - յին մեռ - ընն,
 չէ՛ կա - սե - իր քն կառ - ընն:

138 (2). ԵՐԿՆՔԻՑ ԱՆՑԱՎ ԽԱԶԸ

[Միջակ. Allegretto]

երկնքից անցավ խազը,
 հոյ օ - բոր ա - դի - նո,
 [ա - շորն ա - ծեց իր սա - զն.]
 հոյ օ - բոր ա - դի - նո:

139 (3). ՆԱՆԻԿ, ՆԱՆԱՆԻԿ

[Գնայուն. Delicato]

Նա - նիկ, նա - նա - նիկ նա - նիկ,
 Տա - նիկ, նա - նա - նիկ նա - նիկ:
 ես աղ - ջիկ եմ ալ կու - զեմ,
 բա - թակ մեք - քիս չալ կու - զեմ:
 նա - նիկ, նա - նա - նիկ նա - նիկ:
 Դա - տիկ, նա - նա - նիկ նա - նիկ:

140 (4). ԴՈՆ, ԴՈՆ, ԳՅՈՒՆՈՒՄ ՅԱՐ

[Միջակ, Allegretto]

Դոն, Դոն, Դոն, գյու-նում յար:

141 (5). ՄԱՐԵՐՈՒ ՄՅՅՐԱՆԼԻ ՅԱՐ

[Միջակ, Allegretto]

Սա - ղե - ղու սեյ - ղան - լի յար,
մա - ղալ ու ջեյ - ղան - լի յար:

142 (6). ԻՐԻԿՎԱՆ ՄՈՒԹԸ ԿՈՆԵՑ

[Աշխույժ, Allegro]

Ի - ղիկ - վան մու - թը կո - խեց,
յար տո, նայ տո, նայ տո, նայ,
յար տո, նայ տո, նայ տո, նայ:

143 (7). ԾԱՂԻԿ ԸՍԵՄ ՈՒ ԸՄԲԵՄ

[Առայժմ տեմպո. Tempo giusto]

Ծա - ղիկ ը - սեմ ու ջա - ընեմ,
 ջան ծա - ղիկ, ջան, ջան,
 Ըն - ընեմ տող - ըսկ ու կա - ընեմ,
 ջան վի - ճակ, ջան, ջան:

144 (8). ԷՒԻ, ՄԱՐՈ, ԵՂԱՐ ԳՈՒԼԱԿԱՆ
(աշուղի ձևով)

[Չափավոր. Moderato. Con dolore]

Է - լի, Մա - թո, Է - լի.
 Ե - ղար գո - վա - կան, Կա - ղըզ - վան
 յու - նե - իր
 սըր - տով սի - թա - կան, յար,
 յար, յար, յա - թո ջան,
 յար, յա - թո ջան, յար:

145 (9). ԷԼԻ, ՄԱՐՈՒ, ԵՂԱՐ ԳՈՎԱԿԱՆ
(ժողովրդական)

[Վշտալից. Con dolore]

Է - լի, Մա - թո, Է - լի.
 Ե - ղար գո - վա - կան, Կա - ղըզ - վան
 ջու - նե - իր սրը - տով սի -
 թա - կան, օյ, օյ, օյ, օյ,
 օյ, օյ, Մա - թո քան, օյ, օյ, օյ:

146 (10). ՎԱՅ, ՎՈՒՅ

[Վշտալից. Con dolore]

Վայ, վույ, վայ, վույ, շա՛տ էր ցա -
 վում յա - թե - քոս, ան - աստ - ված -
 նե՛ր, Է - քում քո - ղիք
 բա - լե - քո:

147(11). ԵՍ ԱՆԵՆ ԵՄ

[Չափավոր. Moderato . Con dolore]

ես - ան - լեցն եմ ջա - հել ջի - վան,
 հայ - բի - կես զը - նաց ե - թե - վան:
 Ջա - նոյ տը - ղին ջա - շին ղի - վան,
 զու - լում է լա - լիս, մայ - բիկ ջան:

148 (12ա). ԿԵՐԹԱՄ, ՄԱՅՐԻԿ, ԿԵՐԹԱՄ

[Վշտալից. Con dolore]

Կեր - քամ, մայ - բիկ, կեր - քամ,
 տե - ղոյ կը - լեն - ցում, օյ, օյ, օյ, օյ,
 ղուս ու ղըր - կից - նե - ղոյ,
 հե - տոյ կը - լաց - ցում:

149 (12ր). ԿԵՐԹԱՄ, ՄԱՅՐԻԿ, ԿԵՐԹԱՄ

[Կշտայից. Con dolore]

Կեր - քամ, մայ - րիկ, կեր - քամ,
 ցում, օյ, օյ, օյ, օյ
 տե - դոր կը - լեմ - ցում, օյ, օյ, օյ, օյ,
 դուռ ու դոր - կից - նե - ըրր
 հե - տըր կը - լաց - ցում:

150 (13). ՊՈՒՆԵՋԸ ԲՈՌԱՅ

[Աշխույժ. Allegro]

Պո - վե - զը բո - սաց զը - նաց,
 Ան - նա յար, իմ յա - բը մե -
 ջը մը - նաց, Ան - նա յար:

151 (14). ՀՈՅ ՆԱԶԱՆ ԻՄ

[Կայտառ. Allegro giocoso]

Հոյ նա - զան իմ, նա - զան իմ,
 զուլ նա - զան իմ, նա - զան իմ,
 նա - զան, դու քա - ռով ե - կար,
 կա - նալ սա - ռե - ռով ե - կար,
 խոր - խոր ձո - ռե - ռով ե - կար, ե - կար:

152 (15). ԱՆՆ, ՆԱՆԻ ՋԱՆ

[Ըսքմամբ. Con moto]

Անն, նա - նի ջան, ես դա - րիք եմ, դու - նախ եմ,
 ուր ման կեր - քամ ես քե - զա - նեմ ու - ըսախ եմ:
 Պո - վե - զը րո - սաց զը - նաց,
 իմ յա - ռը մե - ջը մը - նաց,
 անն, նա - նի ջան, ես դա - րիք եմ, դու - նախ եմ,
 ուր ման կեր - քամ ես քե - զա - նեմ ու - ըսախ եմ:

153 (16). ԻՆԱՐ ՅԱՐԻՆ, ՕՅ. ՕՅ

Հաստ արագ. Vivo]

Ի - նար յա - ղին, օյ.
 օյ, օյ, շի - նար յա - ղին, օյ, օյ:

Շիրազ

154 (17). ԲՈՒՈՐ ԵՐԵՍ ՊԶՏԻ ԲԵՐԱՆ

[U₂]սույժ. Giocoso]

Բո - լոր Ե - ղես Կող - տի ղե - ղան,
 Քու տա - նո - ղիղ տու - նը վե - ղան,
 Ըս - կուն ցան,
 Ըս - կուն ցան:

կամ

Ըս - կուն ցան,
 Ըս - կուն ցան:

155 (18). ՅԱՄԱՆ, ՄԵՐ ԲԱՎԻ ԲԱՆԴԻՆ

[Արագ. Veloce]

Յա - ման, մեր քա - ղի քան - ղեն,
 քա - ման, մեր քա - ղի քան - ղեն:

156 (19). ԿԵՍ ԳԻՇԵՐԻ՝ ԼՈՒՄՆՅԱԿ ԳԻՇԵՐԻ

[Գ-մայրոն. Andante cantabile]

Կես գի - շեր՝ լուս - նակ գի - շեր,
Նա - ռի, հայ Նա - ռի: թի:

157 (20). ՀԱՅԴԵ, ՀԱՅԴԵ, ԹՆՆՉԱՐԱՄ

[Շատ արագ. Presto]

Հայ - դե, հայ - դե, թան - ծա - րամ, եր - կու դու - րուչ՝ մեկ փա - րա,
հայ - դե, հայ - դե, թան - ծա - րամ, դե, դե, հայ - դե, թան - ծա - րամ:

158 (21). ՀԱՄԱՐՉԱՄՆ ԵՐԿՈՒՇԱՐԹԻՆ

[Կայտառ. Allegro giocoso]

Համ - քար - ծման եր - կու - շար - քին ա - ոս փոցին ու գե - րան - դին,
ծո - ռե - ցի. ծոր - թը փե - ցի, և այլն
սե - հան ճուլ - մուլ կա - աք - ցի...
քառ - սուն կա - քալ՝ թցո - մե - ցի:

159 (22). ՀՈՅ ՆԱՐ

[Գնայուն. Andante]

Հոյ Նար, Նար, հի - Նար, Նար,
 Նար, Նար, հոյ Նար:

160 (23). ԱՅ ՄԱՐԱՆ, ՄԱՐԱՆ

[Միջակ. Allegretto]

Այ Մա - րան, Մա - րան, Մա - րան, Մա - րան,
 այ Մա - րան, Մա - րան, Մա - րան:

161 (24). ԳՆԱ, ԳՆԱ, ՀԵՏԻՎ ԵՄ

Շատ արագ. Vivo] Ֆարթոֆ

Գը - նա, գը - նա, հե - տիվ եմ, հա, հա, հա, հա, հա,
 յա - ռի - նո յար ջան,
 սա - ռի - նո յար ջան,

կար - միր խցն - ծոր գո - տիդ եմ, հա՛,
 յա - թի - նո յար քան
 սա - թի - նո յար քան:

× [Տարբերակ]

Յա - թի - նո յար քան,
 սա - թի - նո յար քան,
 կար - միր խցն - ծոր գո - տիդ եմ, հա՛,
 յա - թի - նո յար քան սա - թի - նո յար քան:

162 (25). ԿԱՆՉԵ, ԿՈՌՈՒՆԿ

[Մանր, ասերգի մեան]

[Largo, come recitativo]

Կան - չե, կը - ոունկ, կան - չե, տա - կըդ յի -
 ման է, աչ - իսրի -
 քին ա - ռս է՛ ին - ծի դու - ման է

163 (26ա). ՏԱՐԱՆ, ՏԱՐԱՆ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Գաղփաղոր. Moderato . Con dolore]

Տա - րան, տա - րան իմ յա - րը.

մա - զեր շա - րան իմ յա - րը:

164 (26բ). ՏԱՐԱՆ, ՏԱՐԱՆ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Գաղփաղոր. Moderato . Con dolore]

Տա - րան, տա - րան իմ յա - րը.

ծա - մեր շա - րան իմ յա - րը:

Լայ, նայ, նայ, նայ,

նայ, նայ, նա նայ, նայ:

Մաղիկա, Աշտոտիք

165 (26գ). ՏԱՐԱՆ, ՏԱՐԱՆ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Միջակ. Allegro moderato]

Տա - րան, տա - րան իմ յա - րը.

մա - զեր շա - րան իմ յա - րը:

Լայ, նայ, նայ, նայ,

նայ, նայ, նայ, նա նայ, նայ:

166 (27ա). ՀԱԲԻՐԱՆ

[Աշխարհ. Allegretto]

[- Դա - բըր - բան: - Ջա - նե ջան: Սի - թիլ եմ սերոն ե - թե - սին,
ան - քա - տամ բերոն ե - թե - սին, ով իմ սի - րածն ինձ չի տա,
հա - բըր - բան, Աս - տը - ծու կերոն ե - թե - սին:]

167 (27բ). ՆԱԹԵ, ՆԱԹԵ, ՀԵՅ ՆԱԹ

[Արագալուրմ. Veloce]

Նա - թե, Նա - թե, հեյ Նաթ, հեյ Նաթ, հեյ Նա - թե:

168 (28ա). ՋԱՆ, ՍԱՐԱԼ ՋԱՆ, ԳԱՅԻ, ՀԵՌԵՅԱ

[Ծափախոր-Միջակ. Moderato]

Ջան, մա - թալ ջան, գա - ցի,
[ջան մա - թալ, ջան, Ա - թալ
գա - ցի հե - թե - ցա,
գե - սին մո - տե - ցա:]
Ջան մա - թալ, ջան մա - թալ, ջան մա - թալ, ջան:

169 (28բ). ՍԻՐԵԼԻՍ, ԻՆՉ ԱՏԵԼ ԵՍ

[Գափաղար-Միջակ. Moderato]

170 (29ա). ՆԱՆԵՐ, ՆԱՆԵՐ ԶՈՒՈ

[Աշխարհ. Allegretto]

Նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո,
 նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո:
 Նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո,
 նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո:

171 (29բ). ՆԱՆԵՐ, ՆԱՆԵՐ ԶՈՒՈ

[Աշխարհ. Allegretto]

Նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո,
 նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո:
 Նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո,
 նա - ներ, նա - ներ, նա - ներ Զու - լո:

172 (30). ՕՅ, ՕՅ, ՅԱՄԱՆ ՂԱՐԻՊՈՂ

[Լալագին. Lamentevole]

Oy, oy, oy, յա - ման դա - ըի - պո:

Շնձ - քիկ, դու մի՛ ժա - ժա, ժա - ժա - լու
դա - ըիք դուր - բաք եր - քալ կո - ըն - լու

ես
ես եմ,
ես եմ:

վերջին տան վերջ՝

Oy, oy, oy, լը - մն դա - ըի - պո:

173 (31). ԹԱԳՎՈՐ, ԲԱՐՈՎ

[Մանր, ազատ չափով, Grave, tempo rubato]

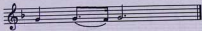
Թագ - վոր, բա - ռով, հա - զա՛ր բա - ռով,
դուն վարդ ես կա - մաչ տո - ըն - վով,
էջ - մի - ա - ծին գա - ըրայ օրի - նն
մեկ ևս - տը - ծու գո - ըն - նով:

174 (32). ՄԵՐ ԹԱԳՎՈՐԻՆ ՇԱՐԿԻ ՊԻՏԵՐ

[Աշխույժ. Con vivacita]

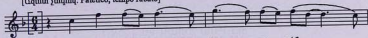
Մեր թագ - վո - թին ծա - ղիկ սի - տեր

ծաղ - կու - մաց:

175 (33). ԱՆԱԳ-ՅԱԶ ԲԱՐՁՐ ՍԱՐԻՆ

[Ազատ շարժով. Patetico, tempo rubato]

Ա - լա - գյազ բար - ձըր սա - ղին

ծին ա կիտ - վել կա - տա - ղին.

օյ, յար, օյ, յար, այ սա - ղեր, այ սա -

ղեր, վայ, ար - մոտ սա - ղեր.

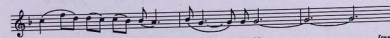
վախ, սիպ - տակ սա - ղեր.

կա - մաչ ա - ղոտ սա - ղեր.

օ, յար, օ, յար.

օյ, օյ, օյ, օյ, օյ, օյ, օյ.

Հայր

176 (34). ՎՐԱՆ ԵՄ ԴՐՆԼ ԴԻՐԻՆ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Վե - լան եմ ող - լիլ դա - ռին,
 պայ - ման եմ տղ - վել տա - ռին,
 ախ, տա - ռին թող զա լը - թա - նա,
 հե - տը թե - թե իր բա - ռին:

177 (35). ԲԱՄԲԱԿ ԵՄ ՅԱՆԵԼ

[Չափավոր. Moderato]

Բամ - բակ եմ ցա - նել ող - զա,
 հեյ նար, հեյ նար, հեյ նար,
 նա - ող վախ, նա - ողմ, նա - ողմ, նա - ողմ,
 հոյ նար, հոյ նար, հոյ նար:

Մախչիա

178 (36).

Հոգ

179 (37). ԵՍ ՍԱՐԻՆ ԿՈՒԳԱՅԻ

[Չափազոր. Comodo]

Ես սա - րին կու - գա - յի, դուն դու - ող
 րա - ցիր, ձե - ողր ծո - ցոյ տա - րար,
 ա՛յս ա - սիր, լա - ցիր: Յար, յար, յար, յա - թոն էր,
 յար, յար, յար, յար ու - ճեր, զե - ղե - ցիկ
 Մա - թոն էր:
 կամ
 զե - ղե - ցիկ Մա - թոն էր:

Չճապոց

180 (38). ԱՂՋԻ, ԱՆՈՒՆԻ ԱՍԱ

[Ծափափար. Moderato]

Աղ-ջի, ա - նու - նըդ ա - սա,
 զըւ - խիդ աղ - լու - խը խասս ա:
 Ա - նուշ ջան, ընն-քուշ ջան,
 օ - րեր, նուշ, բյուլ, օ - րեր, նուշ, բյուլ, օ - րեր, նուշ, բյուլ,
 աճ - գած հեր - վա, լալ օ - րեր:
 Եր - թանք թա - ղը ջա - ղենք նուշ:
 Ես բյուլ - բյուլ են, յա - րըս գրուլ:

181 (39). ԹԱԳՎՈՐ, ԻՆՉ ԲԵՐԻՄ ՔՈՒ ՆՄՆ

[Համդիսափար. Maestoso]

Թագ-վոր, ի՞նչ թե - թեմ թո նը - ման,
 թո կա - մայ ա - լու թո նը - ման:
 Աուրբ կա-րա-պետ զա - լոդ օրի - նե մեկ
 մա - տը-ծո զո - թե - նուլ:

182 (40). ՊԵՏ ԴԻՋԱՆ

[Աշխարհ. Allegretto]

Պետ դի - զան, եմ պետ
դի - զան, սե - սեք եմ ո՞րն է

Խասատր

183 (41). ԲԱԶՐԳՅԱՆ ԵՎԱՎ

[Ծափավոր. Moderato]

Բա - զոր - զան ե - կավ, լոց - վավ
մե - ռիկ մեռ - մի քո դա - ռիք
զա - մին,
ջա - մին:

Խասատր

184 (42). ԵԼ, ԵԼ, ԵԼ

(Գոթանի երգ)

[Ազատ չափով. Tempo rubato]

Ել, Ել, Ել, Ել, Ել, Ել, Ել,
Ել, Ել, Ել, Ել, Ել, Ել, Ել:

Մրցամ

185 (43ա). ՎԱՐՈՒ, Զ ԶԵՁ ՉԸՄ ՍԻՐԻ

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

Վարու, ըզ քեզ չըմ սի - թի, վա՛ր, վա՛ր,
քո մերն էլ փուշ եր, վա՛ր, վա՛ր:

վարդ, ըզ քեզ չեմ սի - թի, վա՛յ չա - լա - թի,
քո մերն էլ փուշ էր: Դա - զարդ որ փուշ էր,
վա՛յ չա - լա - թի, խո - տիկն ա - նուշ էր:
հո - տիկն

Մեկ

186 (43բ). ՎԱՐԴ, ՋԶԵ ԴԸՄ ՍԻՐԻ

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

վարդ, ըզ քեզ չեմ սի - թի, վա՛յ, վա՛յ,
քո մերն էլ փուշ էր, վա՛յ, վա՛յ,
վարդ, ըզ քեզ չեմ սի - թի, վա՛յ չա - լա - թի,
քո մերն էլ փուշ էր: Դա - զարդ որ փուշ էր,
վա՛յ չա - լա - թի, խո - տիկն ա - նուշ էր:
հո - տիկն

hn, եզ - նը ջան, hn,
hn, hn, hn:

Var.

hn', hn', hn', hn', քի - նա - լավ, գա - լավ, եր - կա -
լավ, գու - քա - նը ալ - մըն տա - թավ,
hn, hn, hn, hn, hn, hn:

Հարստայ

188 (45). ԱՐԱՆԸ ԲԱՂ ԵՄ ԱՐԵՆ

[Գնայուն, Andante]

Ա - ռա - նը քաղ եմ ա - թել,
քի - գա - ընա դաղ եմ ա - թել,
դրստ ու դուշ - մա - մի մե - ջը. յար ջան, լա -
լես ծի - ծաղ եմ ա - թել:

Ես ու յարքս ջահել ենք,
Պայծան ունենք, պահել ենք.
Սապիպ, մեռնի քո քալեղ,
Չբորկեց մենք վայելենք:

Գնացի Ախտորան (ուխտատեղի),
Փախցրոյին յարքս, տարան,
Յար տանողին ինչ ասեմ,
Կյանքիս կետը հետն առան:

Կայնել ես սարի հովին,
Չիմարի ծառի քովին,
Գլխիդ աքրչում գցել,
Մազերդ տվել հովին:

Մասաթաթ

Հավելում «Ազգագրական ժողովածուի» Բ մասին

189. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Գնայուն. Andante amoroso]

Մի - րել եմ սերն ե - րե - սին,
[ան - բա - ռամ
բերն ե - րե - սին]

Հաղագրողապատ

190. ԷՄ ԳԻՇԵՐ, ԼՈՒՄՆԱԿ ԳԻՇԵՐ

Էս գի-շեր, լուս-նակ գի-շեր, վայ, լե, լե, լե,
ծունց ե-կեր գե-տին մայա-շեր, վայ, լե, լե, լե.
լե, լե, լե, լե, լե, լե, լե,
լե, լե, լե, լե, լե, լե:

191. ԶԵԼՄԱ ԶԵԼԵ

[Առույգ. Andante amabile]

Զել-մա քե-լե, քել-քիդ մեռ-մեռ,
քո գո-վա-կան խել-քիդ մեռ-մեռ,
սի-րա-վոր լո-րիկ, վի-րա-վոր լո-րիկ,
լո-րիկ, սե-վա-վոր լո-րիկ, լո-րիկ քան:

192. ԵՆԱ ՏԱՆԻՍ ԹԱՓ ԶԵՆԻՑԻ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto]

Ե - լա տա-միս քափ քե - լի - ցի, քան ի-ման, քան ի-ման:
կար-միր խըն-ձոր կը - լո - թի - ցի, քան ի-ման, քան ի-ման:

Ի՞մ յար տուն չի՞ մըս-տա լա - ցի, քան ի-ման, քան ի - ման,

քա-րակ քո - յի, ես դուր-քան, չի-մար քո - յի, ես դուր-քան:

193. ԱՄՊԵԼ Ա ԿԱՄԱՐ - ԿԱՄԱՐ

[Գնայուն. Andantino]

[Ա՞մ - պիլ ա կա - մար - կա - մար]

հով ա - ռեք սա - ռեր քան, հով ա - ռեք:

194. ԶԵՆԱՍ ԶԵՆԵ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto]

Ձե - մա քե - լե, քել - քով աղ - ցիկ,

քանց քու մե - թը խել - քով աղ - ցիկ:

195. ԱՂՁԻ, ԱՆՈՒՆԴՈՍԱՆ

[Գնայուն. Andante amoroso]

Աղ - ջի, ա - նու - նըդ օ - սան,
սիւս-տակ թո-խախ, թուխ նը - շան,

ճայ ճայ, ճայ ճայ,
վե - ռան սա - թե - թըն

ճայ ճայ, ճայ:
ա - թին էր:

196. ԷՐԹԻԿ, ԷՐԹԻԿ ԲՈՆԵԼ ԵՍ

[Ծափախոր-Միջակ. Allegretto]

էր - թիկ, էր - թիկ թոս - նը ես,
էրթ - կա տա - կին կըս - նել ես,
տուն ա - թի տուն ա - թի, տուն ա - թի, յա՛ր,
տուն ա - թի, տուն ա - թի, աճ - ջի - զար յար:

197. ՄԱՐԳԻ ՄԻՋԻ ԻՆՄՈՒՆԸ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto grazioso]

Մար - գի մի - ջի ի - դու - նը,
 կըտ - ընդ ա աչ - քիս քու - նը,
 ես դա - ընք եմ չեմ գի - ղի,
 չանց տը - վեք յա - ղիս սու - նը:

198. ԱՆԻ, ՄԱՐԱՆ ՋԱՆ

[Մոջում. Lento]

Անի, մա - ղալ ջան,
 կո - կո - նը թող - ման մը - նաց,
 ջան, մա - ղալ ջան,
 սիր - տըս կը - ղա - կած մը - նաց:

199. ՀՈՅ, ՆԱՐ

[Միջակ, Allegro moderato]

Հոյ, Նար, հոյ, Նար, հոյ, Նար, հոյ, Նար, հոյ Նար քան,
 Նա-րը, վա-խը, Նա-րը-մը, Նա-րը-մը, Նա-րը-մը, հոյ, Նար, հո-յը Նար քան:

200.

201. ՋԱՐԱՅԻՆ ԱՋԻ ԿՈՒՈՐ

[Միջակիչ, Amoroso]

Ջա - դա - ցիս ա - ցի կու - ուր.
 յար, յար.
 յար, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ.

յար, նայ, նայ, նայ, նայ,
կը - ցըն - ծա մի - քի գյու - ւը, յար,
ծա - կե - տով յա - ըս,
վա - ներ ա քի - գաա - ըս:

202. ԾՈՎՈՒՆ ՀԱՎԵՄ ԿԵՐ

[Խոգրունկ հուզումով. Comosso]

Ծո - վուն հապ - քըմ կեր,
վը - գիկն եր - կնն եր,
ա - նուն եր ա - ռոր, կա - սեմ
սըր - տիկ սե - վա - վոր:
սե - յա - ընն, եր - թամ
խնտ t - նոր, ե՛ն իմ դաբո գի - նա,
ես կե գյո t - նոր:

Տարանջառ գրառումներ (ժողովածու ուրերորդ)

203. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Ծափավոր. Moderato]

Մի - րել եմ սերն ե - րե - սին,
ան - քա - ռամ թերն ե - րե - սին:

204. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Ծափավոր. Moderato]

Մի - րել եմ սերն ե - րե - սին,
ան - քա - ռամ թերն ե - րե - սին:

205. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Ծափավոր. Moderato]

Մի - րել եմ սերն ե - րե - սին,
ան - քա - ռամ թերն ե - րե - սին:

206. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Ծափավոր. Moderato]

Մի - րել եմ սերն ե - րե-սին, վայ և՛,
ան - քա - ռամ թերն ե - րե-սին, վայ և՛:

207. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Չափալոգ-Միջակ. Allegretto grazioso]

Սի - րել եմ սերմ ե - ռե - սին,
 ան - քա - ռամ թերմ ե - ռե - սին, ով
 իմ սի - րածն ինձ չի տա՛
 Աս - աղ - ծու կերմ ե - ռե - սին:

208. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Չափալոգ-Միջակ. Allegretto grazioso]

Սի - րել եմ սերմ ե - ռե - սին, լե, լե,
 ան - քա - ռամ թերմ ե - ռե - սին, լե, լե, լե, լե:
 Սի - րել եմ կառ - նեմ, փա - փա-զքս առ - նեմ:

209. ԱԲԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Չափալոգ-Միջակ. Allegretto]

Ա - քա - ռա - նը ջա - ղոտ ա, վա՛),
 կար - միր ծի - ուն ա - ղոտ ա, վա՛),
 կո - լոր լուս - նակ, ջա՛ն,
 քո - լոր լուս - նակ, ջա՛ն:

210. ԱՆ ՉԻՆ ՆԱՆՆ ԻՆՉ ԿԱՆԵ

[Գնայուն. Andante]

Ալ ծիցն նա - լըն ինչ կա - նն, յար,
Ել - նենք սա - թն - թը սեյ - թան,

սի - թու - նըս շալն ինչ կա - նն, վայ լն, լն, լն, լն, լն, վայ լն:
Ես նա - թալ նն, դու ցեյ - թան, վայ լն, լն, լն, լն, լն, վայ լն:

211. ԱՐԱԶԸ ՀԵՇԱՅԵԼ Ա

[Գաղիսվոր. Moderato]

Ա - թա - զը հեշ - տա - ցել ա,

վայ լն, լն, լն, լն, լն,

լն, լն, լն, լն, լն, լն, լն:

212. ՀԵՅ ՆԱԶԱՆ ԻՄ

[Աշխույժ. Allegretto grazioso]

Հեյ Նա - զան իմ, հեյ Նա - զան իմ,

հեյ Նա - զան իմ, Նա - զան իմ:

213. ՄՈՆԻ ԱՍԵՄ ՄԵ ԲԵՐՈՒ

[Աշխարհով. Giocoso]

Մա - նի ա - սեմ մե բե - լամ, ջան ծա - դիկ,
 ջան, ջան, սե - լը տա - մի ջուխտ զե - լամ,
 ջան [վի - ճակ], ջան, ջան:

214. ԱՆ: ՀԱՐԲԱՆ, ՀԱՐԲԱՆ

[Ծափախոր. Moderato]

ԱՆ: Դա - բըր - բան, հա - բըր - բան,
 հա - բըր - բա - նըմ, օյ, օյ, հա - բըր - բա - նը
 ե - կել ա, սի - նամ սա - թեր, օյ, օյ:

215. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Նազելի. Grazioso]

Սի - թել եմ սերն ե - թե - սին, յար, նայ, նայ,
 [ան - քա - ում թերն ե - թե - սին,
 նայ, նայ, [նայ, նայ], յար, նայ, նայ, նայ, ան - քա -
 ում թերն ե - թե - սին:

216. ԿԱՊՈՒՏ ԶՈՒՌԱԿ ՀԵՇԵԼ ԵՄ

[Հորդոր. Allegro giocoso]

Կա - պուտ քու - տակ հե - ծել եմ, յար լե, լե,
 յար լե, լե, յար լե, լե, լե, լե, լե,
 Ա - րա - զին՞ մո - տե - ցել եմ, մայ մայ, մայ,
 մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ:

217.

U.
 P.
 Q.
 R.

218. ՅԱՐ ԼԵ, ՍԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Աշխույժ. Allegretto]

Յար Լե, սի - թիլ եմ սերն և - ռե - սիմ,
 Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե,
 ան - քա - ռամ թերն և - ռե - սիմ:

219. ՍԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Լազելի. Grazioso]

Սի - թիլ եմ սերն և - ռե - սիմ,
 [ան - քա - ռամ թերն և - ռե - սիմ,
 յար Լե, Լե, Լե, Լե,
 յար Լե, Լե, Լե, Լե, [Ե]

220. ԿԱՊՈՒՏ ԳՈՒՌԱԿ ԼԵՇԵԼ ԵՄ

[Հանդարտ. Andante]

Կա - պուտ քու - ռակ և - ծել եմ,
 Ա - թա - ղիմ մո - սե - ցել եմ:

221.

Կա - պուտ քու - ռակ և - ծել եմ,
 Ա - թա - ղիմ մո - սե - ցել եմ:

222. ԱՐԵՎ ԴԻՊԱՎ ԷՆ ՊԱՏԻՆ

[Չափազոր. Moderato]

Ա - ռև ո՞ր - սազվ էն սա - տին,
 սար - քա - յու - թյուն իմ տա - տին:

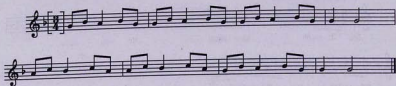
223.

224. ԷՐՎՈՒՄ ԵՄ

[Լալազիմ. Dolente]

էր - վում եմ, էր - վում,
 վառ - վում եմ, վառ - վում,
 կար - միր քա - ռը տա - շած ա,
 ինչ ա - նեմ, որ տա - շած ա:

225.

226. ԼՈՒՄՆԱԿԸ ՍԱՐԻ ԱՐՏԵՆ

[Հանդիսաբար. Andante]

Լուս - նա - կը սա - թի ար - տեն,
 ես էլ վա - ռա քո դար - դեն,
 լե, լե, լե, լե, լե, քա՛ն,
 լե, լե, լե, լե, լե, քա՛ն:

227. ՄՈՒՇԵՂ ՋԱՆ, ԱՐԻ ՄԵՐ ՏՈՒՆ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Մու - շեղ քան, ա - թի մեր տուն,
 շապ - կեղ տուր՝ դըր - կեմ ձեր տուն,
 Մու - շեղ, վա - նին քը - մել ա, Մու - շեղ քան, Մու - շեղ քան, քե - զի դուր - քան:

228.

[Ծանր. Dolente]

Ան, վայ տ, վայ տ, վայ
 տ, քոյ - ընկ քա - նե:

229. ԳՅԱԼԻՆ, ԳՅԱԼԻՆ

Չափավոր. Moderato

Գյա - լին, գյա - լին, գյա - լին էր մայ - ըի - կը:
 է - ըն - վան քաղ եմ ա - ըն,
 գյա - լին, գյա - լին, գյա - լին էր մայ - ըի - կը:
 ըն - գյա - ընս դաղ եմ ա - ըն,
 աշխարհով
 ուժեղացնել
 մայ - ըի - կը:]
 Շիրակ, Սիրվանդուղ

[Աշխարհ. Allegretto] 230. ՄԵՐ ՈՒՌԻ ԾԱՌՆ ԷՐ

Մեր ու - ռի ծառն էր [ոյա - լար.] ծեր ու -
 ռի ծառն էր [ոյա - լար.] [սըն - ծոր] քա - լեմ ա - ըի տար,
 իմ խո - թո - տիկ, սըր - տիկ յար:

Մեր ծիրանի, տանձի, նշենի, խնձորի, ալույխ...

Հայր ձոր, Զեք գյուղ

231. ԿՈՒՌՏԻԿ ՈՒՆԻՄ ԴԵՂԻՆ Ա

[Հոբոբո. Allegro]

Կուռ - տիկ ու - ճիմ՝ դե - ղին ա.
 ճամ - քա տը - վեք բոլ տուն գա.
 իմ յա - ղը ձեր գե - ղին ա,
 ճամ - քա տը - վեք բոլ տուն գա:

Հուսադ, քո մերը մտնի,
 Շտերը կեղտոտել ա,
 Մաքերը սնձտել ա,
 Ոչխարը բըղբոտել ա,
 Տավարը ա,
 Կամայը սգսկոտել ա:

232. ԵՍ ԱՆԵՔՆ ԵՄ

[Օտփալոբ. Moderato]

Ես Ա - լեքն եմ քա - հել քի - վան,
 հայ - ղի - կրս գը - մաց ե - ղե - վան,
 Չա - տոյ տը - ղի քա - ջին ղի - վան,
 գու - լում եր լա - լիս մայ - ղի - վը:

233.

234. ՀՈՌՈՄ, ՀՈՌՈՄ

[Միջակ. Allegro moderato]

Գո - ռոմ,   Գո - ռոմ,   հո - ռո - մել   ա   յա - ռըս,
 Ա - ռև,   սը - վե՛,   թո - ռո - մել   ա   յա - ռըս:

Աղջի Հոռոմ, քաղցածին կապել ես,
 Նըջամվել ես՝ յարոյիլ խարել ես:

Ղարբուզովի

235. ԱՅ ԻՄ ՄԵՁԱՐՈՎ ԱՂՋԻԿ

[Աշխարհ. Allegretto]

Այ իմ մե - զա - թով աղ - ջիկ,
 զի - նորի հա - զա - թով աղ - ջիկ:
 Նախ - շուն մե - զար կըր - մը - զի,
 պատ - ռիս՝ չեմ առ - զի թե - զի:]

236. ԱՄՆ ՅԱՐ

[Աշխարհ. Allegretto]

Ա - ման յար, յար ու յար քան,
 Օ - սան յար, յար ու յար քան:

237. ԹԱԳՎՈՐ, ԻՆՉ ԲԵՐԵՄ ԶՅՈ ՆՄՆ

[Հանդիսավոր. Maestoso]

Թագ - վոր, ինչ քե - ռեմ քո նը - ման,
 քո կա - մայ ա - ռևն ի նը - ման.
 ան - քա-տամ ծա - դիկ, որ կու-րաց - վե

238. ԱՄԵԼԴ ԻՉ Ա

[Չափավոր. Moderato]

Ա - սելդ ինչ ա, խո - սելդ ինչ ա, դեր - ծիկ,
 մի շալ - վա - ռի կա - ռելն ինչ ա, դեր - ծիկ:

Մի սեղանի շինելն ի՛նչ ա, դուրդյա՛ր:

239. ԵՆԱ ԿԵՐԹԱՄ, ՀԱՅ ԿՈՒ ՏԱՆԻՄ

[Աշխույժ. Allegretto]

Ե - լա կեր - թամ, հաց կու տա - նիմ,
 ճազ - լում յար, ճազ - լում յար,
 մուշկ ու դեղ - դիր խեղ կու տա - նիմ,
 ճազ - լում յար, սի - բուն յար:

240. ՀՈՅ ՆԱՐԵՄ

[Գնայուն. Larghetto]

Հոյ ճա - ա - ղըմ ա, ճա - ղըմ, ճար:
 Հոյ ճա - ա - ղըմ ա, ճա - ղըմ, ճար:

241. ԱՄ, ԵՐՆԵԿ ԵՄ ՉԵՁԻ

[Հուզումնային, սսերգով]

[Recitativo con affetto]

ԱՄ, եր - նեկ եմ ձե - գի, բամ - ձրիկ սա - ռեր, ռեր.
 ախ, ձեր տը - կեմ կեր - քեր ջուխ - տա - կըմ կա - նեմ,

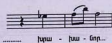
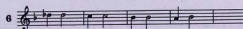
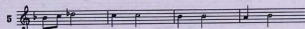
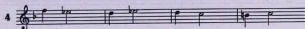
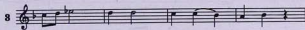
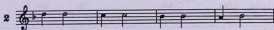
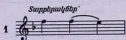
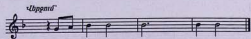
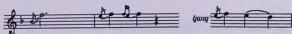
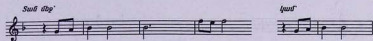
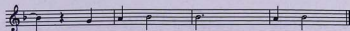
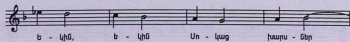
մեկ կեր-թեր թը-ոհմ, մեկ կեր-թեր զո-զան,
 են ինչ կեր-թեր թը-ոհմ՝ կեր-թեր ի - նե ե - թում
 խալ - թե-րաց խա - մար, են ինչ կեր - թեր զո-զան
 կեր-թեր են ա - մուշ գառ - թե-րաց խա - մար,
 վա՛) դա - դո, վա՛) թա - թո:

Տուն եմ շիրի իդր վոր գնաու թերամ,
 Վրեմ եմ թայեր քոխտակ՝ լմ գերամ.
 Մեկ՝ խոխեմ, մեկ՝ ծիրամ:
 [են ինչ խոխեմ էր՝ կուտրավ, մնաց ծիրամ,]
 Ծիրամ փեթխվել, մեջ եմ յաթի թերամ:

242. ԵԿԻՆ, ԵԿԻՆ ՄՈՎԱՅ ԽԱՐՄՆԵՐ

[Չափավոր. Moderato]

ե - կին, ե - կին Մո - կաց խարս-մեր

7

8

243. ԵԿԻՆ, ԵԿԻՆ ՄՈՎԱՅ ԽԱՐՄՆԵՐ

[Գաղափար. Moderato]

Ե - կին, Ե - կին Մո - կաց խարս - ներ,

խրա - խա - նոր, խա - նա - նոր,

Ե - կին, Ե - կին սև կա - պած - ներ,

[Տարբերակներ]

Ե - կին, Ե - կին Մո - կաց խարս - ներ...

Ե - կին, Ե - կին սև կա - պած - ներ..]

244.

245.

246.

Սի - րուճ յա - թի խոս - քո - վե

ըն - ձի տա - թին Մոս - կո - վե:

247. ՀԱՎԱՐ ՆԱԶԱՆԻ

[Աշխարհ, Allegretto]

Դա - վար նա - զա - նի

248.

249.

250. ՍԱՐԻ ՏԱԿԸ ՄՇՈՒՆ ԷՐ

[Աշխարհ. Allegretto]

Սա - թի տա-կը մը-շուշ էր, ի՞նչ յա - ու թանգ - ւի դուշ էր.

օխ - տը տա - թի հի-վանդ - ցա՛ր յա - թիս տե - սա՛ր լա - վա - ցա:

251.

252. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻԱ

[Լազնի. Grazioso]

Մի - թել եմ սերմ ե - թե - սին,

ալ բո-խաղ քյար - գա-տած. Գյա - թոն եմ ես,

Թի՛ք - լի - գու Թա՛վ - թի - գու Սա - թոն եմ ես:

253. ՔԱՂԵՑԻ ԱՐՏՆՄ ԳԱՐԻ

[Հուզումնալից. *Commosso*]

Քա - ղե - ցի   աղ - տըմ   գա - րի.
 հա վառ - վի,   վառ -   վի,   վա - առ:

254. ՀՈՎ ԷՐԵՔ, ՄԱՐԵՐ

[Հանդարտ. *Tranquillo*]

Հով   է - ռեք,   սա - ռեր,   հով է -   ռեք.
 իմ   դար -   դին   դար -   ման է -   ռեք:

255. ՎԱՐԴ ԵՄ ՔԱՂԵ

[Ծափաւոր. *Andante amoroso*]

Վարդ   եմ   քա -   ղի'   քա - մուկ է,
 Աղ -   բեր   խաթ -   լոր   չն - մը - նա,
 սի -   լած   յա   -   լը   հա - մուկ է:
 յա -   լը   քեզ   -   մն   հա - մուկ է:
 Եղն -   նը նո,   նը -   նո,   նը - նո:

256. ԻՄ ՅԱՐԸ ԴՈՒՌՆ Է ԴՐԱՍ

[Աշխույժ. Allegretto]

Իժ յա - թը դուռն է դը - թած.
Ալ գո - տին մուռն է դը - թած.

քա - լի, քա - լի, քալ - դըր յա - թու:
քա - լի, քա - լի, քալ - դըր յա - թու:

Իժ յադիս բային մեռնեմ՝
Ալ ֆաարը ծառն է դրած:

257. ԴՈՒՆԸՄ ԹՈՒՎ ՍԵՐ ԱՐՏԵՆ

[Չափազոր. Moderato]

Դու - շո՞մ քո - ժալ մեր աղ - տեն,
աբառ - ուսալ իմ սա - զիս ֆար - դեն,
Ա - շող չեմ՝ ա - շող դա - ռա
քե - մու - բար յա - լիս դար - դեն:

258. ԺԱՄԱԳՈՒՆՆ ԴՈՒՍ ԿՈՒԳԱՍ

[Աշխույժ. Gaio]

ժա - մա - դըռ - մեն դուս կու - գաս, ճը - թա - զի պես
եա իմ մեյ - լը տը - վեր եմ, դու թու մեյ - լը

լուս կու - տաս, մա - թա - մա ցամ:
ե՛րբ կու - տաս, մա - թա - մա ցամ:

259. ԻՋԱՆԸ ՉԱՅԻՐՆԵՐԸ

[Չափազոր. Andantino]

Ի - քանք յա - յիր - մե - թը, թըռ - մե - ցինք պա - թը.

ե՛տ զը - մա - ցեք, մենք էլ տես - մենք մեր յա - թը:

260. ԻՋԱՆՔ ՉԱՅԻՐՆԵՐԸ

[Չափավոր. Andantino]

Ի - ջանք չա - յիր - ցե - թե, բոլ - ցե - ցինք պա - թե.
 Ե՛րտ զը - նա - ցեք, մենք էլ տես - նենք մեր յա - թո՛:

261. ՄԱՐԱՆՈ, ՄԱՐԻ ԱՐՋԻԿ

[Աշխույժ. Allegretto]

Մա - ռա - լո, սա - թի աղ - ջիկ,
 դա - լա - լո:

Ես էս գեղին ճորեն եմ,
 Խառս պաղոյի խնձորեն եմ.
 Կարմիր խնձոր՝ ջեպղո եմ,
 Որ որ կերթաս՝ հեռղո եմ:

262. ՋԱՐՉԻՆ ԱՌՈՒՆ ԿԱՆԱՆՉ ԷՐ

[Միջակ-Չափավոր. Moderato]

Ջար - չին ա - ռուն կա - նան էր,
 աղ - ջիկ լա - ճուն ճա - նան էր,
 դա - լի - լո, դա - լո, սեյ - նան էր,
 դա - լո, դա - լո, դա - լո:

263. ՎԱՅ, ՄԱՅՐԻԿ ԶԱՆ

[Աշխույժ. Allegretto]

վայ, մայ-րիկ ջան, բար - չա - նե - ռը դա - միշ է.
 վայ, մայ-րիկ ջան, մե - ջը քույ - լի ե - միշ է:

264. ՎԱՅ, ՄԱՅՐԻԿ ԶԱՆ

[Միջակ. Allegro moderato]

վայ, մայ-րիկ ջան, բար - չա - նե - ռը դա - միշ է.
 վայ, մայ-րիկ ջան, մե - ջը քույ - լի ե - միշ է:

Միջ մեղդրե, մուռիկներ,
 Մրտուկ սիրածն անուշ է:

265. ԶԵՆԵ, ԶԵՆԵ ԹՈՋԸ ՀԱՆԵՐԷ

[Աշխույժ. Allegretto]

Զե - լե, Զե - լե քո - զը հա - նենք, Դե - ռո ջան,
 մեր դուշ - մա - մի գյո - զը հա - նենք, Դե - ռո ջան:

266. ՄԱԶԵՐԴ ՍԵՎ, ԹՈՒՇԴ ԿԱՐՄԻՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

267. ՄԱՐԱԼԻ ԲՅՈՒԼ - ԲՅՈՒԼ

[Գ-մայրամ. Andante con moto]

Մա - ռա - լի քյուլ - քյուլ, յա - ռա - լի քյուլ - քյուլ,
 (մա - ռա - լի քյուլ - քյուլ, յա - ռա - լի քյուլ - քյուլ.
 ճախ - ռա - գը - նեն ու - սի ծառ.
 խղն - ճոր գը - ցեմ, ա - ռի առար:]

268. ՊՅՈՒՒՆ - ՊՅՈՒՒՆԸ ՏԱԼԻՆ ՎՐԱ

[Գնայուն. Andante amoroso]

Պյուզ - պյու - լը տա - լին վը - ռա,
 Խըն - ծո - բը ծա - ղին վը - ռա.

յար, նա - նե, ջա՛ն, նա - նե, վա՛յ, նա - նե ջան:

Խնձորը ծառի վրա,
 Միրսած սխրածի - տային՝
 Չոր. քարին վրա:

269. ՊՅՈՒՒՆ - ՊՅՈՒՒՆ ԷՐ ՏԱԼԻՆ ՎՐԱ

[Գնայուն. Andante amoroso]

Պյուզ - պյուզ էր տա - լին վը - ռա.
 Խըն - ծո - բը ծա - ղին վը - ռա.

յար, նա - նե, ջա՛ն, նա - նե, վա՛յ, նա - նե ջան:

270. ՄԱՐԻՆ ԵՎԱՐ ՍԵՅՐԱՆԻ ՊԵՄ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Սա - ղին ե - կար սեյ - ռա - մի պես, եղ - սո ջան,
 ես էլ վա - տա Քա - ռա - մի պես, եղ - սո ջան:

271. ԱՅ ՄԱՐ ՈՒ ՍԵՅՐԱՆԱ ՅԱՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

Ա՛յ սար ու սեյ - ռա - նա յար,
 մա - ռալ ու ջեյ - ռա - նա յար:

272. ԱՅ ՍԱՐ ՈՒ ՍԵՅՐԱՆԱ ՅԱՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

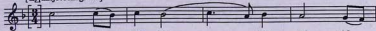

Ա՛յ սար ու սեյ - րա - նա յար,
 մա - րալ ու քեյ - րա - նա յար:

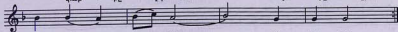
Քիչակդ ունիս ջովտա շոխտոյի, Եղատ ջամ,
 Մտմի՛մ ալ՝ սեքրա չի պատի, Եղատ ջամ,
 Յախտի պես կպար յնձի, Եղատ ջամ:

273. ԴՈՒ ԿԱՅՆԵՐ ԵՍ ԿԱՐՄԸՆՁԻՆ

[Աշխույժ. Allegretto]

Դու կայ - ներ ես կար - մըն - քին,
 փաթ - քը վեր ես յա - վըն - քին,

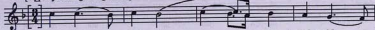

հա՛ր յան - դի են - դի տը - դա,
 հա՛ր յան - դի են - դի տը - դա:

Պտայիկ մի քեկե՛ փուշ է.
 Խորտուիկ, պագն անուշ է:

274. ԴՈՒ ԿԱՅՆԵՐ ԵՍ ԿԱՐՄԸՆՁԻՆ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Դու կայ - ներ ես կար - մըն - քին,
 փաթ - քը վեր ես յա - վըն - քին,

հա՛ր յան - դի են - դի տը - դա,
 հա՛ր յան - դի են - դի տը - դա:

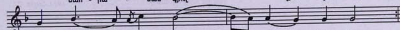
Կըմնանիս գեղի փեսաս,
 Մոցի՛նդ է դեղին քեսաս:

275. ՋԱՂՅԻ ԴՈՒՈՐ ՏԱՐԱՍ Է

[Աշխույժ. Allegretto]

Ջաղ - ցի դու - ող տա - շած է,
 մահ - րա - մասս գրուլ քա - դած է,

հա վա - նա, վա - նա, տը - դա,
 հա վա - նա, վա - նա, տը - դա:

Երեք օր է չեն տեսն՝
 Միբոսս հալած-մաշած է:

«ՀԱՅ ԳԵՂՁՈՒԿ ԵՐԳԵՐ»
 Ժողովածու իններորդ, 1913 թ.

276(1). ԱՂՁԻ, ՄԵՐԸՂ ՄԵՌԵԼ Ա

[Գույուն. Andante con moto]

Աղ - քի, մե - րըդ մե - ռել ա,
 մեյ - միմ ա - ման, օյ, օյ, մեյ - միմ ա -
 ման, օյ, օյ, մեյ - միմ ա - ման.
 շո - ռե - ըրդ կեղ - սոտ - տել ա,
 վայ, մե - ըրդ մեռ - մի սա - ռի աղ -
 քիկ, օյ, օյ, մա - ռալ աղ - քիկ, օյ, օյ,
 քեյ - ռան աղ - քիկ:

Լվանամ վարդի ցրով,
 Չարացնեմ քերմի գուլով:

Երևանա մահանգի, Մարմարտ գավառի Էջիկյաք գյուղում,
 1913. Հուլիս. 27.

277(2). ԳԻՇԵՐՎԱՆ ԼՈՒՄՅԱԿԸ

[Չափավոր-Միջակ. Andantino]

Գի - շեր - վան Լուս - նա - կը
Լա - զա - նոս մո - տն - ջալ

ցն - րեկ - վան ա - թև, ջա՛ն,
չն - տը - վեց թա - թև, ջա՛ն,

ջա՛ն, Մա - նան ջան, ջան, Ջա - նան ջան, ջան:
յար, յա - թո ջան, ջան, Մա - թո ջան, ջան:

Մանանը մտնել է
էն (հոյ) ծառի տակին,
Այբով ունքով կանն
Իր սիրուն յարին:

Էջեկար

278(3). ԱՄՊԻԼ Ա, ՉՅՈՒՆ ՉԻ ԳԱԼԻ

[Հորդոր. Allegro]

Ամ - պիլ ա, ծյուն չի գա - լի,

Ա - նուշ ջան, մու - նուշ ջան,

մոք - նել ա, տուն չի գա - լի,

յա - թո ջան, ջա - նն - ջան, ջան:

Ամտերը մընա քաղիչը՝
Մտանք յարքում չի գալի:

Էջեկար

279(4). ԱՂՋԻ, ԱՆՈՒՆԻ ՇՈՒԵԱՆ

[Հորդոր. Allegro]

Աղ - ջի, ա - նու - նոր Շու - շան,
ա - ղի եր - թանք Ասորը ևը - շան,

իո - ույ, գա - լա յա - ընս,
թո - ույ, գյու - լա յա - ընս:

Երգում են և վեց վանկանի տներ և այսպես են սղում սկիզբը

Սե - ընս գը - նաց սըն - ծի,
տու - նը մը - նաց ըն - ծի:

Մտոյ վըրի դուշը՝
Վանում ու Միրուշը:
Մանթաշույի փողը՝
Նքստին յարիս կողը:
(ես) Մասքսի ծեքն են՝
(ես) իմ խոսքի տերն են՝
Յարքս խոռվել ա՝
Կողին ըսովել ա: (Revolver)
Յարքս կայնակ մեշեն՝
Կարմիր զնդակ դռեն:

Էջիկաթ

280(5). ԳՅՈՒՆ ՀԱ, ԳՅՈՒՆ ՀԱ

[Հորդոր. Allegro]

գյուլ հա, գյուլ հա, գյուլ հա, գյուլ հա,
է - լի մը - նաց, է - լի մը - նաց,

յա - ընս, գյուլ հա, գյուլ հա,
յա - ընս, մը - նաց, տա - կը

նըս - տել կու - լա յա - ընս,
թե - ղի մը - նաց, յա - ընս:

Էջիկաթ

281(6). ԿԱՆԵՐԻ ՏԱՍԻՆ ԴՈՒՋ Ա

[Միջակ. Allegretto]

Կա - լե - թի մամ - բեն դուզ ա,
 լուր, [ու - թի լուր, լուր, լու - թի ղըն - ղե,
 մա - տա - նի - ըսա փի - թու - զա,
 ջա - նե, ջա - նե ջան, ջան, ջա - նե ղըն - ղե:

Ջառտուն ղխար բամամ ա,
 Մրտնիմ ժոցղղ՝ համամ ա:
 Մոցումըղ բաստան ջաննեմ,
 Մրծեթըղ ղնճի ջամամ ա:

Ալազյազը մտտիկ ա,
 Իմ յարը կոլտտիկ ա.
 Կոլտտիկն մի՛ մայի՛
 Դատիկերը խարտտիկ ա:

Հռոթ

282(7). ԲԱՐՉԻ ՊԱՏԸ ԴԵՂՈՒՄ Ա

[Չափազոր-Միջակ. Moderato]

Բաղ - չի պա - տը ղը - դում ա, ղը - լե,
 ու - թա - խու - թյուն լը - տե - սա, ղը - լե,
 ա - ման, ա - ման, ա - ման էր,
 ա - ման, ա - ման, ա - ման էր,
 իմ - ա ղան - ծը ե - թում ա, ղը - լե,
 հի - մա ղին - վոր էր - թում ա, ղը - լե,
 յա - ման, յա - ման, յա - ման էր,
 յա - ման, յա - ման, յա - ման էր:

Հռոթ

283(8). ՄԱՐԸ ԿՐԱԿ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Հորդոր. Allegro]

Սա - թը կը - թակե եմ ա - թել, ին - ցի - լի տը - դա,
յա - թին ի - մաց եմ ա - թել, փան - ջո - լի տը - դա:

Մարի կըրակ բռնուցալ,
Յարդը ընձի մտացալ:

Թունդիքը վառ ու բոց ա՛
Միրտըս վիրավոր խոց ա:

*Ալիզանդր զյաչարով. Երևանի նահանգ,
Մարտիկյե գալփա:*

284(9). ԹԱԶԱ ՄԱԾՈՒՆ ԵՄ ՄԵՐԿԼ

[Աշխարհ. Allegretto]

Թա - զա մա - ծուն եմ մե - թել(ը), մա,
մա, մա, յար(ը), լե, լե, լե, լե,
իմ յա - թը հաց քի կե - թել, մա,
մա, մայ, մա. հե - ոու տե - դից
ա զա - լի, մա, մա, մա, յար, լե,
լե, լե, լե, լե, ինձ լալ մը - վեր
ա թե - թել, մա, մա, մայ, մա:

Յա - ման, հեռ - վաց կի - ռա - կին, քա -
 վի - ռա - կին, տա - քե - ռա - կին,
 թո - ղեք եր - քամ հաս - նեմ ես իմ
 սի - ռա - ծին:

Քեզիցանու գայում (Համարու գայի մտ)
Գասն Բասարի գավառ, Երևանի մանանց

285(10). ՊՈՒՇՈՒՐ ԱՂՋԻԿ ՍԵՎԱՎՈՐ

[Հարգոր. Allegro]

Պու - ճուր աղ - ջիկ սե - վա - վոր, թեր ա - ռա,
 Գը - նա մե - ղոց կան - չում ա, թեր ա - ռա,
 թեր ա - ռա, է - լի դոռ - նե ըիմ սո - վոր,
 թեր ա - ռա, թող ինձ լա - նե մե - ղա - վոր,
 թեր ա - ռա, շո - թո - ռա:
 թեր ա - ռա, շո - թո - ռա:

Իգդիթի գավառ, Ալիզանար(ու) գայում

286(11). ԿԱՅՆԵԼ ԵՄ ԳԱԼ ՉԵՄ ԿԱՐՈՂ

[Աշխույժ. Allegretto]

Կայ - նել եմ՝ գալ չեմ կա - րող, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան,
 Քա - մի որ զը - նա - ցել ես, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան,

Լոց - վել եմ՝ լալ չեմ կա - րող, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան:
 ա - նու - նըր տալ չեմ կա - րող, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան:

*Հաղպեղիս գյուղում, Աստուկա գաղտն,
 Երևանի մահաճոց*

287(12). ԴՈՒՐԱՆ

[Հորտոր. Allegro]

Գյուլ հա, գյուլ հա, գյուլ հա, գյուլ հա յա - ընս,
 թե ու - ըա - նա՛ քող կու - ըա - նա յա - ընս:

Այլ եղանակ

288(12բ).

Մշտաբ դռչիկ կը ճրկվճրկվա,
 ես քո դարդեմ սարեքմ ջնկա:

Ապա հարորդում եմ հեռակյանքը՝ հեռագինստ արագանալով.

Ձիչ աշխույժ. Poco vivo.

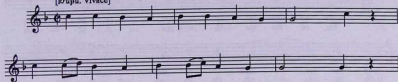
289 (12գ).

Գյուլ հա, գյուլ հա յա - ընս, գյուլ հա
 յա - ընս, թե ու - ըա - նա՛ քող կու -
 ըա - նա յա - ընս: 1. ընս: 2. ընս:

290(12դ).

[Թեթև. Vivace]

Կամ դառ Ըստիսարի

291(12b)

[Ըստ սրագ. Presto]

292(12գ)

[Արագ. Allegro]

[Գյուլ հա, գյուլ հա, յա - ընս.
 գյուլ հա, գյուլ հա, յա - ընս.
 թե ու - ըսա - նա, յա - ընս, թող կու -
 ըսա - նա, յա - ընս:]

Լոգոթիբ գաղստ, Ալիզանար(ա) գաղստ

293(13). ՀՈՅ, ԻՄ ՆԱԶԱՆԻ ՅԱՐՆՍ

[Աշխույժ. Allegretto]

Հոյ, իմ նա - զա - զա - մի յա - ռըս, չէ, իմ նա - զա -
 Հոյ, իմ նա - զա - զա - մի յա - ռըս, չէ, իմ նա - զա -

ճի յա - ռըս. կա - լե - թի մամ - բան որով ա,
 ճի յա - ռըս. ու - զել - չու - զե - ւո չի - տեմ,

հոյ, իմ նա - զա - զա - մի յա - ռըս, մա - տա - մի - քս
 հոյ, իմ նա - զա - զա - մի յա - ռըս, մե - նակ սև տը -

փի - ռու - զա, չէ, իմ նա - զա - զա - մի յա - ռըս:
 դիմ կու - զեմ, չէ, իմ նա - զա - զա - մի յա - ռըս:

Ո՛չ քարդի ես՝ քար չունիս,
 Ո՛չ քանիկ ես՝ յար չունիս,
 Երկմբի հավը ես դառնել՝
 Իզմեյու հըմար չունիս:

Հայկեցի

294(14). ԱՄՆՆ ՅԱՐ

[Հորդոր. Allegro]

Ա - ման յար, յար ու յար, յար,
 Ան - ման նըս - տե ա - կուշ - կեն,

Ան - մա յար, յար ու յար, յար,
 կըտ - թե կա - ռե ու կուռ - տուշ - կեն:

Իզմեյի գալստ, Արեգամար(ու) գյուղում

295(15). ԲԱՂՉԻ ՊԱՏԸ ԴԵՂՈՒՄ Ա

[Ծափափող-Միջակ. Moderato]

Բաղ - չի պա - տը դժ - րում ա, նա,
 Ու - թա - խու - թյուն չը - տե - սա, նա,
 նա, նա, նա, իմ ա - ռա - ծը
 նա, նա, նա, հի - մա զին - վոր
 ե - րում ա, նա, նա, նա, նա, նա:
 է - րում ա, նա, նա, նա, նա:

Իզգիթի գափառ, Ալեքսանդր(ու) զյուզում

296(16). ՍԱՐԸ ԿՐԱԿ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Արագ. Vivo]

Սա - ըը կը - թակ եմ ա - թել,
 յա - ըին ի - մաց եմ ա - թել,
 խո - թոտ էր, կո - լոտ էր,
 տա - լը շի - նա - ըի ծառն էր:

*Գուրգյուզում, Գեղարքայ վանքի մատ,
 Գառնի գափառում, Երևանի մահանգ*

297(17). ՈՒՍԻՒ՝ ԿՈՒԳԱՍ, ՅԱՐՈ

[Միջակ. Allegretto grazioso]

Ու - սի՞ կու - գաս, ուս - տի՞, յա - րո, յար, յար,
 դու իմ ա - նուշ, դու իմ նու - նուշ յար, յար:
 Աս ա հո - վը - վի շու - նը, չի տա - նի յա -
 դիս քու - նը: Ուս - տի կու - գաս, ուս - տի՞, յա - րո,
 յար, յար, դու իմ ա - նուշ, դու իմ նու - նուշ
 յար, յար:

Մաղմ առի զացի ցանի,
 Ծոցես մի խնճոր հանի:
 Այս իմ յարը տունը չէր,
 Դասու՛ մի հոգոց համի:

Գագր

298(18). ՎԱՐԴՈ ՋԱՆՆ

[Միջակ-Չափավոր. Moderato]

Վար - դո ցան, Վար - դո ցան,
 Վար - դո ցան: Աղ(ը) - չի Թել - լի, դուս մի՛
 ել - լի. գե - լը կը - տա - նի իմ յա - րը:

Աւ ա հո - վը - վի շու - նը,
 վար - դո քան, վար - դո քան,
 յի տա - մի ա - նուշ քու - նը,
 աղ - քի մեւ - լի, դուս մի՛ եւ - լի,
 գե - ւը վը - տա - մի իմ յա - ղը:

Ոգևորվելով, երբեմն սկսում են այսպես՝

վար-դը, վար-դո

կամ

վար-դը, վար-դո քան:

Էջմիածնա գաղտնատ

299(19). ՄԵՏԻԿ ԱՐԱ ԷՆ ՂԸՇԻՆ

[Միջակ. Allegro moderato]

Աղ - տիկ ա - րա են դը - շին, ո - սը դը - ուկ
 ա վը - շին. սի - րած սի - րա - ծից յեն տա, մեղ - քը հորն ու -
 մոր վը - զին:

*Մրախարս գրություն երևանա մահաճգի,
 Նար Բայազեդի գաղտնատ*

300(20). ԲԱՄԲԸՎԻ ՏԱՎԻՆ

[Հորդոր. Allegro]

Բամ - բը - կի տա - կին գյու - լում բա - ռին, յար, յար,
սի - բն ինձ բա - զա մու - բա - ռին, յար, յար:

Միքանի հովին բնել ա,

Գառնի Բաստրի գրություն

301(21). ՇՐԱԳԸ ՎԱՌ Ա

[Միջակ-Չափադր. Moderato]

Շը - բա - գը վառ ա, վառ ա, յան ես գա - լի,
ձան ես գա - լի, յար, յար, հոր հետ վա - տա - մարդ դա - տա,
լուս - նակ զի - շոր հովն ա - մուշ էր, յար, յար:

Շիրակ

302(22). ՄԵՐ ԲԱՄԲԱԿԸ, ՉԵՐ ԲԱՄԲԱԿԸ

[Հորդոր. Allegro]

Մեր բամ - բա - կը, ձեր բամ - բա - կը, գյուլն ա բա - ռին,
յար, յար, յար, յար, սի - բն ինձ բա -
զա մու - բա - ռին, բան, բան:

Գաղբ, Գառնի գրված

303(23). ՈՒՌԻ ԾԱՌ ԸՆՆԵԻ

[Չափալոր. Andante addolorato]

Ու - ռի ծառ ըն - նե - ի,
 ճամ - քին քուս - նե - ի,
 ճամ - քին քուս - նե - ի,
 այն - քան չը - մեռ - նե - ի
 յա - ռիս տես - նե - ի:

Որ դու չկիր առնում
 Ինչո՞ւ սիրեցիր,
 Մի քուս կըրակ գըցիր՝
 Մկրտոս վառեցիր:

Ես քեզ սիրի, որ դու ինձի յար ըմես,
 Էրված, վառված սըրտիս զեղ ու ճար ըմես:

Բզջեք զավտ, Արիստար(յա) զյազում

304(24). ԿԱՅՆԵԼ ԵՍ, ԿԱԺ ԿԸՄԱՆԵՍ

[Չափալոր-Միջակ. Andantino]

- Կայ - նե՛լ ես, կա՞ծ կը - ման - նես,
 քո սի - րած ա - նուշ յա - րին
 ա - րե - զա - կի նը - ման ես,
 աչ - քով - ուն - քով կը - վա - ռես:

- քե - լե՛, յա - ռո ջան, զին - վոր,
 է - լի՛, յա - ռո ջան, քեզ - մից
 զը - նա՛ մի՛ մը - նա,
 զան - զատ լի՛ մը - նա:

Ալեգամպրո

305(25ա). ԱՐԵՎ, ՋԱՆ ԱՐԵՎ

[Արագեղ. Vivace]

Ա - ըն, ջան ա - ըն, ա - ըն, ջան
 ա - ըն, առ - տը - վան հո - վեն
 տար յա - թիս քա - ըն:

306(25բ). ԱՐԵՎ, ՋԱՆ ԱՐԵՎ

Ավելի արագացած ժամանակ

[Ըստ արագ. Presto]

Ա - ըն, ջան ա - ըն, ա - ըն, ջան ա - ըն,
 առ - տը - վան հո - վեն տար յա-թիս քա - ըն:

Ալեգամպրո

307(26). ԳՈՒԹԱՆԸ ՄԱՆԻ - ՄԱՆԻ

[Աշխույժ. Allegro giocoso]

- Գ ու - ք ա - ն ը ն ծ ա - ն ի - ծ ա - ն ի, Մ ա - ը ու,
 շ ն կ ա ղ - ջ ն կ հ ա ց կ ը - տ ա - ն ի, յ ա - ը ու:
 - ե ս Մ ա - ը ո ն ե մ, Մ ա - ը ո ն ե մ, Մ ա - ը ու,
 ս ա - զ ա ն - դ ա - ը ի յ ա - ը ո ն ե մ, յ ա - ը ու:

Մ ն ու թ ք ա լ ի, մ ն կ ա ղ ն ի՝
 Ա զ ա ս լ ա ղ ը ն ի ն յ ք տ ա ն ի:
 Ո չ ի ա ը ը ն ա ք ի է ն դ ո շ ղ,
 Ի ղ ա ղ ը կ ի լ զ ո ն ի ա շ ա.
 Մ թ ո ն ե մ է ն պ ը զ ա թ յ ա ք ի ն,
 Ա մ ա ն ա ք յ ա ք ը ք շ ա:

Էվջիյաթ

308(27). ՅԱՐ ՋԱՆ, ՄԵՐԸՂԻ ՄԵՌԵԼ Ա

[Մանր-Չափավոր. Andante]

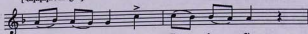
Յ ա ղ ջ ա ն, մ ե - ը ը ղ մ ե - ո յ ա,
 շ ո - ը ն - ը ը ղ կ ե ղ - տ ո - տ ե ա,
 վ ա յ լ ե, լ ե, լ ե, լ ե, լ ե, լ ե, լ ե,
 լ ե, լ ե, լ ե:

Էվջիյաթ

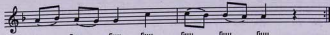
Լ վ ա ն ա մ վ ա ղ ը ի ջ ը ղ,
 Չ ո ղ ա ց ն ե մ թ ե ը ն ի զ ա լ ը ղ:

309(28). ՋԱՂԱՅՐԱ ՄԱՆԻ - ՄԱՆԻ

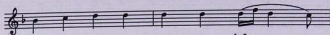
[Հարպր. Allegro]

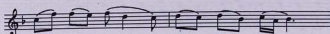
Ջա - դա - ցըս մա - ցի - մա - ցի,
 Զը - կա աղ - բո - լը ի - ման,
 քը - բո - քը քա - շին, սա - բան,

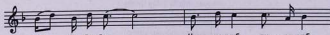
յար նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ,

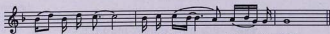
մի բն - բան չա - սաց յա - ման.

նեյ - միմ յար, նեյ - միմ յար,

յար նա նա նայ, Սա - բո քան, յա - բո քան,

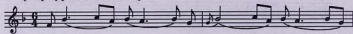

յար նա նա նայ, Սա-բո քան, նազ - լու յար:

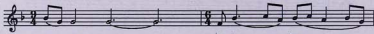
Էջմիածն

310(29ա). ԲԵՐԴԻՑԸՆ ԱՇԵՑԻ

[Ծանխախոր. Andante addolorato]

Բեր-դի - ցըն ա - շե - ցի,

ոյ, ոյ, ոյ, շե - բն - վաց

յա - բոս, ոյ, ոյ, ոյ:

Օյ, օյ, օյ, Յար ջան, օյ, սար ջան դատ չը մատ, յար, տե - սար,

օյ, օյ, օյ, օյ:
օյ, օյ, օյ, օյ:

311(29բ). ԲԵՐԴԻՑԸ ԱՇԵՑԻ

[Չափազոր. Andante addolorato]

Բեր-դի - ցը ա - շե - ցի՛ շե - րե - վաց յա - ըրս, օյ, օյ, օյ, օյ.
օյ, օյ, ան - բարդ յար, օյ, օյ, օյ:

Քու հոր տունը, դուռը
Սև քարով շարվի,
Պատկվելու օրը
Քողող սև կարվի:

Կողք

312(30). ԱԶԻՋ ԲԱԼԻՍ ԸՍՊԱՆԵՑԻՆ

[Լայազին. Allegro ma non troppo. Con dolore]

Ա - զիզ բա - լիս ըս - վա - մե - ցին,
ու - մու - ըցս մա - ըցս կըտ - ըն - ցին:

վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ.

վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վի - ռա - վոր

ջա - նըս:

ջա - նըս:

Առջր

313(31). ՀԱՆԴՈՒՄԸ ՄՆԱՅ ՅԱՐՍ

[Հորդոր. Allegro]

Հան - դու - մը մը - մաց յա - ռըս,

հան - դու - մը մը - մաց յա - ռըս:

Բիւզազուկը կըռմնեքին,
Համդերը մնաց յարքս.
Կարմիր այլուղը ճեռին:

*Օրական, Էջմիածնի գալտա,
Երևանի մասնագ*

314(32). ՍԱՐԵՐԸ ԿՐԱԿ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Թնփռ. Vivace]

Սա - րե - ռը կը - ռակ են ա - ռել,

սա - րե - ռը կը - ռակ են ա - ռել,

իմ յա - ղին ի - մաց եմ ա - ռել
կը - ունկ, աշ քե - վիս ա - ռի:

Օջական

315(33).ՎԱՅ ՔՅԱՄԱՐԸՍ

[Աշխույժ. Allegro]

Վայ քյա - մա - ռըս, քյա - մա - ռըս,
նը - շան - լոս Մա - նու - չա - ռըս:

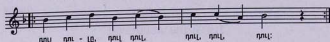
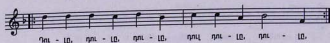
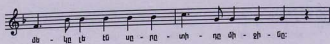
Օջական

316(34). ՈՒՄԿԻՑԸ ԿՈՒԳԱՍԸ ՀՈՒՇԻԿԸ*

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Ու - կի* - ցը կու - գա - սը հու - շի - կը, հու - շի - կը,
ո - սըդ է մը - տե - լը վար - ղի փը - շի - կը,
շա - սը խո - բոտ ես, պարտ ա - նու - շիկ:
Յա - ռայ իմ քա - ող - լան ա - ղը - ցի - կըս,
կե - ռել եմ ծո - ցի - դը մի - ցի - նը.

* Սկզբը հատիկ հատիկ, երջիծական (կատակի) ճնով, շատ մեղմ, միջինը՝ ուժով, համկարծ, վերջինն աշխույժ:

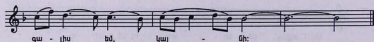
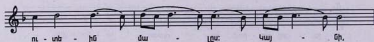
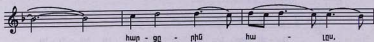
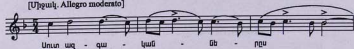
-Ոսկի՞ց կուզաս, - Վերին Վանա,
Դադողեղ եղեր նմ դիվանա,
Պագիկ մը առը՛ մարդ շինամա:

-Ոսկի՞ց կուզաս, - Վերին իգող,
Դեղ մը՛ ծարավ պապկամ խողաս,
Պագիկ մը առը մամկուն խողում:

Վանա կազմերն

317(35). ՍՈՒՏ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐԸՆ ՀԱՐՑՈՒՆ

[Միջակ. Allegro moderato]

*Երբիցույզ, Կոստայի գալստ,
Երևանի մահանց*

318(36). ԵՍ ԶԵՉ ՍԻՐԻ

[Համդարտ. Andante amoroso]

Ես չեզ սիրի, օյ, որ որտ
եր - ված - վառ - ված, օյ, սրը - տիս

ըն - ձի յար ըն - նես,
դեղ ու ճար ըն - նես:

օյ, յա - լո ջան,

օյ, օյ, օյ, օյ, օյ, օյ, օյ,* օյ,

օյ, օյ, օյ, օյ, օյ, օյ, օյ:

* կամ՝ Մտքո ջան, օյ, օյ...

Դավարտ, Գանձի Բասար,
Երևանի ճանապարհ

319(37). ԽԱՆԵ ՅԱՍՄԱՆ

[Հորդոր. Allegro]

խա - նե յամ - ման, խա - նե յամ - ման,

խան խա - նե խան, խա - նե յամ - ման:

Այ պուճուր աղբիկ, զուլում ես,
Մե մազկրող սրդալում ես,
Դե, խումբիկ-մումբիկ մի ամի,
Դու ինձ առնելու կամ ունես:

Մասեսց քրքրիք, որոնք խայտրեմ են երգում (Երգիչ)

320(38). ԳՈՒԼԵ ՀԵՅ

[Գնայուն. Andante e mesto] *համ.*

Գու - լե հեյ, գու - լե հեյ, նա - ռե,
հեյ նա - ռե:

*Մանուկ Մարգար Բաբադի քրդերից,
Մանիսի գրաւ:*

321(39). ՊԱՐԵՂԱՆԱԿ

[Արագ. Vivo]

*Տաճկաստանի Չեռախտ գյուղացուցայ,
Համա նախանց*

322(40). ԵՍ ԶԵՁԻ ՍԻՐԵՑԻ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

ես զե - զի սի - ըն - զի, որ ինձ
յար ըլ - նես, էր - ված - վառ - ված
սըր - տիս զեղ ու մար ըլ - նես:
Օ - տար եմ, յար, յար, յար, յար, դա - ըիր եմ,
յար, յար, յար, յար, մե - թիկ ջան, ան - տուն եմ,
յար, յար, յա - թա - լու յար:

Մարտն շատ սիրուն էր,
Իր յարը գեշ էր,
Մեր անբաղդ Մարտիկի
Դարդերն ա՛վ ջաշեր:

Արտար կայնել ա
Հերանցը պատին,
Այբով-ունքով կանե
Օվաննես գյաղին:

Չուլքիդ հագել ես,
Մբանել ես պարը,
Հաղցի՛, Արտս, հաղցի՛,
Դո՛ւ ես ի՞նչ յարը:

Կանցելարի դուրը
Վառուն էր ֆունար,
Միրունուս մեքքին կար
Արծրքե քյամար:

Մուս կանցելարը՝
կայնած մնացի,
Խաբար տարք տունը՝
Ջինվոր գմացի:

Մեր դարվազի դուր
Դիպավ մեծ առուն,
Խառնչավով տան սրտիս՝
Չէր կարի արդուն:

Արի, յար ջան, արի,
Երբանք է՞մ դուրը,
Ման եկանք, չը գտանք
Ոսկուղ յարդուրը:

Մագերդ հյուսել ես՝
Խախի ես արել,
Գեղի քանից՝ ներքին
Եսիր ես արել:

«Հաղարշապատ», «Ամա գաղթականից»

323(41). ԵԼԻՐ, ՄԱՐՈ, ԵԼԻՐ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato. Commosso]

Ե - լիՐ, Մա - թո, Ե - լիՐ,
 ինչ նազ ես ա - նու՛մ, սա - լամ կա - քա -
 վի պես փար - վազ ես ա - նու՛մ:
 օ՛, օ՛, օ՛, օ՛, օ՛, օ՛, օ՛, օ՛,
 յա - թո քան, օ՛, օ՛, օ՛:

Ջուխտ'մ կտունկ նկան Աճու յոյրեն,
 Զյափուր ֆալակ զարկեց իմ նազու յարին:
 Մտրդը մեքը կամպեք, ինչպես ինկի ծառ.
 Վիճակդ բարի էր, որ ծնար աշխարհ:
 Պատալ, լիզուդ ուրի, քերամդ վակվի,
 Զառաստն օր տանջվիս՝ հողիդ չը քամդվի:

Վարդաշատյան, ցարթվանից

324(42). ՋԱՂԱՑԻ ԴՈՒՈՐ ՓՈՍ Ա

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Ջա - դա - ցի դու - ոք փոս ա,
 Խըն - ձոր զը - ցեմ՝ կը - սո - սա,
 Լա - թա - յո, Լա - թա - յո, Լա - թո քան,
 Լա - թա - յո, Լա - թա - յո, Լա - թո քան:

Իմ յարին բան մի՛ տանք,
 Աղա մարդ ա, ապիտոս ա:

Ոչխարն արել եմ բակը,
 Դեմ տվել սեյի ակը,
 Ով իմ սիրածին առնի,
 Չը վայրի գլխի բազը:

Բաղ՛ն ունեմ շավթալու,
 Շամբա ունեմ նրբալու,
 Շամբի վրի շեկ տղեմ
 Ինձ արել ա սավթալու:

Ջաղացի դուռը ցել ա.
 Յնը վաթղով րջել ա,
 Աղբերն առավ քիթ շումեմ,
 Բիբը դարդով րջել ա:

Վաղարշապատ, գաղթական աղբիկ

325(43). ԲՈՐԻԿ ՄԻ ՍԱՆ ԱՐԻ

[Աշխույժ. Allegretto]

Բո - րիկ մի՛ ծան ա - րի.
 լու - սոր կը - խա - վա - րի.
 գյուլ ա, գյուլ ա յա - ընս:
 եղ էլ գուր ա, յա - ընս:

Վաղարշապատ, գաղթական աղբիկ

326(44). ԶԱԳԿԱՆ ԵՄ ԱՆՈՒՄ

[Ծափախոր-Միջակ. Moderato]

Քաղ - իան եմ ա - նում քոզ ա,
 նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ,
 յա - ըոյ բեմ - ցա - կը քոզ ա,
 Սո - նա յար, նայ, նայ, նայ:

Վաղարշապատ, գաղթական աղբիկ

327(45). ԽՆՉՈՐ ՈՒՆԵՄ ԿԾԱԾ Ա

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Խըն - ձոր ու - նեմ կը - ծած ա,
 նայ, նայ, նա նայ, նա նայ, նա նայ,
 չորս քո - լորն ար - ծա - քած ա,
 Սո - նա յա - ղոմ, նա նայ, նա նայ.

Դամբարիկ կոթր քերեմ,
 Յար, կայնն, զինի քերեմ.
 Չաղս զգեմ ճղտովրո,
 Գճնացած խնրել քերեմ:

Վաղարշապատ, գաղթական աղբիկ

328(46). ԵՐԵՎԱՆ ԲԱՂ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Ե - ռե - վան բաղ եմ ա - ռել,
 քի - զա - ռըս դաղ եմ ա - ռել:
 Բաց խոր - քի - նըր, սո՛րք դա - նա - կըր,
 Խըն - ձոր կի - սեմ, տամ յա - ռիս դի -
 ւիմ, դի - ւիմ, դի - ւիմ, դի - ւիմ:

Հատին գյուղ, Շիրակ

329, 330(47ա, 47բ). ՄԱՐԵՆ ԿՈՒԳԱ ՋՈՒՆՏՍԵՄՂՈՉ

[Հորդոր. Allegro]

Սա - թեն կու - գա ջուխ - տըմ դռէ,
 յար ամ - ման, յար ամ - ման,
 մի - նը փըն - քած, մի - նը՝ ոչ,
 յար, յար
 յար յամ - ման, յար յամ - ման:

Աստված, քու դատիլը մեռնեմ,
 Մի՛նին կը տաս, մի՛նին՝ ոչ:

Հատերն գրող, Եփրակ

331, 332(48ա, 48բ) ԱՆԱԳՑՈՋ ԱՇԵՐԴ

[Չափավոր-Միջակ, Moderato]

Ա - լա - գրգ ա - լե - թոթ, դա - մար ուն -

ու - գում եմ հե - ռա - նամ՝
քե - թոթ, ու - գում եմ հե - ռա - նամ՝

քի թող - նում սե - թոթ:

Ա - դե ջան, ջուրն ըմկ - նեմ,

մայ - թիկ ջան, քար կըտ - թեմ

շեկ յա - ռի դար - ղի - ցո:

Հատիճա գյուղ, Շիրակ

333(49). ԵՐԵՎԱՆ ԲԱՂ ԵՄ ԱՐԵՆ

[Արագիկ, Allegretto]

Ե - ռե - վան թաղ եմ ա - ռե՛ւ,

Ե - ռե - վան թաղ եմ ա - ռե՛ւ,

ջի - գյա - ընա դարձ եմ ա - ռե՛ւ.

ախ, դու դու - դու՛ւ, դու՛ւ, դու - դու՛ւ,
ջան, դու դու - դու՛ւ, դու՛ւ, դու - դու՛ւ:

Հատիճա գյուղ, Շիրակ

334(50). ՄԵՎ Ա ՉՈՐԱՆԻ ԵՈՒՆԸ

[Աշխարհ, Allegretto]

Մե՛ւ ա չո - թա - մի շու - մը,

հու՛ւ, հու՛ւ, մա - թա՛ւ, օյ, մա - թա՛ւ օյ,

մա - թա՛ւ օյ, կը տա - մի յա -

դիս քու - նը, հոս, հոս, մա - րալ,
 օյ, մա - րալ օյ, մա - րալ օյ:

Փոցլոս ծիրանի կոթ է,
 Միրտոս վիրավոր խոց է,
 Մըրտոս ելնի, սիրտը ընկնի՝
 Իմանաս դարդը ա՛նց է:

Հատին գյուղ, Շիրակ

335(51). ՋՈՒՆՏ ՍԱՐԻ ՀՈՎԻՆ ՄԵՌՆԵՄ

[Աշխույժ. Allegretto]

Ջուխտ սա - ռի հո - վին մեո - նեմ,
 շեկ աղ - բոր բո - յին մեո - նեմ.
 յա - թո ցան, Մա - թո ցան,
 Սա - թո ցան, Վար - սո ցան:

Հատին գյուղ, Շիրակ

336(52). ԶԻՆՎՈՐ ՏԱՐԱՆ ԿԱՐՈՅԻՆ

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

Ջին - վոր սա - թան Կա - թո - յին,
 զին - վոր սա - թած զի - շե - թը
 յա - թը պա - զեց թը - շե - թը:

Հատին գյուղ, Շիրակ

337(53). ԶՅՈՒՆ ԵԿԵԼ ԴՈՒՌ ԱՌԻԼ Ա

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

Զյուն ե - կել դյուն ա - ռել ա,
 Մը - նա - ցել ենք շի - վա - թած,
 ա - թև սը - վե հա - լել ա,
 դար - ղը մե - զի սաա - թել ա,

վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ,

զին - վոր էր յա - ընս. վայ, վույ, վույ,

վայ, վայ, վույ, վույ. վա - ոն քի - զյա - ընս:

Նոր ա ծագե արեղ,
 Ո՞ւմ հետ որկեմ քարեղ.
 Իժամամ դու իմ յարն ես՝
 Նստոմեմ, կեկեմեմ սարերդ:
 Կամզմել ես, սել կը քըշես,
 Չեղի ճիպտող մախշես.
 Ինձի սիրեցիք՝ չառար,
 Չիք քըլուզող չը մաշես:

Շահրիար, Երևանի մահանգ

338(54). ԵՄ ԲԵՃԻ ՍԻՐԵՑԻ

[Ծաղիավոր-Միջակ. Moderato]

ես քե - զի սի - ըն - ցի,

որ ինձ յար ըլ - նես.

օ - ընր, օ - ընր, օ - ընր, ցա՛ն,

ան - ցած օ - ընր:

Էրված, վատված սրբոյի դեղ աւ ճար ըլնես:
 Զու հոր տունը դուրը սև քարով շարվեր,
 Պղտակվելուդ օրը քողը սև կարվեր:

Շահրիար, Երևանի մահանգ

339(55). ՍՊԱՆ ԵՄ ԵՓԵ ԱՂԻ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Սը - պասս եմ - ե - փե ա - ղի,
 ինձ մի պու - ճուր յար ու - նեմ

ու - տո - ղի սիր - տը դա - ղի,
 զե - դով եմ կանգ - մել դա - վի.

ա - ման, ա - ման, ա - ման, ա - ման,

ա - ման, ա - ման, յա - թո ջան:

Շարքիս, Երևանի նախնոց

340(56). ՀԱՐԱՅ ԷԼԼԻ

[Աշխույժ. Allegretto]

Դա - թայ է - լի, է - լի,

է - լի, է - լի յար.

ե - լի, կայ - մի, թո - յոր
 յա - թաթ կու - մի, յա - թա

տե - նամ, թել - լի յար:
 Ու - մի վար - ժա - պետ:

Շարքիս, Երևանի նախնոց

341(57). ԹԱԳՎՈՐ ԲԱՐՈՎ

[Մանր-Չափավոր. Andante]

Թագ - վոր քա - ղով, հա - զար քա - ղով,
 դուն վարդ ես կա - մայ տն - ըն - վով,
 է - ղու - սա - ղեմ զա - զա -
 ղու, օրի - ցն մեկ կա - տը - ծո զո -
 ղու - թե - նով:

*Ղազնաֆար զաղաւն, Արազածի զաղաւթի առջ.
 Ապարանում, Երևանի նահանգ*

342(58). ՄԵՐ ԹԱԳՎՈՐՆ ԷՐ ԽԱՉ

[Հպարտ. Sostemto]

Մեր թագ - վորն էր խաչ,
 ա - ջոց ջոց խաչ ու մայ,
 առ - լերն էր կար - միր,
 ա - ղնն էր կա - մայ:

Ղազնաֆար

343(59). ԲԱՂԵՆՔ, ԲԵՐՆՆՔ ՄԵՐ ԹԱԳՎՈՐԻՆ

Թա - ղեճք, քե - ղեճք մեր քազ - վո - ղից
 ծաղ - կու-նաց, ծա - ղիկն էլ ին -
 չե - մի սի - տեր՝ ծաղ - կու-նաց:
 Որ փայրքեր ճյուղն ու տերև
 խնտ իբրաց:

Ղազմաֆար

344(60). ԹԱԳՎՈՐԱՄԵՐ, ԴՈՒՍ ԱՐԻ

[Գ-նայում. Andante e mesto]

Թազ - վո - ղա - մեր, դուա ա - ղի,
 տես քե ին - չեր ենք քե - ղի:
 Օրդակ ու դազ ենք քերի,
 Լեզուն մի գազ ենք քերի,
 Քե տաշտ սըրբող ենք քերի:

Ղազմաֆար

345(61). ԴՈՒՆ ՀԱՆԱՆ ՄԵՐԻԿ

[Հուզմունքով. Larghetto]

Դուն հա - լալ մե - ղիկ, դուն
 հա - լալ, քո ծղ - ծիղ
 կար ին - ծի հա - լալ:

Մի բաժվի, հայրիկ, մի բաժվի,
Բաժվելու ես եմ:

Լայնել աս իրիկվան քամին,
Մզվն աս կայնել գյամին,
Ղարբրան քո դարիդ քամին,
Եկած ընձի կտամենմ:

Յոբակնի արծաթ դրկեցեք,
Թագվորին մատնիք շինեցեք,
Թագվորի ամուն գյովեցեք:

Ղազանֆայ

346(62). ԶԻՆՎՈՐ ՄԻ ԳՆԱ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Սա - դաթ մի գը - նա, յար, յա - թոր կը մը - նա

օ - տա - թու - թյուն ան - տուն, ան - տի - թա - կան:

Ղազանֆայ

347(63). ԵՆԵՔ ԴՈՒՍԸ

[Չափավոր-Միջակ, հուզմունքով]
[Moderato, con affetto]

Ե - լեք դու - աղ, տե - սեք՝
Օ - հան - մես, աղ - թեր ջան,

լու - սին մո - թեր Է, մոր - պը - սակ քա - գա -
աստ - վա - ծղղ սի - թես, մոր - պը - սակ քա - գա -

վոր Է
վոր եմ՝ վա - դուց կո - թեր Է
գող - բան - դես քաշ - ինս,

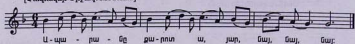
Օյ, օյ, Սա - լաթ ջան, օյ, օյ:

Սալաթի զոգմոցը արաբաստիկ էր.
Ղուկասի ըսպանել՝ կրակ տատիկ էր:

Ղազանֆայ

348(64). ԱՊԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

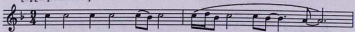
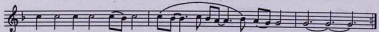
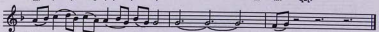

Ա - պա - թա - նը քա - ռոտ ա, յար, նայ, նայ, նայ:

Վազանթաթ

349(65). ԳՈՒԹԱՆԸ ՎԱՐՍՓՈՍԻՆ

[Միջակ. Moderato]

Գու - քա - նը վա - թա - փո - սին,
Մի փղն - ցիկ վարդ եմ քա - ղել:չորն ա դի - պել ա - կո - սին, հո - ոտ - վել:
դոր - կեմ իմ աղ - բոր փե - սին: Դո - ոտ - վել:

Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, հո:

Արեմ եկավ ու գնաց,
Դեմ տվեց քարափ՝ մնաց.
Մի քիչ ունեմ Ապարտե,
Բարև չըսվեց գնաց:

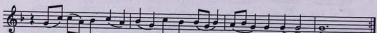
Վազանթաթ

350(66ա). ԲԱՆՆԻՑԻ ԴԸՈՒՆԸ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Բալ - նի - ցի ող - ա - նը ող - լին շի - շե - ռն.

Վար - դի - կն բե - ռե - ցին մու - թը զի - շե - ռը:

Ճայտամենը եկան դիտի դուր,
Նտից հետ դարձան քաղցի կուր:
Մատուցա հանեց տակ մատամին,
Ինձ բարբից գցեց հարուս քամին:

Ջարսիից ընկավ լուսնակի շտրը,
Փռքեմ դարվեր ընկավ, կտարավ հոքը՝
Փռքեմ դարվեր ընկնելիս կանչեցի հովար,
Գնաց այքիս լուսը՝ մնացի խավար:

Թափիցը բերեցին հարսնիքն ու խաղը,
Ղարակենց տունը արին լաց ու շիվանը:

Նազր

351(66բ). ԲԱՆՆԻՑԻ ԴՈՒՌԸ

[Չամբավոր-Միջակ. Moderato]

Բա - նի-ցի դու - ող դը-րին շի - շե - ռե.
 վար - դի - կին քե - ղին մու - թը գի - շե - ռե:

*Միլա Բայազեա
 Էջմիածնա գաղտ, Երևանի մահանգ*

352(67). ԱՍԵՄ ՈՎ ԷՐ

[Հորդոր. Allegro]

Ա - սեմ ով էր, ա - սեմ ով - էր յա - թըս, ու - սու-մով էր, ու - սու-մով էր յա - թըս:

Միլա Բայազեա

353(68). ԵՍ ԱՆԲԱՆՏ ԳԱՐԻՐՆ ԵՄ

[Հուզմունքով. Larghetto]

Ես ան-բախտ դա - ղիրն եմ, յար. նայ. նայ. նայ. նայ. նայ. նայ. նա-ցիկ:
 ցա - վն - ղին մեկ մար, վա, նա-ցիկ:

Միլա Բայազեա

354(69). ԱՐԵՎԱ ԱՄՊԻ ՏԱԿ

[Գնայուն. Andante e mesto]

Ա - ղե - վըս ան - պի տակ, Ա - ղե ջան, Ա - ղե, սա - ղերն եմ գա - լում:

*Կամ՝ Մայրիկ ջան, մայրիկ,
 Բաղերն եմ գալում:*

Միլա Բայազեա

355(70). ԱՂՋԻ ՀՈՌՈՄ

[Աշխույժ. Allegretto]

Աղ - ջի Դո - ոռմ, քաղ դա - ղին կա - պել ես,
 ըը - շան - վել ես՝ յա - ղո - յիդ խա - թել ես: Հորդ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԵՐԳԵՐ, ՈՐ ՄԵՁ ԵՆ ՀԱՍԵԼ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՉԵՌՔՈՎ ԳՐՎԱԾ

356. ԵՍ ԱՂՋԻԿ ԵՄ, ԱԼ ԿՈՒՋԵՄ

[Չափազոր. Moderato]

Ես աղ - ջիկ եմ, ալ կու - զեմ,
 Ու - կիմ ծա - լե - ծալ կու - զեմ,

յա՛ր, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ,
 յա՛ր, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ,

յար, լե, լե, լե, լե:
 յար, լե, լե, լե, լե:

357. ԵՐԵՎԱՆԻ ԴՆԵՐԸ

[Միջակ-Չափազոր. Moderato]

Ե - ռե - վա - նա ղը - շե - ղը,

ծո - ցըր պարո - կեմ զը - շե - ղը,

թե - վու զը - ցեմ վը - զո - վուր, յար ջան,

պար - նեմ կար - միր թը - շե - ղը:

358. ԱՅ ԱՂՋԻ ՋԱՆ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Այ աղ - ջի ջան, այ սար ու սեյ - ռան ու յար,
 ջան, աղ - ջի ջան, մա - ռալ ու ցեյ - ռան ու յար,
 վարդ եմ քա - ղել մա - ղե - թով,
 վեր եմ դը - թել շա - ղե - թով:

359. ՄՈՆԱ, ՄՈՆԱ

[Հորդոր. Allegro]

Մո - նա, Մո - նա, Մո - նա, Մո - նա,
 յար ու յար, դու ինձ հա - մար
 ա - զիզ դո - նաղ, Մո - նա յար:
 Սա - ղը կը - ռակ եմ ա - թել,
 յա - ղիս ցու - հար եմ ա - թել:

360. ՄԱԼՂԱԹ ԷՐ ՅԱՐԸՍ

[Հուզումնային. Commosso]

Սալ - դար էր յա - ղըս,
 Սալ - դար էր յա - ղըս:

ա - նու - շիկ յա - ռա
վա - նոց ջի - գյա - ռա:

361. ԱՅ ՀԵՎԱ, ՀԵՎԱ, ՍԻՐՏԸՍ

[Հուզումնալից. Comosso]

Այ հե - վա, հե - վա, սիր - տըս, յար, լե, լե, լե, լե, լե, լե,
Յա - ման, էր - վա կը - ռա - կին, տա - գե - ռա - կին, քա - վո - ռա -
լե, լին, ճըն - ճրղ - կան թև ա սիր - տըս, նայ, նայ, նայ, նայ,
կին, թո - դեք եր - թամ հաս - միմ իմ նը - պա - տա - կին:

362. ՄԱՐՈՆ Ա ԿԱՅՆԵԼ ՏԵՐՏԵՐԻ ԴՆՈՒՐ

[Չափավոր. Moderato]

Մա - մեզ - թո՞մ ա կայ - մե՞լ
մե՞լ կե՞լ
տե՞ր - տե - թի ո՞ր - ուն,
գյա՞մ - ջա - մի նը - ուն:

363. ԿՐԱՍԻՉԵԼ Ա ՄԱՐ ՈՒ ՋՈՐ

[Աշխարհ. Allegretto]

Կա - նա - լել ա սար ու ձոր,
ձե - նոց քա - ղակ, սիր - տըս խոր,
[J.J.]
յար, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ:

364. ԻՄ ՅԱՐԸ ՀԱՆԴԻՆ ՏԵՍԱ

[Աշխույժ. Allegretto]

Իմ յա - ղը հան - դիմ տե - սա,
ա - սի թե հա - լը հարց - նեմ,

Ձը - ղե - ղի բան - դիմ տե - սա,
քե - ֆի փխս վայս - տիմ տե - սա:

365. ՅԱՄԱՆ, ԱԳԹԵՐ, ՆԱՄԱԿԳ

[Միջակ-Չափադր. Moderato]

Յա - ման, աղ - քեր, նա - մա - կըր, կար - դամ, առ - նեմ փա - փա - զըր:

366. ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌ ԾԸՌՎԵՐ Ա

[Աշխույժ. Allegretto]

Ծի - րա - նի ծառ ծըր - վեր ա, յա - ղըս սալ - դար զըր - վել ա:

հո - րոտ էր, կո - լոտ էր, տա - լը շի - նա - ղի ծառ էր:

367. ԴՈՆ, ԴՈՆ, ԳՅՈՒՂՈՄ ՅԱՐ

[Միջակ. Allegro moderato]

Դո՛ն, Դո՛ն, Դո՛ն, Գյու - լում յար,
Դո՛ն, Դո՛ն, Դո՛ն, Գյու - լում յար,

[Ե ղի - ղե - վան քաղ եմ ա - ղել,
քի - գյա - ղը դո՛ն դար եմ ա - ղել]

368. ԿԱՊՈՒՅՏ ԱՄՊԸ ՊԱՐԶՈՒՄԻ

[Միջակ-Գափաղթ. Moderato]

Կա - պոյտ ամ - պր պար - զում շի,
 էս իմ սե - վան վոր սիր - սնդ

ջա - լամ զար - կեմ՝ սա - զում շի,
 հեչ մի օր էլ պար - զում շի,

ա՛), լե, լե, վա՛), լե, լե,
 ա՛), լե, լե, վա՛), լե, լե,

ջա - լամ զար - կեմ՝ սա - զում
 հեչ մի օր էլ պար - զում

շի, լե, լե, սա - զում շի:
 շի, լե, լե, պար - զում շի:

369. ԶԱՆԻ, ՋԵՅՐԱՆ, ԶԱՆԻ

[Ազատ չափով. Tempo rubato]

Ձա-շի, ջեյ - ռան, զա-շի, հո՛,

ջեյ - ռան, զա-շի, ջեզ մա - տար, դե հե՛,

հո՛, հո՛, հո, մա-տար, հո՛, հո՛, հո՛, դե, հո՛:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՎ
ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

- ԱԵ «Ազգային երգարան», Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի ուսանողների 1891 – 1895 թվականների կազմած, նույնպիսի ձեռագիր երգարանը ԳԱԹ-ում:
- ԱԺ1 *Կոմիտաս*, Ժողովրդական երգեր, Ազգագրական ժողովածու, հայերեն նուագրությունից փոխադրեց Եվրոպականի, ատաջարանով և դիտորություններով՝ Ս. Մելիքյան: ՀԽՍՀ Պետերատի երաժշտական սեկտոր, [Մոսկվա-Երևան], 1931:
- ԱԺ2 *Կոմիտաս*, Ազգագրական ժողովածու, հայ ժողովրդական երգեր և պարերգեր, հտ. 2-րդ, կազմող Մ.Աղայան, խմբագիր Խ.Քուչմարյան, Ե., 1950
- ԳԱԹ Ե.Չարենցի անվան զրականության և արվեստի քանդարան, Երևան:
- ԳԳ Գևորգ Գյուղական:
- ԵԺ1 *Կոմիտաս*, Երկերի ժողովածու, խմբագրությամբ Ռ.Արայանի, հտ. 1, 1960, 1969, նույնը հտ. 2, 1965, 1969, հտ. 3, 1969, հտ. 4, 1976, հտ. 5, 1979, հտ. 6, 1982, հտ. 7, 1997, հտ. 8, 1998, հտ. 9, 1999, հտ. 10, 2000, հտ. 11, 2000:
- ԺԽ Ժողովրդական խաղիկներ, գյուղական փոքր երգեր իրենց փոփոխակներով: Խմբագրեց Մ. Արեղյան, մասնակի աշխատությամբ Կոմիտասի, Ե., 1940:
- ՀԵ «Հովհաննիսյան երգարան», Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի ուսանող Հայկ Հովհաննիսյանի կազմված, նուագրած ձեռագիր երգարանը (1891-1895): Երաժշտագետ Ա.Սարյանի անձնական արխիվ:
- ՀԼՈՒ *Կոմիտաս*, Հոլովածներ և ուսումնասիրություններ, կազմեց Ռ.Թերլեմեզյան, Ե., 1941:
- ՀՄԽ1,2 «Հազար ու մի խաղ», ժողովրդական երգարան, 1-ին և 2-րդ հիանյակ, խմբագրեցին Կոմիտաս վարդապետ և Մանուկ Արեղյան: Վաղարշապատ, 1903-1904 և 1905:
- ՀՄԽ երաժշտական Կոմիտասի կազմած և նուագրած հայ ժողովրդական երգարանը, ԳԱԹ, Կոմիտասի ղյվան,թ.725: Մեզ է հասել ձեռագիր և ոչ լրիվ վիճակում(անվանումը պայմանական է):
- ՄԻ Մարգարիտ Բաբայանի ֆոնդը ԳԱԹ-ում:
- ՄՄ «Մերթյուր Մուգիկալ» հանդեսում Կոմիտասի հոդվածը «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» ֆրանսերեն (1907, էջ 472-488, Փարիզ): Լույս է տեսել նաև «Անահիտ»-ում (էջ 70-73 և 127-130, Փարիզ, 1907):
- Ռ.Ա. Ռոբերտ Արայան
- ՎՍ Վանա սազ, հավաքածու Վասպուրականի ժողովրդական երգերի, հեքիաթների,ատածների և հանելուկների, Ա մաս, ժողովեց՝ Գևորգ Շերենց, Թիֆլիս, 1885:
- ՏԽ Տաղեր և խաղեր, խմբագրեց և կազմեց՝ Ա.Մխիթարյան, Ալեքսանդրապոլ, 1901:
- ՔՄՎ Ջնար մչեցվոց և վանեցվոց, ժողովեց՝ Արիստակես վարդապետ Ստրական, Վաղարշապատ, 1874:

Ճանաչողություններում բերված ձեռագրերի համարները Երևանի Կոմիտասյան ղյվանի (ԳԱԹ) քարտագրության մեջ ընդունված համարներն են:

1(256). *Առավոտ յոր մտավ արտ*: Առավոտյան լորիկի քնարական շարքի լավագույն ցմուշներից է, մեղեդու հետաքրքրականությունը ելևջային դարձվածքների չձանձրացնող կրկնողությունն է: Բնագիծը գրված է կրճատ նշումներով, որոնց համաձայն խոսքային տեքստը լրացրինք ըստ ՀՍԽՍՀ/2/37-ի: Եղանակի հավասարաչափ եռամաս ըմբացքը կրկնորգի միջին մասում արագանում է «քերի» 2/4 տակտերով:

2 (257). *Դու՞ն ի՞ն սրտին դուր եկաք*: Խոսքերը կիսատ են:

Պահպանվել է այս երգի «ոչաշտային» գրառումը (316/2), որտեղ միայն «ոչաշտ» վանկը գրված է երկու

անգամ ավելի տևողություններով, վրիպում, որ Կոմիտասի մոտ հաճախ է պատահել. (302/257-ում այդ վրիպումն ուղղված է, քայց տուժել է առաջին և վերջին նախադասությունների կադանսների դիքմանտրական լծորդումը): «Դ-յուր եկաք» դարձվածքը, որ ընդհանրապես պարզ չի գրված, եվրոպական մոտային փոխադրելի հնարավոր է հետևյալ երեք ձևով՝

ա. «Դաշտային» գրառումը՝

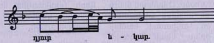
p. 302/257

գ. Նույնը՝ կադանսների լծորդումով.

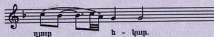
Դաշտային գրառումը

302/257

Նույնը՝ կադանսների լծորդումով՝

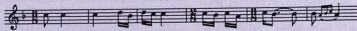
Ներկա հատորում մենք գերադասեցինք առավել տրամաբանական 3-րդ ձևը:

«Դաշտային» տարբերակի Ա նախադասության մեջ ձայնակարգի 4-րդ աստիճանը գրված է *փուշկիսփար* ձայնամիջով, այսինքն, ինչպես գրվում է այդ աստիճանը Գ-Կ ձայնեղանակում. մույն տողի սկզբում էլ կա Գ-Կ նշումը: Ուրեմն, ըստ Կոմիտասի, այս երգի ձայնակարգն է՝ Գ-Կ-Գ-Զ:

Մետրի և մույնիսկ ոչիքի տեսակետից ինչ-

որ չափով ազատ կատարվող այս ծորուն մեղեդին քննադրում գրված է անկախ մետրից (տակտավորված չէ) ինչյունների «գումարային» տևողություններով (ինչպես գրել է Կոմիտասը հայկական մտազրույթյամբ): Այդպիսի դեպքերում մե՞նք գրությունը կարողալը որոշ դժվարություն է առաջ բերում: Ուստի քննազիբը մույնությամբ զետեղելով՝ այստեղ բերում ենք մաս դրա տակտավորված գրությունը:

2.

3(258). *Արթըր եմ սիրու սավորդ:* Մեղեդիմ զնուցադրական է իր շարահյուսական առանձնա-

հատուկ բաժանումով, ինչն ավելի պարզ կերևա, եթ զրեմք 2/4 տակտերով:

3.

Մի - րել եմ սի - րո սավ - րով,
 և, և, և, և, և, և, և,
 և, և, և, և:

Այս երգի մասին տե՛ս նաև ԵԺ 10/128 ծանոթագրությունը:

5, 6, 7(260 ա, բ, գ). *Արդ ցնծացեք:* Այստեղից մինչև 270-ը ներառյալ զրառված են մոկացի Նահապետ Աբրահամյանից (Նահա), որ Կոմիտասի համար երգել է նաև «Մասնա ծոեք» վեպի երգային հատվածները (ԵԺ 10⁹), կամ նրա ազգականներից: Ավետիսների մասին տե՛ս ԵԺ 10/20-23: Այստեղ զետեղված երեք տարբերակների մատ Կոմիտասը հետագայում նշել է՝ «Գ-ևորջ վարդապետիները», նկատի ունենալու համար նաև 1894 թվականի իր «Հայոց եկեղեցական եղանակները» հոդվածում րեքած, «Գ-ևորջ պաղոպետի եղբայր Հարությունից» զրի առած ոչտունյաց Պողոսիս գյուղի ավետիսը: Երկրորդ տարբերակը թերված է նաև «Ժառնային» ժողովածուում (ԵԺ-10/21), ուր կա նաև երդոյտի մի նմանակը: Ներկա 3-րդ տարբերակում վերջին տակուն է՝ 3+2+3:

8,9(261 ա, բ). *Դեբրկո:* Պանպանվել են նաև «դաշտային» զրատումները՝ 314/38բ և 323/7, որտեղ երգը (խակախն ասած՝ խոսքերը) դարձյալ կիսատ է զրված: Եղանակը պարային դիթամական կերտվածք ունեցող մեղեդիական համկարծաբանություն է՝ երկարաչունը խոսքը արտաբերելու-պատմելու համար (խոսքերի մի տարբերակ՝ ՋՄՎ/17): Ներկա տեքստում անկա մյակ «Հակո քշտին» (քնազում «կշտին»-ը սխալ է) արտահայտությունը, «Դեբիկո» երկնակը և եղանակի եկեղային կազմությունը հաստատում են այս երգի և (տարբերակ) ԵԺ9/126-ի «Գ-ուղա օդում, Դ-եբիկո» երգի նույնությունը (տե՛ս դրա ծանոթագրությունը) նույն դիպվածի՝ հավիվ Հակոյի

դավադրական սպանության մասին: Թե՛ քուն պարերգերում և թե՛ մանավանդ պատմական քնույթի երգերում կատարման ընթացքում առանձին հնչյունների (տակտային մասերի) զեղչումը, ինչպես և այստեղ, կատարվում է քնական և չի վնասում ամբողջությանը:

10(262). *Արթի, արի քե ֆաս առնեմ:* «Դաշտային» զրատումը՝ 314(38բ): Նույն խոսքերով և այլ եղանակով կան 325/214 և 325/80, որտեղ երգն ավելի ամբողջական է շարադրված: Տե՛ս նաև ԵԺ 11/234(215)՝ «Ախ, սևավոր, սևիկ աղբիկ» երգի ծանոթագրությունը: Ներկա նմուշում հետաքրքրական (և քացատիկ) է *Բ-Բ* օկտավային ձայնակարգը, որ ի վերջո դառնում է դեպի *Ը* կվարտային օժանդակ հենակետով ց տոնայնությունը մոդուլացնող «դրամանատային» ձայնակարգ:

11(263). *Յորեն եմ ցանե:* «Դաշտային» զրատումը՝ 314/38, որ 223-ի մի թերքն է:

*Յորեն եմ ցանե խլառ արտի արիուն...
 Սմուն՝ եմ ցանե, ստաղ մարգեղից ի...
 Բոստան եմ դրե վեր էնա դարին...*

Հայ գյուղացու քարերը աշխատանքային զործուներության այս տեսակները նույնպես, քնության պատկերների և երևույթների հետ համատեղ, նրա համար անձնական հուզիվիճակները դրսևորող քնարական ապրումներ արտահայտելու առիթ են դարձել: Նման օրինակ է և ներկա երգը, որ նաև մի թանկագին իլիչատակ է հավանաբար շատ էին-էին ժամանակների: Խոր հմություն է քուլում հենց խոսքային տեքստը, ստորև թերվում է երկու տարբերակով՝ Կոմիտասի զրատումը՝ 314/38 և, նրա նշմամ համաձայն՝ ՋՄՎ/43-ում տպագրվածը, որ վտրք-ինչ ավելի ծավալում է:

* Կոմիտասի համար «Մասնա ծոեք» կատարող վիպասացի անձի մասին տե՛ս նաև՝ *Ա.Սահակյան, Ա.Փանկյանյան*, «Մասնա ծոեք»: Վիպական կատույց, առասպելական ընդերք, վիպասանական եղանակ: ԱՄՆ, Փասադենա, 1996, էջ 96:

*Յորեն եմ ցանն խրտ արտի ապիամ,
Եղեր բարձրացն խրտ արեզակեան,
Կարեակքեր կերան, տպին ծրկվական,
Ջարկերի մեկ-մեկ, բրիկար էրի:
Տուխար մ' տարրե ան սևաբորին,
Թղը կնա դեղ մ' ընն ուր բրիկարին,
Բրին խոր Լնկի, տեղ վերա չի կես...*

*Յորեն եմ ցանն խրտ արտի ապիամ,
Յերի ի տպեր խրտ արեզակեան,
Կարեակքեր կերան՝ տպան ծկական,
Ժողկան քվանքիք էննն ծառական,
Ջարկեն գէմ, մեկն էլ բրինդա էրին,
Բրին խոր ինկեր, տեղ վրա չի գա,
Ցարն ի խտովեր, ին մտոր չի գա,
Տղեն դրկեցեր, որ էլնի ի գա:*

Պանդուխտի՝ հարազատների կարոտն արտախայտող երգ է: Եվական, նաև ծրկվական, ճիշտը՝ ծրկվական-ծղծակ բառից է՝ «ուռոյց կոկորդի, յարմատն լեռուի, ի ցերմութիւնէ և ի ծարսէ առքեալ» (Հայկազեան բառգիրք): «Տված ծրկվական» նշանակում է ցորենը մնացել է կարավների կոկորդում, խեղդվել են: «էննն ծառական» - որսան: «Բրին» - վերք, բրինդա անել կամ բրինդար դարձնել – վիրավորել, վիրավոր դարձնել:

Եթե մեկ երգի սահմաններում ելական և դրոյական 6-րդ աստիճանների գուգողոր գործածությունը կամ միմեդ ու «ծայրունիկ» մաժոր քառալարերի փոխազդուրումը կոմիտասյան գրառումների համար սովորական է, ապա այս երգի ելեչային կատույցն ամբողջությամբ վերցրած, այնուամենայնիվ, խիստ յուրատեսակ երևոյք է. հավանաբար հավասարաչափ տեմպերոված հնչյունային համակարգն ի վիճակում էլ արտասայտելու այս եղանակն: Կատարման, անշուտ, պզտ չափով ու ուրբմով է:

12(264). *Գեշ կնկի:* Տե՛ս ԵԺ 9/127 և 325/84 (ԵԺ 13), որտեք ունեն միևնույն խոսքը, բայց ներկա գրատումից փորո-ինչ այլ եղանակ:

13,14(265 ա.թ). *Ջան իման: Տուն եմ շինն:* «Դաշտային» գրատումը 323/8: Արական կամ խտոն շուրջպարի երգ է: Տակտի փոփոխականությունը (5 և 6) չի խաթարում համայնալ տպի ընթացքը, որ ավելի որոշ է պարտալի ձևով, քան դրա հարաբերական տևականությամբ: Դուրս կրկնակով պարեզ, դարձյալ խտող չափով և ավելի զարգացված եղանակով (ոչտունյաց տարբերակ) գրատված է 325/72-ում:

15(266). *Էլանք որ էլանք:* Կոմիտասի դիվանում այս երգի (ինչպես և հագորդի) «Դաշտային» գրատումը չկա, սա նշանակում է, որ Նախա Արքահամայնի կատարումից իրականացված գրատումներից ամսվան մեկ թերթ դեռ հայտնաբերված չէ: Եղանկը հավանաբար կիսատ է զրված, ամբողջությամբ կավարտվելը այլ հնչյունով (կվարտ-սեպտիմային օժանդակ հենակետով, դորիական-եղական հնչյունաշարով փոփոխական ծայնակարգ պետք է լինի),

այնուամենայնիվ հետաքրքրական և առանձնակես արժեքավոր է բարձր լավաժանությամբ լեռուն, քազմախտատուն սկզբնավորությունը: Պանդուխտի երգ է, ՔՄԱ/43-ում (այս ժողովածուի օգնությամբ Կոմիտասը փնտրում էր նրանում գետեղված հնագույն երգերի եղանակները) խոսքերն այսքանն են՝

*Էլանք որ էլանք, էլանք վոր թևին,
Էլանք վոր թևին շուտ առինք մէջում,
Էրկու պալ յաղթիս քա տկնէն յէլան,
Մէկն ի թղխ զոզան, մէկն ի թղխ քառին,
Է՛ն ինչ թղխ զոզան՝ սրտոս մարերանց,
Է՛ն ինչ թղխ քառին՝ դարիկ յապերանց:*

ՔՄԱ-ի քառատարությունները՝
Թևին՝ լեռան կատարը:
Չոզան՝ ամառանոց:
Քառին՝ արև կողմը:

16(267). *Մշո դաշտեր մշուշ էր:* Ըստ տարածված այս խոսքերով (նաև՝ «Մշու սարեր») Կոմիտասը չորս գրատում ունի՝ Ե-21 (ԵԺ9/124), 325/43 (կլիմի ԵԺ 13-ում), հինգուսու մշակումներից մեկը, փոխված, «Մարերի սինձը ինչ ա» խոսքերով (ԵԺ5/74) և այս 302(276)-ը: Առաջին երկուք միևնույն եղանակի տարբերակներ են, այս վերջինը նույնամանակ կատարվածքի այլ եղանակ ունի: Բողոքն էլ պարզագույն շուրջպարի երգեր են: Խոսքերը՝ ՔՄԱ/44, քերված են ԵԺ 9-ում:

17(268). *Մարեն կուզաս սեյրան կենն:* Կամանք՝ ձավար ծնծելու երգ է, որ Կոմիտասը գետեղել է նաև «Ժամբային» ժողովածուում (ԵԺ 10/14): 314/66-ը, որ 323-ի առաջին թերթն է, վերջինիս հետ միասին պարունակում է խոսքային ընդարձակ տեքստ (թերված է «Ժամբայինում»): ԵԺ 10-ում տե՛ս նաև ծանոթագրությունը:

18(269). *Բոստան եմ դրե:* Կոմիտասի հնագույն գրատումներից պահպանված տարբերակը գետեղված է ԵԺ 9-ում: Պարեզը է՝ պանդուխտական հնագույն խոսքերով՝ հարկնված կատակի երանգներով: Տե՛ս ԵԺ 9/1-ի ծանոթագրությունը, խոսքերը կան նաև ՔՄԱ/21 և ՎՄ1/38-ում: Երգի մի տարբերակ էլ («Բոստան եմ դրե», 323/8), 8/4 խտող չափով գետեղված է «Ժամբային» ժողովածուում (ԵԺ 10/202), որտեղ կան նաև ընդարձակ խոսքերը:

19(270). *Նա Պրտեր:* «Դաշտային» գրատման մեջ (323/8) խոսքերն ու եղանակը հենց այսքանն են: Հավանաբար կատակային բովանդակությամբ երգ է, որ ուղեկցել է շուրջպարը (գյուղն): «Պրտեր» քառը (Կոմիտասի քննադատը երկուստառով է) լստ երևոյթին պետք չէ շվիթթել «պլտեր» քաչական ձևի հետ, որը ժողովրդական երգերում զանազան կապակցություններում գործածվել է միայն «պլտեր» ձևով՝

Էսոր ուրբար պլտեր, էզգամ կիրակի...
«Վանան երգեր»-ում (Ա, էջ 13) այդ քառը

կատակային քնույթի կրկնակի մեջ է՝
Նայ Պրտեր, մահի Պրտեր,

և քացատրված է՝ «Պրտեր, Պրտիկ – հայ կնոջ անուն»:

20(271). *Հեյ, ճազը:* Գրված է չորս տարբերակ՝ ա, բ, գ, դ (4-յղը՝ մի այլ էջում, նույն քվանտավորով): Դրանց համեմատությունը ցուցադրում է միևնույն եղանակի մեղեդային (ելևջային) տարբերակման սահմանները մեկ, տվյալ շուրջպարի ընթացքում: Այս նույն հանգամանքն ավելի մանրամասնորեն Կոմիտասը հետազոտել է Հառիճի գրառմաներում, տե՛ս «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» հոդվածը (Հևուս, 15), մի քանի օրինակ էլ քերված է սույն ժողովածուում՝ թիվ 104,105:

21(272) – 302 (277) պարզագույն պարերգեր են: Առաջինի խոսքը՝ անընթեռնելի:

22(273). *Մաշինն եկվա՛:* Տե՛ս սույն հատրում նույնանուն (111/352) «Փափուրի» կոչվող մյուս պարերգերը:

23(274). *Աղա երի:* Խոսքերը գրված են պարզ ու որոշ (առանց կետադրության), քայց անհասկանալի են: Երբ «երի»-ն ընդունենք մե՛սն պարերգերի համար սովորական քացակառույթում («երեցի, վառվեցի» նշանակությամբ), ստացվում է քացակառույթային

29(280). *Երևան սաի յարը:* Խոսքերը քերի են. ա և բ տողերը կրկնակն են, գ և դ տողերը կազմում են քառատող խաղիկի երկուրդ երկտողը:

30(281). *Մի քամա սիպտակ դոշ:* Նշված է՝ «Խնկի ծառ»: Տե՛ս ԵԺ 11/130 (117): Հայկո – Հայկանուշ կանացի անունն է:

31(282). *Ան, յալա:* Կվարտային օժանդակ հենակետով վոյուզիական հնչյունաշարի սակավ համդիպող մեռուշ:

32(283). *Խոսքն անասկանալի է:*

33(284). *Ան, Տիրոն քան:* Տիրոն – Տիրուհի՝ կանացի անուն: Ելնելով *atak* (քթ.) բառի համարձակ, քաջ, կտրին նշանակությամբ, հիմնական խոսքի քերված երկտողը քերև կարելի է քացատրել որպես սարքու համարձակություն և մեղի քաղցրություն ունեցող Տիրուհու գովք: Մեղեդին անավարտ հատված է:

միջոցով քաղ (Աղայան անունը) կեկխելու երևույթը: Սակայն խոսքերի կառուցվածքը հինգ-վանկանի տողերով է (Թ): Բացառված չէ նաև քառախաղը:

24(275). *Պաճուր աղջիկ, գալըմ ես:* Տե՛ս 89(80) ծանոթագրությունը:

27(278). *Ջատուն մաներ:* Մագումնաբանորեն դեռևս հնագույն «Ջին գլխի ֆարեն կիտամ» և «Ջինչ ու զինչ»-ից սկիզբ առած մե՛սն երկխոսություն-երգերից այս մեկը ժամային առումով ծաղրական երգ է և որպես այդպիսին դժվար գտնելի և քացատիկ արժեքավոր մեռուշ է, կա նաև 314/4 քնագրով տարբերակ: Ձևառված է նաև ԵԺ 10/200-ում, ուր քերված է ընդարձակ խոսքային տեքստը: Կոմիտասի հավաքած կատակային-ծաղրական երգերի մասին տե՛ս ԵԺ 10-ի Նախաբանը: 314/4 տարբերակը, նույնպես Ախաբալաբում գրառված և դարձյալ պարային ռիթմով, քնն մեղեդիապես փոքր-ինչ պարզունակ է ու կարծես անավարտ, այնուամենայնիվ վկայում է երգի տարածվածության մասին: Հավանաբար երգի կատարումն ուղեկցվել է համապատասխան պարային շարժումով:

28(279). *Օչորեցին քոթրում քերց:* Կան նաև այսպիսի տարբերակներ.

34(285). *Երկանքը քաղի վերա:* Սիլային այս խաղիկի մի ամբողջ շարք տարբերակներից (ԺԽ/214) քերենք լրիվ քառատողի մի մեռուշ.

Երկանքը աղին երա,
Շամանը քաղին երա,
Ես մի քիթոս դուշ պիտի,
Ի՛մ յարին քաղին երա:

Նշված է համեմատություն «Չինար ես, կետանալ մի» երգի հետ (Ելնելի և տուն-կրկնակ հաջորդակառույթային մե՛սնություն), սակայն շարահյուսական կառուցվածքն այստեղ միանգամայն ինքնատիպ է՝ 5+10(=4+2+4), նույնն է քն ազատ, ոչ պարբերական շարադրություն:

35(286). *Իրալ սանն խաղի գլխին:* Կանոնավոր խառն չափով տարերգի մեռուշ:

36(287). *Իմա՛յ էնն:* Բնագրի խոսքերում քերի վերաբերյալ կա՛ մթժ-ի փոխարին գրված է *մթժ*, իսկ *ախալ* է

լինի խաղիկի 2-րդ կամ 4-րդ տողում (ԺԽ/364-365, ՀՄԽ/231 և այլն): Այդ վրիպումը ուղղեցինք:

Մեղանի վրի պսպղան բուրբ,
Իգլիորի խորը
Տարակ իմ քուրը:

Ընդ որում՝ խոր – կերտխում, իսկ «բուրբ» այս դեպքում սիրած աղջիկն է:

37(288). *Կայնել ես՝ կանչում էլ չես* Այս խոսքերով, բացի մերկա մուռչից, կամ՝ 318/9, 314/68ր, 631/51, որ այլ եղանակ ունեն (վերջին երկուսը գրեթե մույնն են): Երգախմբի համար մշակվածը (ԵԺԿ/41) 631/51-ն է, որ գետնաված է մաս «Ժամրային» ժողովածուում: Ընդհանուրը, սակայն, այն է, որ, բացի 318-9-ից, մյուսները ծղոտն, «արդիպալին» տխլիկ եղանակներ ունեն: Տվյալ մուռչը բնութագրական է իր խիստ ազատ ուղիղով, առանց մտաբանական որևէ պարբերակամուրթյան:

46(294). *Մագդ խոնարիկ*: «Ռեմանսատիպ» գեղեզական երգերից է՝ «Կարդ եմ քաղի» ԵԺ 11/172 երգը հիշեցնող:

38(289). *Էրեսարց ման եմ գայիս*: Ավնիսյոտ է դիբանակ պալապին կերտվածքը, որը ստակ քեթևակի խախտում են 2-րդ և 3-րդ ֆրագմենրի վերջին 1/4-ով պակաս հնչյունները, որ կարող է մաս վրիպում լինել: Ուշադրության արժանի է այս եղանակն որոշակի նմանությունը այն երգի, որը Երևանում 1930-ական թվականներին տարածվեց քուրբերեն խոսքերով, որոնցում «բաղի քարը»-ի վոկալներն «բարի բախ» քացականությունն էր հնչում:

47(295). *Գութանը հաց եմ տարել*: Այս խոսքերով երգերը Կոմիտասին շատ են գրաղբերել, կամ մի շարք գրատուները «տարել», «տանում», «բերել», «բերում» տարբերակներով, որոնց եղանակները կենտրոնանում են երկու մուռչի շուրջ, որոնք, իրենց հերթին, մեկ ընդդեմնուր արձանտից են բխում. դրանք են՝ անհամեմատ պարզը, ինչպիսին ԵԺ 11 հատորի 140 (126)-ն է, և մաս 47(295) համեմատաբար զարգացվածը: Առաջինը չափավորված կատարում ունի, իսկ մերկա ծանոթագրվողը՝ ազատ չափով: Բնագրում դրված չեն կանոնավոր տակտագծեր, քայց նշված է 5/4 չափ: Ֆրագմենրն ավարտող *քրեկխմբոր* (8/8), ինչպես շատ այլ դեպքերում, ստակ երկարատև ենչյուն գույց տվող պայմանական նշումներ են, նույն եղանակը ՄՄ-ում (չգ 480) և 628/67-ում շարադրված է հաստատուն 5/4 տակտերով: Կրկնեղբի կրկնությունը բնագրում նշված չէ, ավելացրել ենք՝ ելնելով հավելյալ խոսքերի ակոյաությունից. վերջին հաշվով նշված չէ մաս ամբողջ երգի կատարման կերպը՝ ըստ քաղկասցուցիկ հատվածների, որ տարբեր կարող է լինել:

39, 40, 41(290 ա, ր, գ). *Լեպիտ, ետ, չե, չե: Մարիամ, եկուր: Տալիս*: Տարբեր դիբանակներ կերտվածքով ու տարբեր տեմպով, քայց եղեն էլ պարային քնույթի երգեր են, որ ժողովրդի մեջ կատարվել են միասին, հաջորդաբար, և այդ պատճառով Կոմիտասը մեկ համարում է նշել (ամշուշու, յուրաքանչյուրն ունեցել է իր խաղալիկ տեքստը): Կոմիտասյան քառով ասած՝ ժողովրդական *միացումներում* ամբողջության մեջ դրվող երգերը կորցնում կամ այս կամ այն չափով պակասանում են իրենց ինքնուրույնությունը: Այստեղ միացման պայմանը ինքնուրույն երգերի շարն է՝ սյուլտը՝ որոշակիորեն աճող դիմամիկայով:

48(296). *Օրոր, օրորը ըլնել*: Սիլային փաղաքշանքի տխլիկ գյումիկական այս արտասպասությունը («Օրորըղ ըղնի») գրատված է Մարդաբանություն: Եղանակը Արևելյան Հայաստանում մինչև այժմ էլ խիստ տարածված «Յարն անուշ էր» երգի եղանակի նմանակներից է:

42(291). *Յար քան, յար քան*: Կատակային, քերես մեծապարի երգ է: Գրատուրը կրճատ է, 1-ին ֆրագմ պետք է հնչի երկու անգամ, իսկ 3-րդ ֆրագմով պետք է շարադրվի քառատող խոսքը, ինչպես խմբերգային մշակման մեջ է (ԵԺ 5/123) և դաշնամուրային «Մանկական եկագներում» (ԵԺ 6/133):

49(297). *Կարծիկ ունիմ դողին ա*: Կա մաս «կուրտիկ» քառով սկսվող տարբերակ:

43, 44(292 ա, ր). *Երկանքը կաղա ծավար և Յար, քու քարայր քային մեռնեն*: Երկու երգի ժողովրդական միացում է, երկուսըդ այլ եղանակների հետ ևս համընտ է գալիս որպես կրկնեղբ: Երկուսըդ երգում մտարի մեջ տևողական միակողի փոփոխումը երկմտանքի տեղիք է տվել, գրատողը փորձել է այդ տակտերը սկսել 1/8 լուսնիշով դարձնելով 2/4: Երկկայացված վիճակում, սակայն, արդյունքն ինքնատիպ է՝ այդ ֆրագմենրի սկզբում գոյանում է յուրատեսակ շուտասանիկ: Ջայման-Ջահաննամ կամ քանդյան (դժնկ) քառն է. «Ջայման» են երկու տավաղը՝ նշանակում է՝ «խույթ չե», հստկամաբար մի ինչ-որ պարագայական պատմության անդադարձ է:

50 (298). *Աման էր, այ էր*: Երգահավաքը չի զլացել անգամ փոքրագույն մտելիկական կատուցվածքները իր տեղումը դրոշմել: Այս հաստիկը, սակայն, առանձնապես կարևոր է, քանի որ «արծազանքում» է Հատիճի նշանավոր «Աման Թեյլու»-ին՝ դրա ծայնակարգային զարգացման պատեթից մեկով:

45(293). *Մեղանի վրի պսպղան քուրը*: ԺԽ/266-ում կա այլ տարբերակ՝

51(299). *Դոմ, դոմ: Այ Ուլիկա*: Այս Ուլիկան քնագրում հատկապես զվատատավ է զրված. արդյոք ոտակակ կանացի որևէ անվան կրճատում է. եթե այդ «սարայա» քառի հետ այս երգը վերագրում է անցյալ դարի ռուս-թուրքական սրտերագմենրի ժամանակին:

54(302). *Ջարագին աքի կուռը*: Կոմիտասի գրատումներում կա մաս այս երգի՝ թաղկացուցիկ

տարբերի հաջորդականության առումով «Յակտակ» ձևը՝ առաջին մտադատությունը՝ երկու անգամ (տեքստի երկու տողերով), իսկ կրկնակը՝ մեկ անգամ: Բոլոր դեպքերում հավասարակշռված ամհամապարհական դասական օրինակ է:

55, 56(303 ա.բ). *Ըս դիմ ուս ա*: Տե՛ս մաս ԵԺ 11/41(36) ծանոթագրությունը: Նման խոսքերով սովորաբար հանդիպում են կարճատև պարերգային կատարողներին: Ներկա օրինակը համեմատաբար

5.

Էդ յան ուս ա, Էդ յան ուս ա,
 Ըս - դեք ջան, Մտր - գլան և - կակ,
 վի - զը ծուս ա, Ըս - դեք ջան:

57(304). *Վա՛յ, դաշանց գյուր*: Ղաշանց գյուր - գեղեցիկ ծաղիկ: Ղամաթ - բախտ: Հետաքրքրական է ծայնակարգի փոփոխականությունը՝ կիսատոնային ձգտող հնչյունով մասժոր եռալարից դեպի ամբողջ տոնային ձգտող հնչյունով *փոյուզիական քառալար*: Փոյուզիական հիմնահնչյունն, այնուամենայնիվ, անկայուն է և առաջ է քշելու եղանակի սկզբին վերադառնալու, այսինքն՝ այն «սամբուխատ» կրկնելու ինքնուրույն: Նման կատարողների երգելու գրի առնելիս, երբ երգն սկսվում է կրկնակով, որի եղանակով կատարվում են մաս քառյակի առաջին երկու տողերը, Կոմիտասը կիրառել է կրճատ գրություն՝ եղանակի այդ հատվածը գրել է միայն մեկ անգամ և տակը գետեղել երեք տող կառք, երբեմն իսկ առանց կրկնության նշան դնելու: Ներկա երատարակության մեջ մնան գրությունը երբեմն պահպանել ենք, այս դեպքում գրեցինք այնպես, ինչպես ամբողջությունը ենթադրվում է:

58(305). *Մին ըմ, մին ըմ քոչ արի*: Նախ գրված է «Մե՛նե», հետո (դարձյալ Կոմիտասի ձեռքով) դարձված է «Մինըմ», իսկ «քոչ արի» արտահայտությունը շատ պարզ ու ոլորչակի գրված է քառամեջատումով: Գուցե «Քոչարի» պարամվանման քաղաքությունն այստե՛ղ է:

59, 60(306 ա, բ): *Քիբոմից աղբար*: Նշանավոր «Թամգարա» կամ «Թամարամ» պարերգի և պարեղանակի տարբերակներից է: Տե՛ս մաս 317/9-ի ծանոթագրությունը ԵԺ 10/240-ում: Արճա կամ պարզ նշանակում է խայտաբղետ, գույնզգույն, այդպես է կոչվում մաս Կարսի արտահայտում գտնվող նշանավոր լեռը:

61(306 գ. քնագրում՝ սխալմամբ՝ 306). *Խոմար պատեկ երեսարց*: Հարսանական կատակային

ընդարձակ-երգային է: Տակտագծերը Կոմիտասինն են: Սկզբնական գրությունը 9/8-ն է եղել, քայլ եննց դրա վրա կրկնագրված է 10/8-ով տարբերակը: Ըստ երևույթին կատարողը երգել է և՛ այնպես, և՛ այնպես: Անհրաժեշտ գտանք պահպանել, քանի որ երկուսն էլ հավասարապես քնական, «տոլիդ» են հնչում, 390/15-ում, որ խոսքերի հատկացված տեղը է, հայտնաբերվեց մեկ այլ տարբերակ ևս (գետնեղված է ԵԺ 10/210-ում. տակտագծերը Կոմիտասինն են):

ծաղրերգ է, տե՛ս ԵԺ 10/198:

62(307). *Ինչո՞ր Բինգյոլը մտաք*: Կատակային ծաղրերգ է, երեք ստանձնյա երգելի՝ ժողովրդի մեջ կատարված միացում: Կոմիտասի քաղաքությունը (1913). մայիսի 25-յն համերգի հայտագրում «Աղբիկ մը մտիկ չընեի իր հորն ու մոր խրատներում, կերթա կպակվի ուրախությամբ սիրախար և անգործ երիտասարդի մը, հետո կզոչա: Հասարակության մեկ մասը կծաղրե՛»

Ինչո՞ր Բինգյոլը մտաք, Բարի քյուլքյու՞ղ գտար...

Իսկ մյուսը հեզամոնրին զսպելով կասե, թե հանդիմանելու հոր իրավունքն է՝

Դե, մի՛ կանդե, Ափո՛ն քոզ կոնդե...»:

Ուրեմն, *կոնդե* արտահայտությունը, որ մի շարք երգերում է հանդիպում և սովորաբար ընկալվում է որպես քաղականություն, Կոմիտասը դիտում է որպես *կոնդե*, *հանդիմանել* բայի կրճատյական: Այս առումով հետաքրքրական է մաս այդ քառի գործածության «թղն կոն - , քղն կոն - , քղն կոնդե» ձևը, երբ քառը կենկալվում է: Փոխաբերական իմաստով գործածված Բինգյոլը (Բյուրակն) Արաքս գետին սկիզբ սվող լիճն է, որ համարվում է դրախտային գեղեցկություն ունեցող վայր: Ժողովուրդն իր տրամաբանությամբ «Մտսամ պուճրյու» և «Բարի քյուլքյու» արտահայտություններով դարձյալ ձեռք է առնում տղային, որի հետ ամուսնացել է աղջիկը: Մշակումները՝ ԵԺ3/162, ԵԺ5/92:

63(308). *Աղբի, հագածոյ չիք ա. Ժողովրդական լինի խտրը՝*

*Աղբի, հագածոյ չիք ա,
ես կուգեմ հերոյ չի տա:
Աղբի, քո հոգեք սիրեմ,
Ուրիշիմ իղար մի տա:*

64(309). *Այ տղա օտար. Նճամ խոսքերով 325/197-ը, մույն խոսքերով ԵԺ11-ի 186(169)-ը և մերկա երգը բոլորն էլ տարբեր եղանակներով են: Տե՛ս մաև ԵԺ 11-ի 186(169)-ի ծանոթագրությունը:*

65, 66(310, 311). *Քեկեր, ցոյեր և Մարի սովոր:* Հայ ժողովրդական երաժշտական քնարակամուրթյան այս փառքածավալ մնուչները Կոմիտասը միավորել է որպես մի խոչոր ու հուզատառ ամբողջություն: Մշակումները՝ ԵԺ141 և ԵԺ289:

67(312). *Եկար մեր դռնով անցար:* Տարբերակները՝ ԵԺ 11/267 - փոքր-ինչ գարայրում, 318/23 (ԵԺ9/28) – մույն եղանակը «Լարիք եմ, նոր եմ նկեղ» խոսքերով, 325/118 և այստեղ՝ 132(372), որտեղ մերկա ծանոթագրվող տարբերակը համոզես է գալիս որպես «Աբախանը քարտ ա» պայմանական խոսքերով երգի կրկներգ:

68 (313). *Այս, ստմայաք:* Սոնա - վայելչագեղ, բարձրահասակ (աղջիկների մասին, Ս.Սալխաջյան), լար – հոգնակիացնող մասնիկ: Ջութ-ջութ, գոյգ բառն է: Տղամարդկանց ամուսկան շուրջպարերգ է:

69(314). *Մեր մշակին ոսկի քամաք:* Կրճատ, «կոնցակիտային» շարադրություն է, կողքին նշված է՝ «Տե՛ս համար 278»: Տե՛ս մաև այդ թիվ 27(278) ծանոթագրությունը:

70(315). *Հոյ, մար, հեյ, մար:* Տղամարդկանց ամուսկան շուրջպարի երգ է: Տե՛ս ԵԺ 10/223-ի ծանոթագրությունը:

71, 72(316, 317). *Չիճար յարի բամ սանև և Մի ծառ ունեմ:* Ընթացարկ երգեր են, երկբողջ քերև կիսատ է: Առաջինի խոսքերով կա այլ եղանակ և՛ ԵԺ 5/90:

73 (318). *Մայրոմ և կայմն տերտերի դուռը:* Տե՛ս երգի մշակման ծանոթագրությունը՝ ԵԺ 5/178:

74(319). *Հագել ես դեղին:* Կոմիտասի մակագրությունը՝ «Մանիբը երկուսասարդի»: Բերել ենք մաև «Ժամբային» ժողովածուում, տե՛ս ԵԺ 10/89 ծանոթագրությունը: Բնագրում կան մաև մի քանի այլ, մեծ մասամբ անհաջող հորինված երկտող խոսքեր («Հագել ես սատին, կանգնել ես պատին» և այլն): Սակայն երգը Կոմիտասիմն են, 3/2 չափի և ֆեռմատան մեքե ենք ավելացրել՝ երգի բնույթը սխալ հասկացվելու վտանգից խուսափելու նպատակով:

75(320). *Ուշի ուշերը:* Պարերգ: Բնագրում ստանձին գրված կան մաև այս տողերը.

*Ուշի ուշ կանեմ,
Ուշի ուշ կանեմ,
Սիրուն Ջուլյոյիմ
Թաղան դուշ կանեմ:*

76, 77(321 ա, բ). *Լավն ասեք:* Միևնույն խոսքերով գրված երկու եղանակ, որոնցից երկուրդը մույն կատարման ընթացքում գոյացել է որպես առաջինի զարգացում («Կոմիտասի նման» սերունակի զարգացում»): Այս օրինակի հիման վրա Կոմիտասն օրինակի է համարել համալսվի-քառակուսի կառուցվածքի դեպքում երգի երկու կեսերի ժայռակարգային-մերդայնակային համաձայնեցվածությունը և դա դիտել է որպես «կամոնավոր երկձայնի նշաններ» այս ժողովրդական երգեցողության մեջ (ՄՄ, էջ 490 և Հևևա, էջ 33): Տե՛ս մաև 125, 126 (366 ա, բ) ծանոթագրությունները:

79(323). *Ես քո շիմաք:* Գոյություն ունի կենցաղային հումորի կամ ծաղրական երգի մի տեսակ, երբ սատկած անասունի համար «տորում» են, և մոտավորապես այնպես, ինչպես կողքային մարդու մահվան առթիվ: «Հեղոսն» այսպիսի դեպքում, չգիտես ինչու, մեծ մասամբ էլն է լինում՝ բավական օգտակար, աշխատունակ և ոչ խտտապահանջ, ուրեմն և հարգաբաժան անասունը: Երգի զարավադարական բովանդակությունը, սակայն, այլ է՝ ծաղրել մարդկանց մեջ երևան կելո՞ղ ոյսև դեպքի նշանակությունը չափազանցմելու սովորույթը, ժառանգությունը և այլն: Այդ ժանրի մուշ էլ այս 79(323)-ը: Ցավոք, կիմնական մասը խոսքերը չկան, եղածը սակ կրկնակն է: Տե՛ս մաև ԵԺ 10/190, որտեղ մուշյակես էլի կորստի «տորը» մարդկանց այլևայլ բացասական հատկանիշները ծաղրելու միջոց է դարձել:

80(324). *Տո յար ցամ:* Կվարտ-սեպտիմային օժանդակ հինգակետով, «սառանց 6-րդ սատիմանի» միմորի և անհամալսվի կառուցվածքի (2+3) դասակարգումն պարզ օրինակ:

81(325). *Ի՞մ աղբեր ծառան տակին:* Նույն կառուցվածքի օրինակ: Նույն խաղկիով երեք այլ երգեր էլ կան Կոմիտասի գրառումներում (ԵԺ 11-ում 123(111), 325-ում 100 և 221), բոլոր չորսն էլ տարբեր եղանակներով:

82(326). *Հարքրամ:* Հարքրամներ կան և կլինեն Կոմիտասի երաժշտազգագրական նյութերի բոլոր հատորներում: Տե՛ս մաև ԵԺ 9/94, 95-ի ծանոթագրությունները:

83(327). *Ելքը տեսեր ո՞րն ի կերե:* Վասպուրականի խոսքային ու երաժշտական քանակադասության ռե՛կ առավել բնորոշ, արմատական մնուչներից: Բարեկենդանի այս տրամ երգերի մասին մանրամասնորեն տե՛ս ԵԺ 10/25, 26 ծանոթագրությունները:

84(328). *Մանյարաբառան մարքուպ աչտըմ (թուրք):* Նամակ հայրենիքից:

85(329). *Կարմիր քարը տաշած ա:* Նույն խաղիկով են եժ 11-ում 43(38) և 261(240), բոլոր երեքն էլ պարս-յին բնույթի եղանակով, թև խաղիկն ընդհանրապես ախտը երևույթ է արձանագրում

*Կարմիր քարը տաշած ա,
Բայս վրեն քաշած ա.
Ի՞նչ անեն որ քաշած ա,
Սիրոս հայած, մաշած ա:*

Արտաքին տպավորության այն դեպքերից է, երբ ընտրված խաղիկը չի անդրադարձնում եղանակի՝ այս դեպքում մենապարսյան բնույթն ու տրամադրու-թյունը, կարծես պետք է եղել տվյալ եղանակը երգել որևէ խոսքով, և հիշողության մեջ արթնացել է «Կար-միր քարը»: Ներքուստ, սակայն, այդ զուգորդումն անդրադարձնում է հայ գյուղացու բնավորության մի կարևոր գիծը՝ կյանքի բալըր, մասնավորապես դժնդակ պայմաններում անզամ լավատես լինելը:

86(330). *Կալ նմ գցել, կալսել նմ* Այս օրինակը ևս, իր ընդգծված մենապարսյան բնույթով, սկզբունքորեն մտնում է նախորդին: Տե՛ս նաև եժ 11-ի 47 և 232 ծանոթագրությունները:

87(331). *Կայմել ես վանքի հովիմ:* Նույն երգի երկու՝ եժ 11-ում 295 և 296 տաքերակների «միջին» տաքերակն է այս մտուղը: Ա նախադասությունն ավարտող հենյունի տևողության կարճության պատ-ճառով ընդհանուր կառուցվածքը դարձել է անհամա-չափ և ավելի շարժուն:

88, 89(332 ա, ր). *Մարեն եկավ երկու մուխ և եղճակն եկավ Բզդիդ վառեց:* Աղջիկների շուքըպարի երգ է, իսկապես՝ երկու երգի միություն. ստաջինը համադրու, որպես էինական տուն, երկրորդը հավա-մաքաղ փոքր-ինչ աշխույժ՝ որպես կրկներգ: Հետաքր-քրական է դրանց միացման եղանակը՝ ստաջինը, կայուն ավարտ չունենալով, «լուծվում» է երկրորդի մեջ: Խոսքերը կատակային են:

90(333). *Շամերդ, ժամերդ:* Հատված է տեղական աշուղական երգերից: Խոսքերում «հալ ու մաշ»-ը վրիպում է. արդյոք ո՞չ «հուլուբաշ», որ կակնարկեք

հոնքերի բարձր դիրքը: Նույն խոսքերի մի այլ տաքերակում կա՝ «Այդ կամար հոնքերդ»: Ուրբմային անմշան տաքերությունը եղանակը կա նաև 325/169-ում:

91(334). *Աղջի Սոնա:* Խոսքային տեքստը վնասված է: ԺԽ-ում կա: Օրինակ՝
....., քու դարդեն
Պառավ (=պատտավ) էրեսի փարդեն:

92(335). *Նեստորը գնաց Մարգարի գեղը:* Մարգարի գյուղը Արաքսի ափին գտնվող Մարգարան է, երգը մի որոշակի դիպվածի մասին է: Նույն խոսքերով եժ 11-ում 103(97)-ը պարերգային է, միևնչյուն մեղակ տաքերակը, չնայած իր կանոնավոր տակտավորվածությանը, ազատ պատմողական երգ է: Նախադասությունները մետրական տաքերի դիրքերում ավարտելը թևս մեղիդիակառուցման դասական նորմերին հասուկ չէ, բայց հայ գյուղական երաժշտության մեջ հանդիպում է և դիմադիկական իմաստ ունի:

93(336). *Աղվեսդարը, յա՛ր, բլեր ա:* Շարահյուսական կառուցվածքը՝ 2+3+3+6, ընդ որում, ամեն մի հաջորդ կառուցվածքը նախորդի զարգա-ցումն է: Նույնությամբ կա նաև 325/230-ում:

94(337). *Կայմել ես երի-երի:* 1/8-ի տեմպային արժեքը պահպանվում է, ուստի Ա նախադասության 3/4-ը պետք է հավասարվի եռամաս 6/8-ի:

95(338). *Ուռի ես՝ կեռանալ մի:* Առաջին ֆրագը (ինքնակամ խոսքի մեկ տողը) ասերգի ոճով և ազատ ոլիթով է (rubato, come recitativo), իսկ շարունա-կությունը (կրկնակը)՝ չափավորված երգային-եղանակավոր (a tempo e cantare): Նժան կառուց-վածքները նույնպես բնորոշ են հայ գեղջուկ երաժշտությանը, տե՛ս նաև 123(364):

96(339) *Բաղուն կա բաղմանի:* Այս եղանակը այս խոսքերի լավագույն եղանակավորումը չէ, տե՛ս նաև եժ 11/214, ինչպես նաև եժ 10/191:

97(340). *Կարաստի դեմի սազը:* Կրկնագիր է, Ա երգի էին տաքերակը 6/4 չափով հետևյալ տեսքն է ունեցել.

6.

Երկրորդ՝ «Նախարատափին»-ը այստեղ որոշակիորեն կրկնեք է (տե՛ս նաև վերը՝ 88(332)-ի ծանոթագրությունը): Մազ - եղեգնուտ, Գարատ(Կարատ) = Մև ջուր - Հայաստանի տարբեր վայրերում (ի դեպ՝ նաև Արարսի հովտում) գտնվող և գտնված գետերի անվանում: Նախկարատափ - հտտի համգտտավայրը: Խնձոր գգել և տանելը՝ սիրային խոստովանության խորհրդանիշ:

98(341). Այ տղա, ամուտը Մարգիւ խոսքերը պարզ են գրված, «կառք» բառը սուկ հանգ առաջ քերելու դեր ունի, ինչպես է նաև ԺԻ-ում՝ «Արի մտտե՛ք ես կարգիս», քնև այնտեղ կա նաև՝ «Արի մտտի ի՞նչ կողքիս»: Խաղիկի տարածված շարունակությունն է՝

*Ես դու մի բարում պիտե՛ս,
Ես չինարի, դու՛ մարգիզ:*

ԺԻ/496

99(342). Ախ, մարալ ջան: Կոմիտասի ուշադրությունը շատ գրաված, նրա շատ «սիրած» և քազմիցս, տարբեր ձևերով դաշնակած երգերից է: Առաջին մշակումը գրել է դեռևս Բեռլինում 1899-ի հունվարին, տե՛ս նաև ԵԺ՝ 1,2 և 5: Միանձայն գրատման միմյանցից քիչ զանազանվող գրառումներ են այս 99(342)-ից քացի, նաև ԵԺ՝ 11/294:

100(343). Դարիք եմ Կարս գնացի: Երկու գրատման կա՝ այս և 709/61թ, երկուսն էլ Իգդիրից: ՀԱԽ՝ 2/28-ում տպագրված, այլևայլ խաղիկներից հավաքված խոսքային տեքստը «յար, վա՛», նայ, նա՛» կրկնակը չունի, ունի միայն «Մայրիկ ջան» քացականությունը, ուստի վերաբերում է 709/61թ-ին. գետեղված է ԵԺ՝ 10/145-ում:

101(344). Ես աղջիկ եմ՝ ալ կուզեմ: Այս խոսքերով 1911-ին գրված մեմերը կա (դաշնամուտով, ԵԺ՝ 1/107), որը այլ եղանակ ունի, գետեղված 325/32-ում, այլ, «Այ տղա, հերովմ արի» խոսքերով: Ներկա երգին իր քնույթով մնամ է 326/15-ը, որ գրված չէ Կոմիտասի ձեռքով, քայց պարտանկում է նրա նշումները:

«Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ» տողով սկսվող խաղիկների սուլոդաքայր համարձակ, պահանջվուտ նորահարսի քնահանդիսներ են դրսևորում, ինչը որ արտասահայտված է նաև վերն ակնարկված երգի ուրախ եղանակով: Միմյուրե մերկա երգը սիրային տազմասի երգ է (տե՛ս կրկնակի 2-րդ տողը), որի խոսքերը, ցավոք, լրիվ չեն հասել մեզ: Այս ստումով էակն է նաև նուտաների մուտ Կոմիտասի հյուրը՝ «Գարուն և, ձուտ աս արել»: Բնագրում կրկնության նշան դրված չէ, ամենայն հավանակամությունար կրկնակն է, որ պետք է կրկնվի նոր խոսքերով:

102(345). Մտա քաղին լալելով: Բնագրի 2-րդ տակնում պատվամար գրված է եղել «ի, լի, լի», սկսել է ուղղել, քայց կիսատ է մնացել: «Ալալելով»-ը «լալելով»-ի ամենազոր ձևն է, քայց ժողովրդական արտահայտություն է, նույն Մուրմալուի զավտից գրատված տաղիկ կա՝

*Մտա քաղին լալելով,
Սր յանից ջուր անելով,*

*Ճառին տերև յմաց
Դարդիս դարման անելով:*

ԺԻ/415

(մնամ է նշանակող «Միբանի ծառ»-ի խոսքերին, որոնք Կոմիտասի և Մ.Արեղյանի կազմածն են): Երգի կառույցը նշված չէ բնագրում, հնարավոր են կատարման տարբեր կերպեր:

103(346). Մտեկանի ժիան դաշը: Կոմիտասյան տերմինով ասած՝ մահերգ է՝ իրական անհատական դիվանի վրա հորինված: Բնագրում խոսքերը փոքրինչ չարոմակված են ինքնակենսագրական ռեով՝

*Հասակս յափահաս էր,
Ումբերս դալամբա էր:
Ուզաղս էր. կարմիր մախմուտ,
Տուտս քողի սուզ ու մրմուտ:*

Կա նաև դեպքի հակիրճ նկարագրություն՝ «Ավիտիս Միխրայանը, իզդիբցի, որ նոր նշան է դրած եղել, որսի ժամանակ սպանվել է»: Մտելին քացառիկ և հետաքրքրական է ծայրակարգի հիպո-հոմիակնան հնչյունաշարով և ետստունի տպավորությունը:

104-119(347-362) և 123(364). Կոմիտասը 1905-ի հունիսին Հառիճում իր գրատած երգերից 302 տեսքում գետեղել է այս 17 մեմերը: Մրանց քվում են մասնավորապես «Աման, Թեղլո» պարզ կրկնակից ծնունդ առած այն պարբերքը, որոնք երաժշտագետի կարծիքով ներկայացրել են նրա դիտարկած կռվել-տիվ երգատեղծության *համըզմասային փուլերը*, երբ նյութի համկարծարանական տարբերակումն ու զարգացումը հանգեցրել են որոշակի կայուն արդյունքի: Դրանք են՝ *Արարանք քարտուտ ա՛* (104(347), ա, ք, գ, դ, Ջոր կուգա վերին սարին 112(352)), *Կամայ արտի քնմարդ* 115(356), *Մարդը ման եմ եկել* 119(360), *Աղբիկ, աղբիկ* 118(359), *Արի, յար քան*՝ 117(358), *Կամայել եմ սարերդ* 105(348) և նորից *Արարանք քարտուտ ա՛* 113(354):

Այս օրինակները ՄՄ-ում և «Անահիտ»-ում լույս տեսած՝ Կոմիտասի «Հայ գեղուկ երաժշտություն» աշխատության մեջ քերված չեն: Դրանք, ինչպես և դրանց զանազան դարբերակումներն ու ձևափոխությունները կգետեղվեն նույն աշխատության հեղինակային երկրորդ խմբագրության մեջ:

110(351). Ընչե յար կողբեջի: Նույնը, մեկ աստիճան ցած գրված կա 349-7թ-ում («այստային») գրատուն է արդյոք: Երկու տեղում էլ երգի հիմնական խոսքերը և կրկնակը քերի են: Այստեղ պայմանական կերպով լրացնում ենք՝ ցույց տալու համար ամբողջության ա-ք, ա-ք կառուցվածքը, երբ հիմնական խոսքերն ու կրկնակը միասնապես են.

*Ջաղաջ տանի-մանի,
Ընչե յար կողբեջի,
Անուշ քուտս կր տանի,
Ընչե տեսա, սիրեջի:*

111(352). *Մաշինեն եկա՛վ* երգի մի նմանակն է 22(273)-ը, որ գրաված է Մարգարայում: Դույն քիմադով է նաև 130(370)-ը, տեղավայրը նշված չէ, տե՛ս ծանոթագրությունը: Կա 349-7թ-ում շարադրված 6/8-ով:

118(359). *Աղջիկ, աղջիկ:* Հիմնական տունը կարող էր լրացվել այսպես.

*Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ,
Երեսդ խալ-խալ աղջիկ,
Էրնիկ են օրին կնի,
Իմ բուրդ քեզ տալ, աղջիկ:
ԺՆ 344, Շիրակ*

Կրկնակը, որի մեկ տողն է գրված, այս քառատողի բովանդակությունից անկախ է: 120(361). *Շախկըր-շախկըր:* Մենեղային հատվածի եղանակը գրված է կողքի՝ անմեկատեղի, առանց խոսքի, գուցե և երգը հետո է լրացվել: Մշակման մեջ (ԵԺ 1/130 և ԵԺ 3/119) դրա փոխարեն հավելված է այլ երգի մեղեդի՝ իր խոսքերով:

121(362). *Վառվում են:* Այս պարերը «Էրվում են» սկզբվածքով Կոմիտասն ունեւր շատ ավելի վաղ, քան Հատիճում 1905-ին երգեր հավաքելը (ԵԺ 1/110 և ԵԺ 3/124): Գնայած դրան, այստեղ և գրի է առել:

122(363). *Աղի ջան, հացը թխա:* Պատմա-տրերգական երգերի շարքում դրված է նաև «Ժամրային» ժողովածուում, ինչպես Կոմիտասը և նախատեսած է նրել: Դեպքը պատահել է 1878-ին, տե՛ս ԵԺ 10/121-ի ծանոթագրությունը:

123(364). *Ամսիկ և կամար-կամար:* Բնագրում տակտաբաժանումը փոփոխված է և շատ որոշ չէ. նախան են «Ցա՛ր ջան» 2/4-ամոց տակտերը: Անհրաժեշտ գտանք երկու տարբերակն էլ քերել: ՄՄ-ում (էջ 481) գեղտղված է այստեղի Բ տարբերակը: «Միլունիկ» տակտը 5/8 է՝ առանց սկզբի կապված հնչյունի: Դույն տեղում և 6/8/68-ում երգի առաջին երկար հնչյունը 6-ի փոխարեն 3/4 է:
Մշակումը՝ ԵԺ 1/105 և ԵԺ 3/71:

124(365). *Ալ ժին նայի ի՛նչ կանն:* Տե՛ս ԵԺ 11-ում 155(139ա) և 156(139բ) ծանոթագրությունները:

125, 126(366 ա, ք). *Լավն ասեք:* Տե՛ս 76, 77 (321 ա, ք) ծանոթագրությունները: Այստեղ քերված գույգը, սակայն, «եներալնակ» երկձայնություն չի կազմում:

127ա, ք, գ - 128, 129(367-369). *Ջարե, հա, յարե փահ:* *Մայրիկ, ես կեղծեմ ոսկի շալ, Լուսնակն անուշ:* Այս երեք երգը Կոմիտասն այստեղ արտագրել է մի

112(353). *Ջար կուգա վերին սարին:* Տե՛ս նույն խոսքերով (374ա), (374բ), ԵԺ 11/139(125)-ի ծանոթագրությունը: Կողքին գրված է հոգևոր երգեցողությունից մի համանման մեղեդիական ֆրագ.

ինն տեսրից: (727)302-ի պարունակության ամբողջությունը պահպանելով՝ քերում ենք: Առաջինը իր բնույթով, ըստ երևույթին, սանդի երգ է, բնորոշ է իր զարդիներյուններով: Երկուստը ընդամենը երեք տարբեր հնչյուններով կազմված եղանակի և տերթային օժանդակ հենակետով փոյուզիական եռալարի (Մ4) պարզագույն օրինակ է: Երրորդ երգը քնն քննության մասին է, քայլ կապ չունի նույնամուտ նշանավոր հովվերգության հետ: Այս նմուշը պարային է (հավանաբար՝ աղջիկների շուրջպարի) և ստակ ժամբային առումով է նույնամուտ «Հուզն անուշ» երգի հետ (325/121), նաև ԵԺ 3/148, 223, 290: Կոմիտասը մակագրել է «Ցար չինարի» ձևն է» և հղել է 315-ին ու 322-ին: Մեղեդին հիթրավի ոչիթմական մի տարբերակ է 322-ի, որում կան «Ցար, չինար բոյիդ» խոսքերը:

130(370). *Մաշինեն եկա՛վ:* Այստեղ կան նաև համանման 22 (273) և 111(352)-ը: Ենթադրվում է, որ «ժաշինա», «լեմծենել» և այլ նման խոսքեր պարունակող երգերը ստեղծվել են անցյալ դարավերջին, երբ Հայաստանում կառուցվում էին երկաթուղի, կամուրջ-ները և ինժեներական այլ կառույցներ: Տե՛ս նաև «Փափուրի» երգերի ծանոթագրությունը:

131(371). *Հողալի ջան (ա, ք, գ):* Արագ քնոցի շուրջպարի այս երեք բաղկացուցիչները Կոմիտասի բնագրում քերված են նույն հերթականությամբ և տոմայնակով նույն հաջորդականությամբ, ինչպես հետագայում ևս քերել է իր «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» աշխատության մեջ (ՄՄ/487, թիվ 48ա, 48բ, 48գ և ՀԼՆա/42), որտեղ այդ օրինակներով ցուցադրված են ժողովրդական եղանակների տարբերակվելով զարգացման ընթացքում նրանց կրած, մասնավորապես դիսպազոնային (նաև՝ ռեզիստային) փոփոխությունները:

132(372). *Արթասը քարտա ա:* Հիմնական տան այս խոսքերը Կոմիտասը դրել է պայմանականորեն: Իսկ կրկնեղբը («Եկար մեր դռնով անցա՛ր») առանձին վերցրած ամբողջական իմաստավոր երգ է, և որպես այդպիսին Կոմիտասը գրանել է մի քանի անգամ, տե՛ս, օրինակ ԵԺ 11-ում 267 (246) մեկ նախա-դաստիարակ և այստեղ 67(312) լրիվ երգը: Այլ ժողովածուներում կան այդ երգի տարբերակներ ևս:

Հատկապես այս 302 ժողովածուում բացառիկ դեպքերում է պարերը տրված իր լրիվ կոմպոզիցիայով՝ երգի իմաստական տան և կրկնեղբի (կամ կրկնեղբի) ու դրանց առանձին հատվածների

բազմադրեալ հացորդականություններով, ինչպէս սովորաբար լինում է: Ներկա նմուշը այդ քաջատուրքումնեղից է:

Եւոյն գրատունը կա 325/118-ում, որտեղ կրկներգը սկզբից հանդես է գալիս մեկ անգամ ամբողջությամբ, սակայն միայն մաս-մաս՝ հիմնական տան ատամնին տողերից հետո:

Եւ՝ հատորներում առիթ ենք ունեցել ինչեղու հայ գեղջուկի ստեղծագործական (համկարծեալաբանական) մնամ գուգորդումնեղի մասին. մալի իտրիմվում է (վերիկիվում, վերականգնվում) կրկներգն ամբողջությամբ (կրկնակները կամ կրկներգերը սովորաբար ավելի հաստատուն խոսք ու եղանակ ունեն և լավ են ինչվում), կատարվում է մեկ (գուցե և ավելի) անգամ, և առայժմ դա երգ է, ամբողջական երգ: Պարն սկսվում է և հնարավորաբար ընձեռում (ժամանակ է տրամադրում) պարողներին մեկն ու մեկին, շնորհալի երգչին կամ երգչուհուն, մտածելով, իսկպախե ասած՝ իտրինել քուն տունը, իսկ կրկներգն ավարտովեցուց հետո նա հանդես է գալիս իր քարն առաջարկով՝ հիմնական երգի Ա տողով, որով մախտոյը երգածը վերածվում է կրկներգի կամ կրկնակի: «Հրապարակ մտոված» հիմնական տան մեկ տողը ընդհանուր հետաքրքրություն է առաջ բերում և ստիպում է սպասել շարունակությունը: Մինչ կկատարվի Ա տողից հետո երգվող կրկներգը կամ կրկնակը, կամ դրանց մի մասը, նույն երգողը մտածում (տրինում, վերիկիւում) է Բ տողը և այսպէս շարունակ:

Ծանոթագրվող օրինակը պարերգի հիմնական տան և կրկնակի (կամ կրկներգի) հարաբերության արագ դեպքերից է: Վճայած դրան, դրսևորում է և մի այլ ընդհանուր հատկանիշ. երկու տարբեր (ինքնուշաղիմ) երգերի առանձին տողերը միմյանց խառնելը, դրանց մերթնուսուրց առաջ է բերում խոսքային տողերի հետաքրքրաշարժ գուգորդումներ, ինչպիսիք գոյացել են այս երգում:

133(373). *Էջմիածին երբսմ ուխտ:* Այս երգը մատիտով, ըստ երևույթին՝ շտապ, կատարողի երգեցողությունից սկսել է գրել 302 տետրի 24 էջում եղած սպիտակ լուսանցքում, խոսքերի և մեկ տողը անցել է թիվ 49 երգի մեջ (տասգրվել է յուրատեսակ կրկնակի), նուստներն մի մասը թիվ 98 երգի նուստ գուգվող սպիտակ լուսանցքում է ... ամեն ինչ խառնվել է և ստիպված է եղել երգի առանձին ֆրագմենթը համարակալել: Հետո ավելի «հարմար» տեղ է գտել՝ տետրի առաջին կազմի շրջերեսին և այստեղ, դարձյալ մատիտով, երգը շարադրել է լրիվ ու կանոնավոր: Մամրամանն ծանոթագրված է ԵԺ 10/27-ում, որտեղ նույնպէս, որպէս ժամրային առումով քաջադիկ կարևոր նմուշ, այս երգը բերված է:

134, 135(374 ա, ք). *Ջուր կուզա վերին սարեն:* Միևնույն եղանակի (մասնավորապէս պարերգի) միտքառարկայական մնամ տարբերակումը ընդունված երևույթ է, երբեմն տեղի է ունենում մեկ կատարքան ընթացքում, անշուշտ՝ ղեկնամիկայի աճի ուղղությամբ: Ա նմուշի մոտ քննադրում գրված է՝ «Պար-լաչին»-ի պէս: Բ 2/4 չափով նմուշը, ավելի ստույգ՝ դրա մի տարբերակը կա նաև կատարման որոշակի ձևերով

այն յայլինների բվում, որոնք Կոմիտասը նյութ է դարձրել իր «Հայ գեղջուկ պարը» ուսումնասիրության համար («Zeitschrift für armenische Philologie», B.I.H.I., №87-96, Berlin, 1901, մաս՝ Հևնու, 51-62):

Երկու տարբերակը միաստամանակ մաս օգտագործված են որպէս հայ գեղջուկ եղանակներում «քնական պայմաններում» տեղի ունեցող մետրի պարզ փոփոխման օրինակ՝ «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» աշխատության մեջ (ՄՄ/484, Հևնու/39), շարադրված են «Երեսնասայան» տոնայնությամբ մեջ՝ այստեղ գրվածից մեկ տոն քարծր: Տես նաև այստեղ նույն խոսքերով՝ 112(353) և ԵԺ 11/139(125) երգերի ծանոթագրությունը: Մշակումները՝ ԵԺ 1/125, ԵԺ 3/129, 210, ԵԺ 5/152, ԵԺ 6/127, 133:

317 տետրի երգերը

136(1ա). *Երկնն գունը սպեր են:* Երկուորդ ֆրագի տակ խոսք գրված չէ: Բավական հայտնի և հաճախ հանդիպող խաղիկ է՝

*Երկնն գունը սպեր են,
Ալ ձին մնջը կապեր են.
Ալ ձին ինչ կանն մաղը,
Միդունն ինչ կանն խալը...
ԺԻ/359*

Պարզ չէ՝ գրվածը պետք է համարել ամբողջ ե՞րգ, թե՞ դրա կեսը (այլ դեպքերում մնամ եղանակն ընենում է երկուորդ կես և ավարտվում է *սոլ* տոնիկայով): Հետ այն պարզ չէ՝ երաժշտական ամեն մի ֆրագը 1 անգամ, 1 տողով՝ է երգվում, թե՞ 2 անգամ 2 տողով: Հարցում որչա պարզություն է մտցնում հաջորդ իր երգը:

137(1բ). *Յար, քու բարակ բոյին մեծնն:* Նախ ղիտել է որպէս առանձին երգ (գրված է թիվ 2), հետո՝ որպէս 1-ի կրկներգ (կորքին գրված է՝ «Կրկնակ է»): Մակայն, մաս նշված է՝ «Կարելի է և հանել, և կապել՝ առանց միջոց խախտելու»:

138(2). *Երկնրից անցավ խաղը:* Խաղը՝ դագ (սագ) քառի այլարտարերումն է: Եւոյն ղեղում պատահում են և այլ թուղմներ, այստեղ խնդրը «սաղը» քառի հետ համգուգվորումն է: 325/183-ում երգը կա նույնությամբ, վերջին երեք վանկը՝ «աղինո»-ի փոխարեն՝ «աղի ցան»:

139(3). *Նամիկ, մամանիկ:* Վերևից մակագրված է՝ «Կտարտվի ... աղքատը»: Մշակումը՝ ԵԺ 3/2 (մենեղբուղի և մակական քառասայն երգախումբ):

140(4) և 141(5). *Դոն, դոն, դոն, գլույտմ յար և Մարերու սեղանի յար:* Երկու դեպքում էլ հիմնական տունն ու կրկնակը նույն եղանակն ունեն, սակայն առաջինում խոսքային վանկերի քանակությամբ ու դասավորությամբ դրանք տարբերվում են միմյանցից: Երկու դեպքում էլ հիմնական տան խոսքեր գրված չեն; նույնը մաս 325/117 և 177-ում է:

142(6). *Իրիկվան մուրջ*: Նույնը կա նաև 235/164-ում: Խոսքերը պակաս են, մասնավորապես բացակայում է 2-րդ տողը, որ 1-ի կրկնությունը շվետը է լինի: Նույնը կա 325/164-ում, ուր հավելված է 4-րդ՝

Խաչայ խաչալի կոնեց

տողը: Քառատողի երկու տարբերակ կա ԺԻԿ/566-ում, երկուսն էլ Շիրակի քանակուտությունից:

143(7). *Մտոյի ասեմ*: Վիճակի երգերը Կոմիտասի գրառումներում առատ են, տե՛ս, օրինակ, ԵԺ 10: Նույնը՝ 325/126: Մշակումը՝ ԵԺ 5/45 (երգ և դաշնամուր): Վերջին տողի տակ նշված է՝ «Փառա-րշական, խնդրական շեշտ՝ երկար» (վերջին բառը նկատի ունի բացականշական առողամության մշանը):

144 և 145 (8 և 9). *Էշի, Մարո, Էլի եղար գովական*: Հետաքրքրական և առանձնապես արժեքավոր է նույն երգի աշուղական և բուն՝ գեղջկական մեկնաբանությունների համադրությունը:

146(10). *Վայ, վախ*: Փայնակարգի 7-րդ աստիճանից դեպի 1-ինն ուղղվող այսպիսի մեղեդիները (մեծ մասամբ՝ նաև մի երկրորդ «դրացուցիչ» ակերով, 5 կամ 4-րդ աստիճանից դեպի 1-ինը)՝ և՛ գյուղական, և՛ գյուղից սերված աշուղների երաժշտության համար խիստ բնորոշ են: Առանձին մտովիների վերջին հնչյունների հապաղելը, որ փոխվելիական կամ խառն մետր է գոյացնում, նույնպես բնորոշ երևույթ է, այս դեպքում ամրապնդում է մեղեդու և խոսքի հուզական փոխկապվածությունը՝ մեղեդին ընկալվում է որպես պարզունակ, ամմիջական պատմվածք:

147(11). *Ես Ալեքն եմ*: Անշուշտ, դիպվածի մասին մի անբողջական պատմություն է երգվել, նախորդ 146-ի համեմատությամբ քիչ քն շատ անտարբեր, առանց հուզական վերապրումի: Բայց բնագրում խոսքերի շարունակությունը չկա: Տե՛ս նաև այստեղ 314-ը և ծանոթագրությունը:

148, 149(12 ա, բ). *Կերթամ, մայրիկ*: Հարագատմերից հարսի երաժշտի երգ է, տե՛ս ԵԺ 10/64 և ծանոթագրությունը:

150(13). *Պովեզը բուռաց, գմաց*: Եկատելի է ելևէջային մեամությունը լայնորեն տարածված «Հով այվամինք քնեկ աս» երգին՝ ԵԺ 11/70:

151(14). *Հոյ Նախե*: Մեմայարի շատ տարածված այս երգի մի տարբերակը կա 725/29-ում: Մեմերգային և խմբերգային մշակումները՝ ԵԺ 1/88 և ԵԺ 2/78, և ԵԺ 5/109: Տե՛ս նաև ԵԺ 11/39 և 325/168 (ԵԺ 13), որ երգն առանց կրկնակի է:

152(15). *Այս, մանի քամ*: Գրանցված է լրվ պարաշրջանը:

153(16). *Դճար յարիք*: Նոտագրության մտ

Կոմիտասի նշումը՝ «Շատ արագ»:

154(17). *Բողոք երես, պզտի քերամ*: Ըսկուն՝ Իսկուի կանացի անունը:

155(18). *Յաման, մեր բաղի բանդեմ*: Այսգ շուրջպարի երգ: Նույնը 6/8-ով գրված կա 349/10բ-ում, տե՛ս ԵԺ 10/231:

156(19). *Կես գիշեր*: Չմայած կարճ մտովիներին ու կշտությամբ պատկերի կրկնություններին, ոչ քն տվողական պարերգ է, այլ մեկ (կրկնվող) նախադասությունից կազմված հանդարտահոս քնարական սյուրերգ: Խոսքերը տալածված խաղիկից են, օրինակ՝

*Էս գիշեր, լուսնյակ գիշեր,
Կես ընթեր, կարծիր քշեր,
Աղբիկ, աստվածդ սիրես,
Բաց դուր՝ գամ Էս գիշեր:*
ԺԻԿ/539

158(21). *Համբարձման երկուշաբթին*: Լայնորեն հայտնի ծիսական կատակերգ է: Մեղեդու միջին նախադասությունը բազմիցս կրկնվելու է հերոսի այրած-չարածի քվարկությունը: Բնրված խոսքերը քերի են: Կոմիտասն, անշուշտ, գրառած կլինի քիչ քն շատ լրվի վիճակում որպես ժողովրդի մեջ գոյություն ունեցող «ամբողջ երգ»: Ստորև երգի բովանդակության և բնույթի մասին գաղափար տալու նպատակով գեղեղում ենք քանակապես տարբեր աղբյուրներից մեր լրացումներով ու խմբագրությամբ կազմված և Գ.Սյունու մշակման մեջ օգտագործված տեսքով: [«Համբարձման երկուշաբթին» երգի յոթ տարբերակ հրատարակված է «Թալին» ժողովա-ծուում, կազմողներ՝ Ա.Փախիկանյան և Ա.Սահակյան, Երևան, 1984, էջ 163-168 - Գ. Գ.]

Հակոբ Հալաբյանի մասին «Մանյակ» ժողովածուում այս երգը (քանի որ բերված է խոսքերի միայն սկզբնական մասը) բնութագրված է որպես «Հունձի երգ», ու թեև հեղինակը վկայակոչում է իր հարազատ գյուղի՝ Խաստուրի հինձկոներին, այնուամենայնիվ այդ բնորոշումը բոլորովին համոզել չէ:

159(22). *Հոյ մաք*: Տե՛ս ԵԺ 10/223, ԵԺ 11/344: Այս տարբերակն առանձնահատուկ է իր «լիպական» հանդարտությամբ:

160(23). *Այ Մարտ*: Խոսքերն այդքանն են:

161(24). *Գճա, գճա*: Մատիտով մակագրությունը՝ «գեղարվեստական ձև», խոսքը կտրտված (staccato) երգեցողության մասին է:

162(25). *Կանչե, կոունկ, կանչե*: Տե՛ս ԵԺ 10/132, 133, 134, 136 և ծանոթագրությունները, այս բոլոր «Կոունկ»-ների եղանակային սկզբնաղբյուրը մեկն է եղել:

Ինչպես Կոմիտասի գրառած մի շարք այլ երգերում (մասնավորապես «Մասնա ծոերին» վերաբերող երգերում, ԵԺ 10/103-116), այս «Կանչե,

կտուց, կանչե» երգում ևս *տրեմոլոս* կարելի է համարել մասնակ կատարողական առանձնահատկություն, և հետևաբար երգի 2-րդ

ճախարատության հիմնական մեղեդիական զինը կարելի է շարադրել հետևյալ տեսքով՝

ԺԿ/539

8.

Աշ - խոսի - - - քին ա - քե է՝
ին - ծի դու - ման է:

Ինչպես տեսնում ենք, այսպիսի շարադրությամբ մերկա երգի մեղեդին ավելի ևս մոտենում է «Կտուց, ուստի կուգաս»-ի ժողովրդական-դասական եղանակներին:

163, 164, 165 (26 ա, բ, գ). *Տարան, տարան իմ յայր*. Սկզբնական գրության մոտ նշված է «Մալիչ-կա» (Դարսպազյան) տեղավայրը: Հետո հիմնովին ավելացված է նաև «Նշտուհիք»:

Ա և Բ, Գ տարբերակների համեմատությամբ ինքնին հետաքրքրական տվյալ է տալիս ժողովրդական եղանակի կառուցվածքային ձևի ընդարձակման մասին: Սակայն, երեք տարբերակն էլ կրում են ինչ-որ սքեմատիկության գծեր: Ավելի ևս սքեմատիկ է մի 4-րդ տարբերակը, որ գրված է 405/5ր ծնցատեսքում, հավանաբար մերթաշնակելու նպատակով (քերվում է ստորև).

9.

Տա - ջան, առ - ջան իմ յա - քը, մա - զեք շա - ջան իմ յա - քը:

Ըստ ամենայնի հետաքրքրական է սրա ձայնակարգային երանգը՝ «առանց 4-րդ աստիճանի»

մաժոր՝

10.

Սակայն գոտ ելեշային առումով մեղեդին ինչ-որ կերպ «մերկացված» է: Այդպիսի «մերկացում» («սքեմայացում») գործնականում տեղի է ունենում մասնավորապես շուրջպարի դեպքում, երբ տեմպը գնալով արագանում և շատ է արագանում պարի քափից երգը զրկվում է ելեշային մանրամասնորեն ու դառնում է սոսկ ոլթմ հատորդող միջոց:

166(27ա). (*Հարբան*): Գրված է 317/11 էջի լուսանցքին շտապ, անխմամբ գրությամբ: Խոսքերը գրված չեն, պայմանականորեն զետեղել ենք Կոմիտասի մշակման միջոցով ամենից շատ տարածված քառյակը: Կոմիտասի հավաքած մեծաթիվ հարբաններին (ԵԺ 9/94, 95, ԵԺ 12 և այլն) ավելացող հետաքրքրական մի մուշ է հատկապես մեղեդիական վերջին ճախարատությամբ, ու «հարբան» քայականության միջատությունը դրա քառյակությունը հանելուրեն կտրվում է: Նման միջատություն կա նաև ԵԺ 10/163-ում գետեղված «Հարբան»-ում, ինչպես նաև Զ.Կարա-Մուրզայի մշակած մուշանում երգում:

167(17բ). *Նարե, հեյ մար*: Տե՛ս նաև այստեղ 159(22)-ը: Հեյ նար կան Հոյնար-ների մասին մանրամասնորեն՝ ԵԺ 10/223:

168(28ա). *Ջան, մարդ ջան. գնացի հեռեցա*. Սկզբնադրյալը 326/4-ն է, այլ ձեռքով գրված, որտեղ երգի երկտոն լինել ավելացված է Կոմիտասի գրով: Այստեղ խոսքերի 2-րդ տողը ավելացրինք այդ աղբյուրից:

Ժողովրդական խաղիկներում «Գացի հեռացա» խոսքերով սկզբող քառյակը ավարաբար ունենում է սոցիալական կեցության (մասնավորապես՝ պանիստության) վերաբերող շարունակություն, օրինակ՝

*Եյա, եյա, հեռացա,
Ղարիք ելին մտեցա,
Ամուշ յարս միտս ընկավ՝
Մեքքս առավ՝ կոռացա:
կամ
Գացի, գացի հեռեցա,
Հեռու սարին մտեցա,*

*Կշտիս ել ու գլուն յունձ,
Դարդ ու դամով էրեցա:*

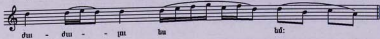
ԺՆ/220

«Ել ու գլուն» - օր ու արև իմաստով:

169(28բ). *Միջնիս, ինձ ստեղծ ես:* Գրված է այս մեկ ֆորալը և վերցված է շրջանակի մեջ (հավանաբար չմտածվելու նպատակով):

170, 171(29 ա, ք). *Նամեր, մաներ, մաներ Ջուլու:* Պատկանում է Նշանավոր Ջուլոյի երգաչափին:

11.

331/11-ը քերված է ԵԺ 10/66-ում: Երկու տեղում էլ Կոմիտասի ձեռքով նշված են երգի քնույթը և կատարման ժամանակը. 331/11-ում «Հարսի գլուխ հյուսելու ժամանակ (զովող հարսի գլուխ)»: Վերջին հատվածի վերաբերյալ Կոմիտասի նշումը (մի քննադատ՝ «Վերջին տան վերջը», մյուսում ուղղակի «Վերջ») ակնարկում է այն մասին, որ երգվել են մաս ալ խոսքեր: Միայն «Տեսրակ եկրոպական երածիչ-տոբյան. Հովհաննիսյան Բարսեղ. 1904, 25, 10» մակագրությամբ նուստային տեղադրվում, որ սպաստ մնացած էջերը Կոմիտասն օգտագործել է իր գրառումների համար, 17-րդ էջում կան Բ.Հովհաննիսյանի ձեռքով գրված «Օյ, օյ լլմըն դարիպո» տառով սկսվող խոսքեր, որոնցում, քացի այստեղ քերվածին, կան «Արքեր, մի քածվի, քածվելու ես եմ» տողերը:

«Ցաման դարիպո» երգի ելևէջները Կոմիտասն օգտագործել է անավարտ մնացած «Անուշ» օպերայի «Եկեք, քույրեր, սեզ սարերի» մախաբանի երածիչության մեջ:

173, 174(31, 32). *Թագվոր, բայրով և Մեր քազվորին* հայրանելիան երգերի մասին տե՛ս ԵԺ 10: Մրանցից առաջինը քերված է «Մերքյուր մուզիկայ» հանդեսում Կոմիտասի տպագրած «Հայ գեղջուկ երածիչությունը» հոդվածում (էջ 486):

175(33). *Ալագյազ քարձր սարին:* Հայ գեղջուկի 12.

176(34). *Վրան եմ դրել սարին:* Տարածված քառատող է, տե՛ս մաս ԵԺ 10/162:

177(35). *Քամրակ եմ ցամեջ դարգա (Հեյ մար):* Կոմիտասի նշման համաձայն քառադակի մշակման (տե՛կում, քաղիսան, հավարում) հետ կապված կամանց աշխատանքային երգ է: Հետաքրքրական է, որ «Հեյ մար» քացականությունները և դրանց ձևափոխությունները համդես են գալիս ոչ միայն պարի, այլև

331/12-ում կան այս կրկնակով կատարվող սիրային ուրախ եռատողեր, դրանց թվում՝ մաս Ջուլոյի մասին:

172(30). *Օյ, օյ, օյ, յաման դարիպո:* Հարսի երածիչուի երգերից: Կոմիտասի դիվանում կա իր ձեռքով երկու գրառում՝ ներկա 317/30-ը հայկական և 331/11-ը եվրոպական նուստայով (անշուշտ, «կոմիտասյան սովայնուրյան» մեջ, լրջ հիմնաձայնով): Դրանցում տարբերությունը չնչին ու քերևս պատահական է, 331/11-ում գրված է՝

երածիչուական տաղանդի այս առանձնապես քարձրաքձեղ արգասիքը երկար ժամանակ համարվում էր քարձրաստղանդ Կոմիտասի վարպետության և գեղարվեստական ճաշակի արտադրություն (տե՛ս, օրինակ, Ա.Շահվերյանի «Կոմիտաս» և «Հայ երածիչության պատմության ակնարկներ» աշխատությունները): Նման պնդումը հավանական էր թվում ոչ միայն մեղեդու գեղարվեստական քարձրության և խոսքի ու մեղեդու գեղագանց ձուլվածության շնորհիվ, այլև այն պատճառով, որ այդ երգի կոմիտասյան մշակման մեջ դրված է Հովի. Հովհաննիսյանի կողմից ժողովրդական մտավիճելով հյուսված նույնքան քարձրարվեստ քանատեղծությունը: Կոմիտասի և այլ հայ քանահայտագրների գրառումներում այս «Ալագյազը» որպես քացանիկ քարձրածաշակ գործ քնավ միակը չէ, և հայ գեղջուկի հազարամյակներով հղկված տաղանդի նկատմամբ որևէ քերանավատություն միշտ է անպատեհ կլինել:

Ուշադրություն դարձնելով երգի հուզական քովանդակության ծավալանությունը, Կոմիտասը դրա տաքերի հատվածները քնութագրել է որպես կարտի, աղաչանքի, ավատանքի, նույնիսկ անույս լացի արտահայտություն: Կողքը, դուրեղ Կոմիտասը գրի է առել այս երգը, հայ ժողովրդական երգաստեղծության կարևոր կենտրոններից է եղել: Բնագրում 2-րդ անգամ երևան եկող «օյ» վանկը մատիտագիր տաքերեակ ունի՝

աշխատանքային երգերում (տե՛ս, օրինակ, մաս ԵԺ 10/16 ճախարակ մամելու երգը): Ընդհանրապես «Հոյմար»-ների առթիվ՝ ԵԺ 10/223: Ներկա երգի կապակցությամբ տե՛ս մաս ԵԺ 9/22-ը: 440 քնագրում Կոմիտասը այս երգը եվրոպական նուստայով գրել է դաշնակեղու նպատակով (կան սկզբնական նշումները), մեկնաբանելով այն որպես «Հոյը մարե» պարերգ:

178(36). Խոսքերը գրված չեն և դեռ չեն հայտնաբերվել:

Կողքից՝ «Կողք. համեմատել «էս առում», տն՝ 43»: «էս առում» երգի 1-ին եղանակի հետ ընդհանուր են ձայնակապարզ և սկզբնական ելևէջները: Թիվ 43-ը «Հո, եզրը քան» հոտովին է, որ գրված է «Կարթ, գրե» (թիվ 42) երգից հետո, առանց համարի (այստեղ 44 և 44ա), ունի դարձյալ մաժուր ձայնակապարզ և նման ելևէջներ: Կարևոր է մատիտով հայտնի մակագրությունը՝ «Էնիե, քելե»: Տե՛ս այստեղ թիվ 191-ի ծանոթագրությունը:

Իճըր՝ թիվ 178-ի, խիստ յուրօրինակ կերտվածք ունի, հիմնական երգը 4+2 և կրկներգը՝ 5 տակտ:

179(37). *Ես տարեմ կուգայի*. Կա նաև 631/98 (ԵԺ 10/182), համարժեք տարբերակներ են:

180(38). *Աղբի, ամուռն ասա*: Հիմնականում գյուղական երգի ելևէջներով ~~ապրանական չլինածք~~:

181, 182(39, 40). *Թագվոր, ինչ քերեմ քո նման և Պետ դիզան*: Հարսանիկան երգերի մալմ տնն ԵԺ 10:

183(41). *Բագրչյան եկակ, լցվակ գյամին*: Ամենայն հավանականությամբ անավարտ հատված է, ի դեպ, ելևէջներով նման 172(30)-ին, բովանդակությամբ հարյուր է հարյսի հրաժեշտի տեսարանին:

184(42). *Ել, ել*: Մայիի երգ է: Տե՛ս նաև ԱԺ 1/186, ԵԺ 11(204) «Լուսաստղ թիթ գցեց դուս հոտովկը»:

185, 186(43 ա, բ, գ). *Վարդ, քրքեզ լյոմ սիրի*: Գլխավոր կան նաև «գզե» և նույնիսկ «գզի» ձևերը: Ավանդական հարսանիքում հարսին վերաբերող տեսարանի նշանավոր երգերն էլ, հիմնական տարբերակը գետեղի ենք նաև ԵԺ 10/59-ում, տե՛ս այնտեղ նաև ծանոթագրությունը: Որպես մեծերգ կանանց երգչախմբի ընկերակցությամբ՝ մշակումը Կոմիտասի «Հարսանիկան Բ շար»-ում է, ԵԺ 3/68 և 273: Կոմիտասի համեմատարարությամբ, նրա մակագրության համաձայն՝ Գևորգյան ճեմարանի ծառայող Մամուկից գրի է առել Հակոբ Հարությունյանը: Այդ գրառումը, որ երկուպես կան նույնիսկ է, նույնպես պահպանվել է՝ 326/2: Բնագրերի ուսումնասիրությունից հասկացվում է, որ Հարությունյանի գրառումից հետո Կոմիտասն իր հեթքին կամ նորից մոտկողնի է կատարողին, և գոյացել է այստեղ գետեղվոր տարբերակը (բացի 4-րդ տակտի ֆրագից, որը որպես տարբերակ նշված է նաև ՀՀարությունյանի գրառումն մեջ, և 5-րդ տակտի հնչյունից, որը Հարությունյանի գրառումն մեջ հենց միայն *դ* է): Տե՛ս նաև ՀՀարությունյանի՝ մեր խմբագրությունը հրատարակված «Մանյակ» ժողովածուն (ԵՄ, 1958, էջ 33), որտեղ այս երգը ևս տպագրված է, և ծանոթագրության մեջ Հարությունյանը նշել է, քե՛ «ձայնագրված է 1906 թվականին Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում, հայտնի Նախ քիճից» (էջ 98, Նախա – Նախապետ Արքանախյանը, նույնպես նույնիսկ և նույնպես ճեմարանում որպես ծառայաշխատատեղ, Կոմիտասի համար «Մասնա ծոխ» վեպի երգերի երգողն էր): Հարցն այն է, որ «Մանյակ»-ում

գետեղվածը զգալիորեն տարբերվում է քե՛ Հարությունյանի ձեռագրով պահպանվածից (326/2) և քե՛ կամխասայան գրառումներից: Արդյոք, իսկապես ա՛յլ աղբյուրից է դա թիվը (թեև դատելով «Մասնա ծոխ»-ից, Նախայի երգեցողական ոճն այլ է), քե՛ Նախայի անունն այստեղ հիշողության սխալումն է, և Հարությունյանն ինքը երգը «Մանյակ»-ում ներկայացրել է մասամբ իր նույնիսկ խմբագրությամբ: Այս հարցին ճշգրտորեն պատասխանելը դժվար է. կարևոր այն է, որ երգն իր զանազան՝ բոլորն էլ հետաքրքրական տարբերակներով կա:

Հետագայում, քայք դարձյալ 1906-ին Կոմիտասը Հարությունյանին համեմատարար է երգը երգողից գրի առնել լրիվ խոսքերը: Արդեն արտասահման մեկնած Կոմիտասին Հարությունյանն ուղարկել է դրանք հետևյալ բացատրությամբ՝ «Դժբախտաբար 2-3 տնից ավելին չեմ կարող ուղարկել, որովհետև ծառան շատ գառ տվեց հիշուությանը, քազմաթիվ (իր ասելով) տներից միայն այդքանը հիշեց: Հնդհանրապես տների միտքը նույնն է, միայն ծաղիկների անունն է փոփոխված»: Այդ լրագրույն խոսքերը, ՀՀարությունյանի բացատրություններով հանդերձ, Կոմիտասն արտագրել է նույն 317 տետրում (43գ):

«Վարդ, գրե» երգի բովանդակությունը այսպես է բացահայտված Կոմիտասի դատախառնության հիման վրա, որ նա կարացել է Վենետիկի Մխիթարյան Մխարանախյանում 1907-ի հունիսին. «Մրտաշար է մոր հրաժեշտը հարսնացող աղջկան. զայն կնմանեցնեմ վարդի մը, որ փուշեր ունի այժմ, քայք ողբան փուշ ալ տուննա, ամառը քույր ունի» («Բագմավաչ», 1907, թիվ 7-8, էջ 369-373, Հ.Կ.Տ.Սահակյան):

Հարությունյանը գրել է երգի կրկնակալին մասի համար նաև ինչ քերեմն տարբերակ, որը, մեր համոզմամբ, այդ երգի հետ կապ չունի (թեև ներթափված է նրա կառուցվածքային ձևին), և սա այդին երգողի սխալումն է: Դա հետևյալն է՝

*Մը կրավանք տվեք, վայ, վայ,
Ժր դարձ գոյզի, վայ, վայ,
Մը կո յարքը ըվե, վայ, վայ, չաղապի,
Կրաստ ոտնե մը գլաստի:
Թարգմանումն մը՝
Իճն աղեղ տվեք,
Ընկույզի փայտից,
Իճն մի յար տվեք,
Որը դեռ խածած (համբուրված) չէ:*

Կոմիտասն այս խոսքերը չի վերցրել: Բնագրում կա Կոմիտասի նշումը՝ մեղեդիական ստույծով այս երգը թիվ 36 առանց խոսքի գրված երգի հետ համեմատելու մասին: Բնագրերն են՝ 326/2, 324/11, 317/44 և 442/22:

187(44). *Հո, հո, եզրը քան*: 317/44-ի մոտ կան Կոմիտասի հետևյալ մակագրությունները. «Լարարապղի գուրբան հոտով: Մեղդիի մուտեղքեն, կարծեմ Ստեփան Բաղդյանի երգածն է, Հակոբ Հարությունյանի ձայնագրած և խմբագրած: «Որ յամե՛ից»-ի և Էջմիածնա «Գեհանամը»-ի եղանակն է»: Այս դիտողություններում զգացվում է երգի նկատմամբ

Կոմիտասի ինչ-որ չափով քերականական վերաբերմունքը. և երբ դա այդպես է, իրավացի է: Այս գործանքնորդի (այդպես է անվանել երգը Հ.Հայտարար-գործանքնորդի) երանակը իր ճով համկարծարանական (նյանը) վայել է հոտուկ(ներին), քայց այն ավարտում երգային ձև (կատուցվածք) ունի, մի յուրատեսակ՝ «երգ գործանավարի մասին», որ ամենայն հավանա-վանությամբ հենց «խմբագրամենբրի» հետևանք է: Երգի *պոետիկությունը* խանգարել է մահ Դայա-բաղի կամ թելուզ է Մեղու խոսքային քարտառի անտեսումը և, ընդհանրապես, խոսքային տեսքտի անբավարար վիճակը:

Չմայած այդ բողոքին, երգը 326/2-ից, որ այն գրված է Հ.Հայտարարյունյանի ձեռքով երկրպագական մտայով, Կոմիտասը հայկական մտամենքով արտա-գրել է մտղովըական երգերի իր 317 տետրում, ինչպես նաև մի ատանձին 324/11 թերթի վրա, վերջինում կան մուլտիպլե մեղուչակման հատուկներ մշտմենբ: Որ մտառի է եղել երգը Քազմածայնել, հասկացվում է մահ 442/22-ից, որը Կ. Պոլսի շրջանի տեսքերից է:

188(45). *Արանց բաղ եմ արծ:* Հետաքրքրական է Կոմիտասի նշած տարբերակված մտորը (չէ՛) որ կարելի էր 3 երկու-քառորդայանց տակտերը պատկերել որպես 2 երեք-քառորդայանց և չափը շփոփոխել):

Հավելում «Ազգագրական ժողովածուին»

Այս հավելման մասին ևս ասված է Նախաբանում: 189. *Միջոց եմ սերն երեսին*, 314/28: Այս խոսքերով Կոմիտասի հավաքած թագմայով երգերի մեծ մասը պարային կշռությով են, տես այստեղ թիվ 204-209, 216-220՝ բոլորը Շիրակի: Այս՝ Վաղարշապատում գրատված մուշղը «ակզրամբորեն» երգային կշռությով է ընթանում: Այդ բանում որչա դեբ ունի մահ երկու մահադատություններում խոսքային վանկերի տար-բեր տեղադրվածությունը, և օրինակը դրանով իսկ հետաքրքրական է:

190. *Ըս գիշեր, լուսնակ գիշեր*, 631/61: Այս և թիվ 201-ը «Ջաղացին աջի կուտը» կամ «Լուսնակը սարի տակին» հայ զեղյակական քնարերգության մեջ սահուն եղանակավորության դասական արժեք ունեցող մուշղերից են: Մշակումները՝ ԵԺ 1/122, ԵԺ 3/51, 193, ԵԺ 5/110, 111, ԵԺ 6/126:

191. *Քնի, քնի, քնիցի մեռնեմ*, 391/19-20: Վաղուց ի վեր և մինչև այժմ էլ մաս տարածված, պայծառ քնարական ու թերկրայից այս երգը Կոմիտասի գրատվածներում ունի իր «կրկնորդը», սրան մնամ ոչ միշտ առանձին ելեգային թալերով, քայց ընդհանուր կատուցվածքով ու ձևով: Սակայն, այդ «կրկնորդը», որ Կոմիտասը գրտել է 1913-ին Կորդ գյուղում (304/30, ԵԺ 2/68), ողբազին երգ է՝ «Ազիզ քայլա սպանեցին» (տես այստեղ՝ 239(30): Այս «կրկնորդի» մի տարբերակ էլ գրի է առել Հակոբ Հայտարարյունյանը՝ «Ալարաշին սպանեցին», որը պարզաբանում է կոմիտասյան 1913-ի գրածան թովանդակությունը՝ երգը երգած է գյուրացու հավատարիմ շան

սպանվելու առիթով: Հետաքրքրական կլիներ պարզել «Քնի, քնի» և այս երկու երգերի ծագումնա-բանությունը. պատահական՞ մեծություն է այդպր, որ թխում է հայ գյուղական երգարվեստի որչա շրջաններին հատուկ բնույթը ելեգային ոճից, քո՞տ՞ այնուամենայնիվ մեկից գոյացել է մյուսը՝ խոսքերի փոփոխությունը հանդերձ, ինչը (վերջինը) քացտակ երևույթ չէ: Նյութերի սակավությունը, սակայն, հնարավորություն չի տալիս այդ անելու: Երկուորդ ենթադրությունը կարող է ավելի հավանական ճանաչվել և այն պատճառով, որ «Քնի, քնի»-ն առանձնապես տարածված է եղել քաղաքային միջավայրում, մասնավորապես Գյումրիում, ուր այն դարձել է սազանդարական կատարման անփոխա-րինելի նյութ, որի հետևանքով ենթադրյալ սկզբնաղ-բյուրի հետ ունեցած տարբերությունները կարող էին հարգվել, կատուցվածքը կրճողներ քառակուսության գծեր և այլն: Անվիճելի է, որ այս Կոմիտասյան ծանոթ է եղել շատ կաղուց, այսպես, օրինակ, 317/36 երգի մոտ իր ձեռքով գրված է «Քնի, քնի»-ի հետ համեմատելու մասին: Բայց Կոմիտասի ժողովածուներում «Քնի, քնի»-ն չկա. գրանց հենց այն պատճառով, ուր այդ երգն ինչ-որ կերպ քաղաքային-սազանդարական է: Այդ հանգամանքը, սակայն, չի խանգարել մույն երգի քարճարվեստ մշակմանը, որ՝ Կոմիտասն իրականացրել է 1911 թվականին (ԵԺ 1/45):

192. *Եյս տանիս, քափ քնիցի*, 443/8: Տարբերակները՝ ԵԺ 9/97, ԵԺ 10/192, տես ծանոթագրությունները:

193. *Ամպել ա կամար-կամար*, 709/14p: Նույն խոսքերով սկզբով եԺ 10/165 և ԵԺ 11/306-ը այլ երգեր են: Սա Ֆորչուգանբուլ գյուղաբլում տարբերակ է ԵԺ 11/126-ի, որից վճռականորեն տարբերվում է մահ խոսքերով: Երկուորդ ճախադատություն են այստեղ կրկնակ է, լրիվ քառատողը կարելի է պատկերացնել, օրինակ, հետևյալ ձևով՝

*Ամպել ա կամար-կամար,
Հով արքե, սարեր ջան, հով արքե,
Կապի ես ոսկի քամար,
Իմ դարդին դարձան արքե:
Ոսկի քամարից մեռնեմ,
Հով արքե, սարեր ջան, հով արքե,
Քնկ կուզեմ ինձի համար,
Իմ դարդին դարձան արքե:*

194. *Քնեց քնի, քնիցով աղբիկ*, 395/5p: Տես 11-13 ծանոթագրությունները:

195. *Աղջի, անունը Օտան*, 314/60: Ուշադրություն են գրավում եղանակի «տուրտները» և կրկնակում անսպասելիորեն երևան եկող «ողբերգական» խոսքերը:

196. *Էրթիկ-Էրթիկ բոնել ես*, 319/17: Հետաքրքրական է որպես «Յար, արի, յար»-ի (ԵԺ 11/24) համեմատաբար պարզ տարբերակ:

197. *Մարզի միջի իլդունը*, 349/2-3: Իլդուն – կարծրավուն, գեղեցիկ ծաղիկներով բույս: Խոսքերը բերի են գրված, վերականգնեցինք բանահյուսական աղբյուրներից: Հետաքրքրական է երկտեղ՝ «տար-դոմինանտային» թեզի բացակայությունը, որի միջոցով տեղի կունենային եղանակի կայունացումը և ամրապնդումը: Այստեղ կարգահասային ավարտը գոյանում է նույն դարձվածքի թեթևակի տարբերակումով միայն:

198. *Ախ, մարտի ցամ, 1647/15թ*: Տարբերակները տես ԵԺ 10/144, ԵԺ 11/294, ԵԺ 12/99:

199. *Հոյ նար*, 440: Տարբերակները՝ ԵԺ 10/224, ԵԺ 12/70:

200. *Խոսքերը գրված չեն*, 331/13: Մեղեդին իր յուրատեսակ եկեղծային տարբերով պատկանում է հայ մուղղիղական, գյուղական երգարվեստի այն մեղեդներին, որոնք «վերսպատմվել» են քաղաքային պայմաններում (հմմ., օրինակ, Ա.Տիգրանյանի «Անուշ»-ից «Ալջի, անաստված» երգի մեղեդու հետ):

201. *Ձաղացիս աջի կուռը*, 398/6 (1900թ. տետրը) կամ *Լուսնակը սարի տակին*, 405/2թ, 631/63: Տես թիվ 190-ի ծանոթագրությունը: Գրառված է տարբեր խոսքերով, հետագայում Կոմիտասը հինք է ընդունել խոսքերի եկտեղ տարբերակը, որ զետեղել է նաև ՀՄՆ-ում (էջ 25, թիվ 22):

202. *Շովին հավք՝ կեր*, 391/1 (կազմի վրա): Պանդխտության նշանավոր երգերից է, Կոմիտասի գրառմաննով՝ նաև ԵԺ 10/140, կլիմի նաև «Արևմտահայ երգեր»-ում (ԵԺ 14): Չափի փոփոխությունը հիշեցնում է այն մասին, որ տվյալ տարբերակով եղանակը կատարվելու է ազատ մետրով ու ռիթմով:

Տարանջատ գրառումներ

203-224. 316 տետրակում ամփոփված այս երգերը գրառված են Շիրակի Մահմուդյուզ գյուղում, մեկ այցելության պահին: Դրանց մասին ասված էր ներկա հատորի Լախաբառում: Ավելացնենք՝ նկատելի կոմպոզիցիոն հատկանիշներից են, օրինակ, «ստանց 4-յալ ատտիճանի» մատրցը 203-206-ում, նուստաբբ պարբերությունը միջին «զարգացող» տարրով 211-ում, հինյունի (կամ եկեղի) տևական կրկնությունը որպես մեղեդական գլեմը գոյացնող, շարունակող, դրան լարվածություն հաղորդող միջոց 214 և 216-ում, ընդհանրապես ձևային ստանճնահատուկ կառուցվածքները, ինչպես, օրինակ, 218-ում է և այլն:

225. Խոսքերը գրված չեն, 314/16: Հիշեցնում է «Գալստի ա, ծուռ ա արեք» երգի եղանակը (նուստաների խմբավորումը պայմանական է):

226. *Լուսնակը սարի արտեն*, 314/23: Մեկ նախադասություն է, կարող էր ունենալ երկտեղ՝ «պատասխան» նախադասությունը, ի դեպ՝ լրա, սալ

կամ նույնիսկ ֆա հիմնահնչյունով: Բայց այսպես էլ երգն անբողջական է, այդ անբողջականությունը գոյանում է շարունակական կրկնությամբ, ինչի համար որ նախատեսված է մեղեդին:

227. *Մուշեղ ցամ*, 314/29: Երկտեղ նախադասության մեջ «Մուշեղ ցամ» խոսքի ընդգծված կրկնությունը երգի քառակուսիությունը կտուրելու բնորոշ օրինակ է:

228. *Ախ, վայ է*, 314/34: Թեքի դաշտային գրառում է, հիմնական տան խոսքերը գրված չեն: «Ջանե՛» - հենց այդպես է, հնարավոր է՝ նույն ձևով է եղել նաև «վայե՛ն»-ը:

229. *Գային, գային էր մայրիկը*, 314/36: Շիրակի Միլվանջուղի այս երգը գրված է եկտեղական մետայով նույն տոնայնությամբ մեջ, պիտանցել է Կոմիտասի հատուկ ուշադրությանը (կատարման կերպի նշումները): Եղանակն օգտագործել է «Անուշ» անավարտ օպերայի ուրվագրերում, «Ալջի, քախտավոր» հատվածի համար (քննարկ վրա մակարված է՝ «Անուշի» մեջ, Համբարձում յալյա):

230. *Մեր ուղի ծառն էր*, 314/37: Խոսքը թեքի է:

231. *Կուտոխի ունիմ՝ դեղին ա*, 314/43: Դաշտային գրառում է, արտագրել է 302-ում, նշված է նաև 297 համարը (այստեղ՝ թիվ 49), արտագրությունը մանրամասնումում տարբերվում է այս քննարկից:

Երգի առաջին քառյ ընդհանրապես տարբեր ձևերով է գործածվել՝ *կուտոխի, կուտոխի* (ԵԺ 9/13. պարսկերենից եկած քառ է, նշանակում է կանացի կարճ շրջագծեստ) և *կարծիկ*: Երգն արտագրելիս Կոմիտասը կանց է առել «կարճիկ» տարբերակի վրա (խոսքը կարճահատակ յարի մասին է), որպեսզի երկու տողերը բովանդակությամբ անմիջականորեն կապվեն միմյանց: Բնագրում կա նաև վերնագիրը՝ «Կանոնն երբան», այն երգն է, որ երգվում է գեթե նույն եղանակով (ԵԺ 10/79, այստեղ՝ թիվ 49/297): Արտագրության և քննարկի կարևոր տարբերությունը կրկնություններն են, որ 302/297-ում չի նշել: Այստեղ դրանք անհրաժեշտ են վեցատող գրված խոսքերի համար, ինչն, ըստ երևույթի, համարել է իր հավելյալ նստվածք երգի վրա («արճառում») և դրա բողմեղով երգը ներկայացրել է իր հիմնական, կուտակյալ վիճակում:

232. *Ես Ալեքն են*, 314/52: Պատմականցադային այս երգը՝ Կոմիտասի ծանոթագրությամբ՝ «Լախաբառային մուտեքք բարձրակի քաղի ժամանակ սպանված աղջկա վրա կապված»: Մեղեդու և խոսքերի մանր տարբերություններով այստեղ կա նաև թիվ 147:

233. *Բճ.*, 314/52թ:

234. *Հոռոմ, Հոռոմ*, 314/73: Ամենուր տարածված այս կատակերգին Կոմիտասը նախ Դուրդուրդուլում է հանդիպել, հետո 1913-ին փառը-ինչ «զարդարում» մի

տարբերակ էլ գրառել է Կողբում (1545/70, ԵԺ 13): Ժողովրդի մեջ «համարում չունենող» այսպիսի երգերը Կամիտասը, ինչպես և Մ.Արսեղյանը, զանազան տարբերակների կիմամ վրաս, խոսքերը թեթևակի խմբագրելով, ձգտում էին ազնվացնել՝ հիմնվելով դրանցում առկա լուսն ժողովրդական (այլ ոչ թե մողանմոված) վայելույ տարբերի վրա: Տվյալ դեպքում այդ հարցը չի ծագել, երբև գրառմամ մեջ էլ խոսքերը 2 կամ 4 տող են գրված: Երգչախմբային մշակումը՝ ԵԺ 3/78:

235. *Այ իմ մեզարավ աղջիկ*, 314/73: Մեզարավ՝ գոզնոցով, կրմորգի՝ կարմիր: Հնուտարբերակն է մեղեդին սկառ Վարդնթաց թուխքը՝ ավելի հաճախ հանդիսավոր վերընթացի փոխարեն:

236. *Օտան յար*, 314/73: Գրառված է պարերգի կրկնակային մասի սկիզբը միայն:

237. *Թազվոր, ինչ թերես*, 314/73: Գրառումը կիսատ է, պակասում է հաջորդ թերթիկը: Նույն խոսքերով հարսանեկան երգեր տե՛ս ԵԺ 10-ում:

238. *Անելդ ինչ ա*, 314/73: Կենցաղային բովանդակությամբ այստեղ կատակային տարր է, կատակերգ:

239. *Եղա կերթամ*, 314/26: Արևմտյան Հայաստանից (հավանաբար՝ Մուշից) գաղթած երգ է, կվարտ-

244-245. Խոսքեր գրված չեն, 314/57: Թվում է, թե մամուկական երգեր են:

246. *Միրուն յարի խոսքովը*, 314/57բ: Խոսքերի սկիզբը գրված չէ:

247-250. Առաջին երկուսում խոսքեր գրված չեն, մյուս երկուսում՝ Հավար մազանի և Մարի տակը մշուշ կ'ը խոսքերը թերի են, 727/9, 27, 531/3: Կոմիտասի վարպետը գրառումները չէ:

251. Խոսքեր գրված չեն, 314/70: Թխվիլիսի հայ-վրացական քաղաքային եղանակի տպավորություն է քողմում:

252. *Միրոն են սերն երեսին*, 314/1: Հիմնական խոսքերի մեկ տողին կից է ծավալով եզբու անգամ մեկ կրկնակ:

սեպտիմային հենակետով, առանց 6-րդ աստիճանի մինորի ցուցադրական մեռչ է մեղեդին: Խոսքերի վերջին տողը պարզ գրված չէ, քայց ամկայն դրանից էլ, թվում է, թե աղճատված են: 304/26-ում կա այս խոսքերի հետ ընդհանուր տող ունեցող, հաստատապես արևելահայ հետևյալ քառյակը՝

*Գարսնը մանի-մանի,
Շեկ աղջիկ հաց կտանի.
Մի ոտ քայի, մե՛ կաղնի՝
Ազապ տղեն խնք տանի:*

240. *Հոյ մա-ա-րոմ*, 314/57, 57բ: Ամենահսկային հոյմարներից է: Տե՛ս ԵԺ 10/224 և ծանոթագրությունը: Այստեղ՝ թիվ 70, 199 և 177:

241. *Ախ, երոնկ եմ ձեզի*, 314/29: Այս երգի մասին ասված է հատորի Նախարանում: Հավելյալ խոսքերում վանկերի քանակություններն այլ են, ինչը մեծ (մասնավորապես արտասանական) երգերում հաճախ է հանդիսում: Այդ անհամապատասխանությունը գործմակամում հեշտությամբ (առանձին հնչյունները կամ ելևէջները կրկնելով) լուծվում է:

242-243. *Եկին, եկին Մուկաց յարսներ*, 314/24, 25: Աված էր ճախարանում: Տարբերակներ կան ԵԺ 10/208, 209-ում, տե՛ս նաև ծանոթագրությունը: Մշակումները՝ որպես խմբերգ՝ ԵԺ 3/144 և որպես դաշնամուրային պիես՝ ԵԺ 6/135:

253. *Քաղցի արտ՝ մ գաղի*, 314/2:

254. *Հով էրեք, սարեր*, 314/3: Աված էր Նախարանում, տե՛ս նաև «Հով արեք, սարեր ջան» երգի ծանոթագրությունը, ԵԺ 9/43 և 109:

255. *Կարո եմ քաղի՝ քամով է*, 314/4: Կոմիտասի կանոններով այս մեղեդին պետք է գրված լիներ մեկ աստիճան ցած տոնայնությամբ: Ջամ՝ տնային գործածության պղնձյա սահման:

256. *Իմ յարը դուռն է*, 314/5:

257. *Նուշ՝ մ քնով մեր արտեն*, 314/6:

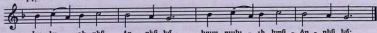
258. *Ժամադրենն դուս կուզաս*, 314/7: Մեղեդի՝ քյոք. – ծամկետ խոսքից, այստեղ՝ կամրը: Բացառիկ է

ինչյունաչարը՝ անկիսատում եռալարը կվարտայում:

259, 260. *Իջանք յայիրենը*, 314/8: Այս երգը և այս խոսքերով Կոմիտասի մյուս գրառումները՝ ԵԺ 9/105, ձև. թիվ 325/137 (ԵԺ 13) վերջին հաշվով մեկ եղանակի հեռավոր տարբերակներ են: Մակայն, այն դեպքում, երբ մյուսներում երգն ըմբամում է «սովորական» կվարտային հենակետով միմուր ինչյունաչարով, այստեղ ինտարքքրական շերտն կա կվարտ-կվինտային հենակետով մատրից դեպի ցածր 2-րդ աստիճանով համանուն մատրից:

14.

Նշելի է նաև 6/4-ի երկտեսակ մեկնարամունք՝ որպես երկմաս և եռամաս:

261. *Մարտը*, 314/10: Ներկայումս էլ տարածված պարբերակն է: Տարբերակները՝ 325/10, 56, 65 (կլինեն ԵԺ 13-ում), 645/23 (կլինի ԵԺ 14-ում), ՀԵ/365 (ԵԺ 11/106): Ելքակի, Ապարանի և դեռ արևմտահայ երգվածքներ են մույն եղանակով՝ երկմաս կան եռամաս մեղերով: Էական տարբերությունը կատարման կերպն է՝ կրկնակը միայն «մարտը» մի տողի սկզբում, քե երկտողը լրամալուց հետո՝ ամբողջությամբ: Երկտողը դիպարում հիմնական խոսքերը կերպվեն մույն եղանակի մի պարզ տարբերակով, օրինակ, այսպես.

Ա. Հայ գեղերու կերքը՝ վերջին գրառումները Հայաստանում, 1913թ.

Չնուազիթ թիվ 304 և 1545
Փակագծերում նշված է երգերը գրատողի համարակալումը

262. *Ջաղյին առում կամանչ էր*, 314/11:

263, 264. *Հայ, մայրիկ օան, քաղյաները*, 314/12: Անդրադարձված է հաճախ հանդիպող երևույթը՝ մույն պարբերակ երկմաս և եռամաս չափով. սովորաբար երկմասը հանդես է գալիս եռամասի արագացման, զարգացման արդյունքով:

276(1). *Աղջի, մերդ մեռել ա:* 1913-ին ձեռնարկված գրառումներից առաջինն է: Տեղավայրի և ժամանակի նշումը՝ «Երևանի ցեղամեծի, Մուրմալու գավառի Էվջիլար գյուղում, 1913, հուլիս 27» (տե՛ս նաև հատրիի Նախարարն):

265. *Ջելե, քելե թողը համենք*, 314/14: Արագ պարերգ է, գրված է միայն կրկնակը: Թուրքերեն բառերը՝ թողը - փոշին, գտող - աչքը՝ որոշ վայրերի հայ գյուղացիության առօրյա խոսակցական լեզվում գործածական են նաև: «Գուշման» և «քշմանի» բառերը Կոմիտասը դիտում էր որպես մեկը մյուսի քաղածայմները փոխադարձաբար տեղափոխելու հետևանք:

Գուշյություն ունի այս երգի՝ Արևելյան Հայաստանի քաղաքային կենցաղում շատ տարածված, համեմատաբար պարզ շարժանով 6/4 մետրով ըմբացող մի տարբերակ, որ երգվում է «Ամպել աս փարս-փարս» խոսքերով և «Հայ, մերդ մեռել, սարի գյալին» կրկնակով: Ղիշտ այդ տարբերակը Կոմիտասի գրառումներում չկա, քայց կան, քացի ներկա երգից, մի քանի այլ մանակներ և:

266. *Մազերդ սև, թուշը՝ կարմիր*, 314/13:

Կոմիտասի ինքնագրով պահպանվել է նաև ներկա երգի թիվ զամազանվող մի տարբերակ, որ 1913-ի գրառումներից առանձին է, հանդիպել է Կորուն և Իգլիկում. գրված է մաքուր սևաքամակ, եվրոպական նուտայով, հավանաբար որևէ երգչուհու կատարման հատկացված:

267. *Մարալի քյուլքյուլ*, 314/15: Պարերգ է: Խոսքերի ամեն մի տողը սկսվում է կրկնակային «Մարալի քյուլքյուլ, քարալի քյուլքյուլ» քանոնով: Եղանակում նկատելի է հիմնական տան և այդ կրկնակի կշռության զանազանությունը:

277(2). *Գիշերվան լյումխալը*: Էվջիլար: Լայնորեն հայտնի «Արի, Սաման» երգի տարբերակներից է, տե՛ս Մխարաչարում սրանից վաղ գրաված «Երկինքն ամպած էր» երգը և ծանոթագրությունը ԵԺ 10-ում:

268, 269. *Պյուլպյուլը տալին վրա և Պյուլպյուլ էր տալին վրա*, 314/18: Տալ - ծառի ճյուղ:

270. *Մարն եկար սեյրանի պես*, 314/19: Արագ պարերգ է:

278(3). *Ամպել ա՛՝ ձյուն չի գալի*: Էվջիլար: Բնագիթը փոփոխվել է 2/2 և 3/2 տակետով է, միաժամանակ այնտեղ կա ամբողջը 3/2-ով շարադրելու հնարավորությունը նշող նշան: Անկախ մետրական մեկնարանությունից, այս մուշը քնարական, հատկապես սիրո այն երգերից է, երբ եղանակը բաղկանում է երկու յնքնուրույնացող հատվածներից՝ սկզբնական զրեթ ասերգիվոր և ազատ մետրալիքով ըմբացող նախադասությունը, որ իրադրության շարադրումն է, և երկտող՝

271, 272. *Այ տար ու սեյրանու յար*, 314/20: Տե՛ս 343-344-ի ծանոթագրությունը:

273, 274. *Դու կայներես կարմրեցին*, 314/21:

275. *Ջաղյի որոլը տաշած է*, 314/22: Մանրամա - քաշկնակ:

չափավորված ու պարբերական ռիթմով երգեցիկ նախադասությունը, որ երգի բուն ապրումների արտահայտություն է:

279(4). Աղջի, ամունդ Շուշան: Էվջիլար: Ուրախ շուրջպարի երգ պահպանվող կրկնակամ և ազատ փոփոխվող, միմյանց հետ կապ չունեցող երկտող տներով: Հորդոր տեմպով («1» հաշվով) կատարվող երգերից է:

280(5). Գյուլ հա, գյուլ հա: Էվջիլար: Գյուլը այս դեպքում բլրք վարդ կամ ծաղիկ քառերի դեր չի կատարում, պարզապես բացակայություն է, նշված է մահ «նուլ-ա» արտասանությունը: Նույնպես հորդոր, «1» հաշվով կատարվող եղանակ ունի:

281(6). Կալերի ճամբեն դուզ ա: Տեղավայրի նշումը՝ «Կտոր, Կտուլ, Երևանի մահանգում»: Համոցարտ շուրջպարի երգ՝ քյոլերեն կրկնակով: Լուր կամ լուրի - լուրիկ՝ օր - օր քառից՝ 1 փարպաշակաբ: քացակամություն, որնդե - լավիկ, զեղեցիկա: Քահանամ - լրացու, լրացրի, կամ քամամ ա - լլիկ է. համամ - քաղամից: Խմբերգային մշակումը՝ ԵԺ 3 «Կալերի ճամբին կեցա»:

282(7). Բաղլի պատդ դրում ա: «Կորք»: Ռուսական կայսրությունում հատկապես փոքրաքիվ ժողովուրդը: Համոցարտ սոցիալական մի անավոր չափից էլ զինվորացույթյունն էր: Ներկա մտուղ այդ թեմայով պահպանված բազմաթիվ երգերից է, նոր միայն ամուսնացած և դեռ «ուրախություն չտեսած» զեղչկառու ապրումները դրսևորող: Խառը չափի և որոշակիորեն պարային ռիթմը ոչ միայն հուզիչ անհասցատություն են ներառվում երգի մեջ, այլև այն վերածում են դրամատիկական միայնակ պարային տեսարանի երաժշտության: Տե՛ս մահ ԵԺ 10 Նախաբանը: ԱԺ 2/45-ում այս երգը տպագրված է ամբողջովին աղճատված՝ քանակիում լրա-քեմոլի փոխարեն՝ սի-քեմոլ, նույն սխալը կրկնվում է ժամոքագրության մեջ՝ էջ 156: Տե՛ս այստեղ նաև թիվ 295(15) նույնանուն երգը: Մշակումը «Բաղլի պատդ դրում ա», ԵԺ 3:

283(8). Մարդ կուսի են արի: Տեղավայրի նշումը՝ «Ալեղամար գյուղում, Երևանի մահանգ, Սուրմավկա գավառ»: Արագ պարերից:

284(9). Թազա մածուն են մերե: Տեղավայրի նշումը՝ «Բեզգոլագլու գյուղում, Ղամաղու գյուղի մոտ, Գտնի Բասարի գավառ, Երևանի մահանգ»: Աշխույժ պարերից է, նախադասությունների անհավասարությունը (8 և 6) եղանակն առանց ընդմիջման, անընդհատ շարունակելու պահանջ և հնարավորություն է ստեղծում:

Այդ ընդհանուր շարժումության մեջ հավելյալ դիմամիկ է մտցնում ինքնատիպ շեշտավորությունը, որ երգը զրառուղի ուղադրությունից չի վրիպել: Խմբերգային մշակումը «Նոր են նոր մածուն մերե»՝ ԵԺ 3:

285(10). Պոմուր աղբիկ սևավոլ: «Ալեղամարում

գյուղում»: Առանձնանուն է երգային եկեղի առագանական հատակությամբ: Մշակման մեջ (ԵԺ 3) առային ֆրագմենտ սկզբ շունչը դուրս բողմելով և տակտերից մեկը դարձնելով 5/4, Կոմիտասն ավելի ևս ընդգծել է ժողովրդական մեղեդու այդ գնահատելի հատկանշիչը:

286(11). Կայնի են գալ չեն կարող «Հախվերիս գյուղում, Սուրմալու գավառ, Երևանի մահանգ»: Եորջպարի երգ՝ հնարավոր է խմբական կրկնակով:

287-292(12 ա-զ). Գյուլ հա, գյուլ հա յարբ: «Ալեղամարում»: Նույն կրկնակային երկտողով շուրջպարի 6 երգ է, իսկապես սասած՝ մեկ երգ (12ա) և դրա 5 վարիացիաներ (12 բ, գ, դ, ե, զ), որոնք գործնական պարի ընթացքում քնակամաբար գոյանում են, երբ (Կոմիտասի նկարագրության համաձայն) պարը երկար է տևում, պարողների եռանդը շարունակ ավելանում է, կատարման քառին աճում է (տե՛ս նրա «Հայ զեղուկ երաժշտություն» աշխատությունը, ՀՆՈւ, էջ 15): Առանձին-առանձին դիտված դրանցից յուրաքանչյուրը ներկայացնում է ժողովրդական մի ինքնուրույն պարերգ: «Կաշտային» գրառման մեջ (303) «Գյուլ հա» քացակամություն փոխարեն միշտ գրված է «Գյուլ ա յարբ», այսինքն՝ «Կարդ է յարբ»՝ ինչպես և մշակման մեջ է (ԵԺ 3):

293(13). Հոյ իմ մազանի յարբ: «Հախվերիս գյուղում»: Մշակումը «Հոյ իմ մազանի յարբ»՝ ԵԺ 3:

294(14). Մման յար, յար ու յար: «Ալեղամարում»: ԱԺ2-ում այս երգի 3-րդ տակտում վրիպակ կա:

295(15). Բաղլի պատդ դրում ա: «Ալեղամարում»: Ձիվկարացույթյուն թեմայով նույն խոսքերն ունի և թիվ 7-ը: Բնորոշ է, որ երկուսն էլ սովորականից դուրս ընկնող և ավելի քացահայտ հուզականություն դրսևորելու հարմար ծայնակարգերում են հորինված՝ թև ընդհանուր գծեր ունեցող (օրինակ, մեծացված սեկուենդան), այնուամենայնիվ միմյանցից տարբեր. անա դրանց մոտավոր սքեմները՝

as g f g as h as g G
des c b c des e des c b A

296(16). Մարդ կուսի են արի: Նշումը՝ «Գորքն գյուղում, Գեղարյալ վանքի մոտ, Գտնի գավառում, Երևանի մահանգ»:

297(17). Ուտի կուգաւ: «Գորքն»: Ի տարբերություն մի շարք այլ դեպքերի՝ այստեղ պարեզի ընթացքը գրառված է լրիվ՝ և՛ կրկնակ, և՛ հիմնական տունը՝ «Սև ա հովրի շունը»:

298(18). Վարդ քան: Էջմիածնա գավառում: ԱԺ 2/63-ում սկզբնական տակտերի տարբերակները եղանակի մեջտեղում գնտեղելու հետևանքով շարադրությունն աղավաղված է: Այստեղ այդ տարբերակները գնտեղեցիկ վերջում: Այստեղ ևս պարերը՝ լրիվ է շարարված, կատարվածքը

յուրատեսակ է. սկսվում է 14 տակտանոց կրկնակով, որը հիմնական խոսքերի արարքներում հանդես է գալիս կուրտկամ վիճակում՝ Ա տողից հետո առաջին 6 տակտը, Բ-ից հետո՝ մնացած 8 տակտը. (6+8)+(4+6)+(4+8):

299(19). *Մտիկ այսա էն դըշին*: «Ալփաբար գլուդում, Երևանա մահանգ, Նոր Բայազետի գավառ»:

300(20). *Բամբրկի տակին*: «Գառնի Բասար գլուդում: Տիվ 12 «Գ-յով հա» եղանակի մի տարբերակ էլ այս է: Խոսքերի գրառումը կիսատ է մնացել: 303 սևագրության մեջ քերված խոսքերի կիսատ տողն ունի «յարքա» վերջավորությունը:

301(21). *Մրագր վատ ա*: «Շիրակ»: Պարբրգ, սկսվում է հիմնական խոսքերի շարադրությամբ:

302(22). *Մեր բամբակը, ձեր բամբակը*: «Գողթն, Գառնի գավառ»: Կոմիտասի մակագրությունը՝ «կրկնակն ու բառերը հյուսվել են»: Արյունքում պարբրգի երկմաս կառուցվածքի բաժինները քակված են ավարտում են, և ամբողջությունը հավասարակշռված անհամաչափություն ունի՝ 5+6 կամ 5+3+3:

303(23). *Ուռի ծառ ընեխ*: «Ալեղամարտ»: Ներվազկանյի առատ եղանակավորումով, շարահյուսական ազատ կառուցվածքով «սրիկալին» տիպի մեծերգ է, անհատական, անձնական արարմաների արտահայտություն, որքանով դա հնարավոր է ժողովրդական երգում: Բնագրում կանոնավոր 3/4-ներով թեթևակի գրված են տակտազմեր, ի դեպ՝ հինգ այն ձևով, որի մասին Կոմիտասն ինքը զգուշացրում էր, քե դրանք ցույց են տալիս միայն տաղաչափական մշտություն և ոտք: Որպես քացատություն՝ եղանակի շարահյուսության բնույթը առարկայորեն պարզ կացուցանելու նպատակով այդ տակտազմերն այստեղ դուրս թողցվեց՝ կարճ տրեսակների օգնությամբ նշելով միայն խաչոր միավորների սահմանները: Գրառված խոսքերի 3-րդ տունը կա նաև 43(36), 47(40) և 63(54) երգերում:

304(24). *Կայնեք ես կամ կանծա*: «Ալեղամարտ»: Կամ՝ մետաքս: Տղայի և աղջկա՝ «սունչ յարերի» երկխոսություն է: Եղանակը ռիթմական միասնական միջոցներով, բայց միանգամայն ազատ մետրով, «արձակ» շարադրություն է: Բնագրում տրեսակները հենց այդպես անհավասար հատվածներով են նշանակված, ինչպես պահպանեցինք: Նուտաների տակ գրված է հիմնական խոսքի և կրկնակի առաջին կեսը միայն, և ամբողջի կատարման կերպը (կրկնությունների առումով) նշված չէ: Դրա հետևանքով խոսքերի իմաստը քաղարկվում էր: Դրանից խուսափելու նպատակով խոսքերը շարադրեցինք ամենապարզ կրկնություններով, երբ հիմնական խոսքն ու կրկնակը առանձին-առանձին պահպանում են իրենց ամբողջությունը: Անշուշտ, հնարավոր է նաև երկտող հիմնական խոսք - երկտող

կրկնակ ձևով կատարում: Սևագրության մեջ «զինվոր» բառի տեղում «սաղարթ» է:

Բնագիրը խոսքերում կրկնակի 2-րդ տողը հանգավոր չէ՝ «Բեզնից գանգատ ես չունեմ», հավանաբար մի պարզ պատահականության հետևանք (այդպես է նաև 303 սևագրության մեջ): Միշտիդ բազմաթիվ խաղիկներում «մի մնա» բառերի հետ հանգավորված են «յի մնա» բառերը (ԺԽ՝ 1(78-179): Այդ տողն ըստ այդմ ուղիղեցինք (նույնը իրավացիորեն արված է նաև ԱԿ՝ 2 (68-ում): Երկտողի իմաստը պետք է հասկանալ այսպես՝ զինվոր գնալով, այնտեղ մի՛ մնա, վերադարձի՛ր:

305 և 306(25). *Արև, քան արև*: «Ալեղամարտ»: Երկու շարադրությամբ՝ երկտողի մեղեդիում արագացման հետևանքով գոյացող փոփոխությունով («կրճատումներով»): Եղանակի այսպիսի «բնական» տարբերակում (որ իսկապես սասած՝ երաժշտական մտքի զարգացում է) քակված գրադրերել է Կոմիտասի ուշադրությունը: Տես ԽԺ՝ 3:

307(26). *Գուրանը մանի-մանի*: «Լճիկալա»: Երկու երգերից կազմված երկխոսական ամբողջություն է՝ զուգապատյով փոխերգ: Ժողովրդական երգի մեծ՝ զուգերգ-զուգապար ձևը դեռևս Զ.Կարա-Մուրզան որդեգրել էր իր երգախմբային վերջին համերգներում, հետագայում մեծան ձևերը լայնորեն կիրառվեցին Հայ ժողովրդական երգի ու պարի ամսանյութում (դեկ.՝ թիսրով Արյունյան): Այստեղ առանձնահատուկ է այն, որ երբ տղան միշտ Մարտ-յարո-ով, քայց հիմնական ասելիքը փոփոխելով է դիմում աղջկան, աղջիկը իր պատասխան երկտողի խոսքերը չի փոփոխում, նա, քերև «կտարտվելով», շարունակ նույն բանն է հաստատում:

308(27). *Յար քան, մեղք մեռել* ա: «Լճիկալա»: Նույն երգը Կոմիտասին հանդիպել է նաև Կողբում և Իգդիրում՝ սրանից փոքր զանազանությամբ ունեցող տարբերակով, տես թիվ 81 և ծանոթագրությունը:

309(28). *Ջաղացս մանի-մանի*: «Լճիկալա»: Կոմիտասին առանձնակի հետաքրքրած երգերից է, բազմաձայն մշակելիս (ԽԺ՝ 3) քակվածիցն զբաղվել է դրանով, մասնավորապես խոսքային տեսքով, որն այստեղ ինչ-որ չափով քեղի է: ԺԽ-ում այդ խոսքերը չկան: Մշակելիս քնդարձակել, բովանդակությունը որոշակիացրել և տողերը հանգավորել է, ստեղծել ամբողջական մի պատկեր՝

*Ջաղացը մանի-մանի,
Մարտի քան կտանի,
Լուսմակն արև էր մտել,
Որ Մարտն գնաց բանի:
Հա՛յ, տարան, վա՛յ, տարան,
Յար, ճա, ճա, ճա՛յ,
Մարտ քան, յարտ քան,
Մար, ճա, ճա, ճա, ճա՛յ,
Մարտ քան, յարտ քան:
Ջաղացի դուռ մամ ի մամ,
Չկա աղոթող իման.*

*Քրոջը քաշին տարան,
Սր բերան չատավ յաման:*

Ի դեպ՝ «Գլաղացի» հանգամանքն առիթ է տվել խմբերգում կիրառել նկարագրական պահերը (ջրադա-
ցի շարժման նմանակում):

310, 311(29 ա, բ). *Բերդիցն աչեցի:* «Լուրջ»: Դրամատիկական երգով կենցաղային մի դիպվածի առիթով հորինված պատմողական երգ է: Բ տարբերակի լրացուցիչ խոսքերով երգը նմանվում է գեղեցկուհի Սողոմի (Սողոմէ) մասին հորինված մի այլ երգի, որը գեղեցկված է Եժ 10/187-ում («Լուրջ տուներ»): Ավելի շուտ, սակայն, արձագանքներից մեկն է յամու-վեցի Աղեկի կամ Ալեքի հետ պատահած դիպվածի, որի հետևանքով պահպանվել են Խանում Եվային ձուլված երգերը (տն՝ս, օրինակ, «Բերդիցը դուրս ելա»՝ Եժ 9, «Երբալուր եմ»՝ Եժ 11/162, նաև՝ ՀՄԽ 1/59): Բնագրի 4-րդ տողում մեքենայաբար սպլոշած վիղ-պակը նույնությամբ անցել է Աժ 2/73. այստեղ ուղղիցիքը գրատման սևագրության հիման վրա:

312(30). *Աղեզ քալես սպանեցին:* Կտր: «Ավզի քալա» այս դեպքում գյուղացին ամվանել է իր հավա-տարին շանը: Տն՝ս նաև Եժ 12/191 ծանոթա-գրությունը:

313(31). *Հանդումը մնաց յարբ:* Տեղավայրի նշումը՝ Օշական, Էջմիածնի գավառ, Երևանի մահանգ, կատակային խոսքերով կեննապարի երգ է: Գոյություն ունի նույն եղանակի համակովկասյան տարածքում ստեղծված քաղաքային-սագանդարա-կան տարբերակ, քաղկեզած երկու կրկնվող նախա-դասություններից, երկրորդը՝ մասժոր ձայնակարգի 2-րդ աստիճանից դեպի ցած ուղղված միմուր քառա-լայրով՝

*Հանդերը մնաց յարս,
Բանդերը մնաց յարս,
Կարմիր այլուղը ձեռին՝
Հանդերը մնաց յարս,
Կարմիր այլուղը ձեռին՝
Բանդերը մնաց յարս:*

Բանդ՝ ռոգզման առումների ջրաբաժան հանգույցը:

314(32). *Մարերը կրակ են արել:* Օշական: «Հոյ իմ նագանի յարբը» պարերգի (թիվ 293(13) պարը տարբերակ: Լույն խոսքերով երգերը (տն՝ս, օրինակ, թիվ 223/16) արդյունք են տարբերակների վնասուտուրի, որ ձեռնարկում էր Կոմիտասը:

315(33). *Վաչ, քյամար:* Օշական: Կեննապարի եղանակ:

316(34). *Ռակիցը կոզասը:* «Վանա կողմերեն»: Անշուշտ, գրատված է վանեցի մի գաղթականից: Ը-ով գոյացող մակավանկերի «լայն դաշտ» է, ոչ թե մի պատահական երևույթ, այլ կատարողական-ռեական հատկանիշ, արդեն Կոմիտասի գեղեցկած թնութա-գրությունն էլ ակնարկում է ոչ սովորական մի կատարում:

317(35). *Սուտ ազգականները:* «Կըլիքսուլազ, Կոտայքա գավառ, Երևան մահանգ»: Գյուրականա-առուղական ինքնակենսագրական-պատմողական երգ: Եղանակի ելևէջային կատուցվածքը բնորոշ է նման կենսագրական-պատմողական երգերին (տն՝ս, օրինակ, Եժ 9, «Լարիք եմ, նոր եմ նկել», Եժ 11 և Եժ 12/37՝ «Եկար մեր դեմով ընցար» և այլն): Միաժամանակ այն հետաքրքրական է որպես խառը յաբնում յուրատեսակ շեշտավորության օրինակ: Աժ 2/73-ում վերնագրված է կրկնեղի խոսքերով՝ «Կայնի, կայնի, գալիս եմ»:

318(36). *Ես քեզ սիրի:* «Կավալու, Գտունի- քասար, Երևանի մահանգ»: Ժողովրդականացած աշուղական է, տն՝ս նաև «Ալազուր աչերը»: Եղանակը այս խոսքերով տարածված այլ մուշնեից առավելապես տարբերվում է իր շարժումությամբ, անհանգիստ քնակորությամբ:

319(37): *Խանն յամման:* «Մալայաց քրդերից, որոնք հայերեն են երգում (եղիլներ)»: Հիմնական տուներ երգվում է կրկնակի եղանակով:

320(38). *Գուլն հեջ:* «Մալայաց՝ Մարդաբրուլադի քրդերեն, Մասիսի վրա»: «Կամակոր» ոչիմով և մետրով՝ (3+2)X2+(2+3)X2:

321(39). *Առանց խոսքի:* «Տաճկահայաստանի Գեղավառ գյուղաքաղաք, Վանա մահանգ»: Պարերգ հետաքրքրական մետրատիբով. խոսք ունեցել է (երևում է աղղիների արևկայությունից), քայց դաշտային գրատման մեջ ևս գրված չէ: Միջո թեմայով մեներգ (303/99-100):

322(40). *Ես քեզի սիրեցի:* Վաղարշապատ, «Վանա գաղթականին»: Տարբերակներից (օրինակ՝ «Ալազուր աչերը») առանձնանում է գյուղական ելևէջային ոճին առավել հարսգատությունը ու եղանակավոր երգայնությամբ: Տակաբաժանումը ինչ-որ կերպ մեքենայաբար է արված: Կրկնակն սկսել է աղղի 3/4-ով, կիսատ է մնացել: Անվիճելի է, որ այս դեպքում կրկնակը պետք է սկսվեր նոր տակտով: Եղանակի մետրական իքավիճակը պարզ և սպառիչ արտահայտելու համար նպատակահարմար է (և անհրաժեշտ է) տակաբաժանումը կատարել կոմիտասյան իսկ մեքողով, օրինակ՝

3. ես քեզի սի - քեզի, որ ինձ 4.

Օտարեմ, յար դարիք եմ, յար մեքիկ քան

7. = 3. + 4. ան-տուն եմ յա - յա - լու յար:

և, ի դեպ, ավելի պարզ երևան կգա եղանակի խիստ շարժում, անհամաչափ ու հավասարակշռված շարահյուսական կառուցվածքը՝

$$\text{տուն} (3+5)+ (3+4)=15$$

$$\text{կրկնակ' } 4+(3+3)+ (3+4)=17$$

Հավելյալ երկտող տներով խոսքերը այս կամ այն չափով են կապված հիմնականին և միմյանց: Հատցի՝ նշանակում է խաղի, խաղա, պարիք: Ցաղրով՝ յալվիզ, փայլ:

323(41). *Ելիր, Մարտ*: «Վաղարշապատ: Գարթականից»: Վերջին տասնամյակներում կենցաղում տարածված «Քննի, Մարտ» երգը սրա փոքր-ինչ «նշակված» տարբերակն է, ի դեպ, սևագրության մեջ (303/107), ուր խոսքերը ավելի են, վերջին երկտողը հենց Մարտի մասին է՝

*Ընդ որ տեսա՝ քաջվամ հոգուս դռները,
Միպատակ ու փափուկ էր Մարտի(ն) կրճները:*

Մեղեդիակերտման վարպետության տեսակետից ուշագրավ է երկանդան և եռանդան ե-ա ելևելի խաղարկումը:

324(42). *Ջաղացի դուրս փոս ա*: «Վաղարշապատ, գարթականի աղջիկ»: «Նարայ»-ը մույն «Նար-ոյ»-ն է, և այս երգը «նարայ» կրկնակով անհնատարածվածներից է: Սավդալու՝ սիրահարված:

325(43). *Բորիկ մի՛ մամ արի*: «Վաղարշապատ, գարթականի աղջիկ»: Մ.Բարսեյանի կոմիտասյան քոթերում (թիվ 288) կա քեթևակի տարբերակ, որ Կոմիտասան օրինակ է քերել՝ հաստատելու համար եղանակի մեջ տեղի ունեցող ընդհատումով երբեմն բարդ կիսելու երևույթը:

326(44). *Զարհան եմ անում քոզ ա*: Թեև Վաղարշապատում երգել է «գարթականի աղջիկը», քայց երգը քնդուշ տեղային է: Թեթևակի

տարբերակները Կոմիտասի վաղ գրառածներից են (տես ԵԺ 10/10, 11-ի ծանոթագրությունը)՝ միշտ քնդուշ 8/4 խաղող չափով:

327/45. *Խնձոր ունեմ կծած ա*: «Վաղարշապատ, գարթականի աղջիկ»: Առանձնաձևում է Գ. ֆրազի վերջավորությունը՝ ոչ թե սպասվող դո, այլ հիմնածայնային յա, ինչպես և երգն ավարտող հնչյունի երկարացումը, որ եղանակի պարբերականությունը «կտրում» է:

328(46). *Երևան քաղ եմ արել*: «Հատինա գյուղում, Ելիակ»:

329, 330(47ա, ք). *Մարեմ կուգա քուխտ՝ ողջ*: «Հատինա գյուղ, Ելիակ»: Աղջիկների հանդարտ շուրջավարի երգ: Անճշան գանազանություններով տարբերակներ են՝ 324/5 (ԵԺ 10) և Մ.Բարսեյանի քոթերում (թիվ 288) Կոմիտասի ինքնագիրը: Մշակումը՝ ԵԺ 3:

331, 332 (48ա, ք). *Մլազյոզ աշիրթ*: Սլիտ մեներգ: Տես ԵԺ 10: Մշակումը՝ ԵԺ 3:

333(49). *Երևան քաղ եմ արել*: «Հատինա գյուղ, Ելիակ»: Մշակումը՝ «Լուսնյակը քաղ ա բունը» խոսքերով՝ ԵԺ 3:

334(50). *Մե ա յորանի շունը*: «Հատինա գյուղ, Ելիակ»: Մշակումը՝ ԵԺ 3:

335(51). *Ջուխտ սարի հովին մեռնեմ*: «Հատինա գյուղ, Ելիակ»:

336(52). *Ձինվոր տարամ Կարային*: «Հատինա գյուղ, Ելիակ»:

337(53). *Չյուն եկել դուռն առել ա*: «Շահիլար, Երևանի մահանգ»: Երևեպային մանրամասններում

նշանակալից զանազանությամբ կա նաև՝ Եժ 10, այնտեղ կրկնելից Ա մախառայությունը հինգ փոյուզիական շերտով և դադար առնում: Բնագրի քվանտային մաս նշված է թիվ 30 (այստեղ դա 239(30)-ն է՝ «Ազիզ քալես սպանեցին») երգի հետ համեմատականությունը՝ փոխադարձաբար տարբերակներ: Տակտարածանում և չափ նշված չեն, բողեջինը այդպես:

338(54). *Ես քեզի սիրեցի*: «Շահիրիար, Երևանի մահամգ: Մեկից ավելի անգամ հանդիպած խոսքերը այստեղ երգված են «սկզբունքորեն» այլ տիպի եղանակով՝ այս անգամ միանգամայն հեռու քաղաքային-սազանդարական որևէ գունավորումից: 4-րդ տակերի լրա-քեմոլը կատարողի քոլը տված պատահականություն է: Ամբողջությամբ մեջ պատասխան է մաս խոսքերի վերջին երկտողը (այս վերջին երգերի սևագրությունները չեն պահպանվել):

339(55). *Սպաս եմ եզի աղի*: «Շահիրիար, Երևանի մահամգ: Լախոյոջ երգի մնամ ելեջման ոճով ու կատուցվածքով առանձնացող եղանակ ունի: Տրուակները գրառողին են, չափը, ինչպես միշտ, նշված չէ: Ցվում է՝ գրառողը փոր-ինչ քարտացված է, և ամբողջը պետք է կանոնավոր կերպով լիներ 6/4:

340(56). *Հարայ էլլի*: «Շահիրիար, Երևանի մահամգ: Արագ, աշխույժ, ուրախ բունցի շուրջպարի եղանակ է՝ կատակալին խոսքերով: Գրված է միայն կրկնակի: Կոմիտասի խմբերգային մշակման մեջ եղանակը լրիվ է շարադրված՝ ընթացում է երկտող ձայների կտորակված շուտակալույի խոնկ վրա, ինչը իր հերթին քացահայտում է բուն ֆուլկլորային մնուշի քոնյոլը (մշակումը՝ Եժ 3/59):

341(57). *Թագվոր քարով*:

342(58). *Մեր քագվորն էր խաչ*:

343(59). *Քաղինք քերեքը մեր քագվորին*:

344(60). *Թագվորամեր, դուս արի*: «Լազանֆար կամ Լազանֆար գյուղում, Արագածի գագաթի տակ, Ապարանում, Երևանյան մահամգ: Հարսանեկան երգերի ավանդական եղանակներից են, մնամ կատակույն շարադրությամբ Կոմիտասի գրառումներում բազմիցս մեղակայացված (տե՛ս Եժ 10 և այլուր): 3-րդ երգի խոսքերի 3-րդ տողը պետք է երգվի նույն եղանակի մի երրորդ, քերական տարբերակով, որ գրված չէ: 4-րդ երգի Ա տողը ամեն անգամ կրկնվելու է:

Այս «միավորամեր» երգով 304 մաքրակալի ծագատեղը լրացվել է շարունակությունը 10 երգ է, գրված մեր ծոցատեղում՝ թիվ 1545, որ Աժ 2-ի հրատարակության պահին թերևս Երևանում չի եղել:

345(61). *Դան հարայ մերիկ*: Լազանֆար: Լույնպես հարսանեկան, մախոյոջ շուրի հետ գրառված՝ հարսի հրաժեշտի երգ է, եղանակը՝ ինքնահանադակ: Հարսին վիտարբերող երգերն ընդհանրապես, ցավով, համեմատաբար քիչ են

հավաքված, ուստի և ավելի քանկարծիք են: Ջարմանալի է (եթև տակ գուգալիություն այսլույնք չէ), որ Կոմիտասն այս երգի ելեջմերը օգտագործել է իր առաջին ստեղծագործություններից մեկում՝ ՀՀովհաննիսյանի խոսքերով «Գլուղի ժամը» կամ «Տանդը» խմբերգում դեռևս 1891-ին կամ ավելի վաղ:

Մյուսգամայն ուշագրավ են նաև *ստանդարտից* հետացող խոսքերը ևս, ավա՛ր, ոչ լրիվ շարադրված:

346(62). *Ջինգոլ մի գնա, քաղ*: Լազանֆար: Բնագրին սկզբում է *այսբար* բառով: Ինչպես շատ դեպքերում վարվել է Կոմիտասը, մենք ևս փոխաբերենցինք *զինգոլոյ*:

347(63). *Ելեք դուս տեսեք*: Լազանֆար: Պարագայական երգ է. երկրոր մամրամանորեն նկարագրել է կենցաղային դիպվածը, որի մասին պատմվում է երգում. «Ելեք ընկեր սիրահարված են Մալաթին, վիճակ են ձգում քաց վիճակ, խոսյունելով յուրաքանչյուրի նշանին համայնատեսականող երկուստատղի անունը: Աղչիկը ընտրում է Դուկասին: Ընկերները մախանձից խաղ են սարքում. իբր քե խրեց ընկերին հացկերույք են սարքել, տանում են մարագ և այնտեղ սպանում: Դեպքը պատահում է Շիրակի Մազաթուղ գյուղում 1913-ին» (1545/2): Անշուշտ, պարագայական այս մախանիքը երգում ընդհանրացված է, և երգը դարձել է ամբողջական գեղարվեստական ստեղծագործություն:

Տե՛ս նաև թիվ 122-ի ծանոթագրությունը Եժ 10-ում, ուր, նույնպես ժամային կարևորությունը նկատի ունենալով, այս երգը զետեղել ենք: Երգախմբային մշակումը Եժ 3՝ «Ելեք տեսեք դուս»:

348(64). *Ապարանը քարտա ա*: Լազանֆար:

349(65). *Գուրամը վարստիսին*: Լազանֆար: Հոռուվել է, իր ելեջային ոճով ու կատուցվածքով հար է մնամ «Ազագրական ժողովածու»-ում Կոմիտասի գեղեղած Ապարանի հոռուվելին՝ «Լուսատեղ քիթ գցեց դուս», (Եժ 11), մի կայևոր տարբերությամբ՝ «Լուսատեղ»-ը երգված է Գ, իսկ «Գուրամը»՝ Դ ձայնեղանակում: Ըստ երևույթին տեղային ոճի որոշակիություն մեջ ավելի կարևոր դեր ընկնում է բուն ելեջին, քան ձայնեղանակին:

350, 351(66ա, բ). *Բայլիցի դոսմը*: Կողբ: Լույնպես (ինչպես թիվ 63-ը) պարագայական երգ է, սակայն այստեղ գեղարվեստական ընդհանրացման մասին խոսք չկա, մտելիլական առումով պարզապես երկու «եարց-պատասխան» մախառայությամբ «անտարբեր» շարադրված է իրողությունն իր մամրամասնելով, և գեղարվեստական որևէ ձգտում իսկ չի նկատվում:

352(67). *Ասեմ ով էր յարդը*: Մուլա-Ռայագեղ: «Թռնոցի» պարի պարագայն երգ է, որի ելեջներն ու կատուցվածքը շատ է հանդիպում սովորաբար ինչ-որ չափով «զարադրված» վիճակում: Համեմատելի թիվ 11(12դ) երգի հետ: Մշակումը «Կարդ ա յարդ» խոսքերով Եժ 3:

353(68). *Ես անբայտ դարձիք եմ*: Մոլլա-Բայազեդ: Բովանդակայից քնարական երգ, որն ըստ երևույթին միայն մասամբ է երգվել ու գրառվել: Այն նմուշներից է, ուր 6/4-ը փոխհաջորդվում է որպես 3x2/4 և 2x3/4:

354(69). *Արևըս ամպի տակ*: Մոլլա-Բայազեդ: Քնարական վշտայից երգ է, հիմնական խոսքերից միայն այդ մակ տողն է գրված: «Վեցվանկանի տողերով խաղիկները չափազանց քացառիկ են, Մ.Արևույանը գրել է՝ «Միայն վեցվանկանի տողերից կազմված խաղեր մեզ հայտնի չեն, քայց կան քառյակներ, որոնց ամաջին և երրորդ տողերը վեցվանկանի են, իսկ երկրորդ և չորրորդ տողերը՝ հինգվանկանի» (ԺԽ, էջ 61): Թեքրա այդպիսի նմուշ է եղել և այս խաղիկը:

355(70). *Աղբի Հոռոմ*: Մոլլա-Բայազեդ: Կատակային-ծաղրական այս երգը հասարակության մեջ տարածված և ինչ-որ կերպ արհամարհված է եղել (լուսարային բովանդակության պատճառով): Կոմիտասը, սակայն, բավականաչափ ուշադրություն է ատել, օրինակ, տե՛ս Եժ 12: Խմբերգային մշակումը՝ Եժ 3:

Երգեր, որոնք մեզ են հասել աշակերտների ձեռքով գրված

356. *Ես աղջիկ եմ՝ աջ կուզեմ*, 326/15: Առաջին երկու ֆրագմենտը վերջավորող «կարճեցված» (2/4) հնչյունները ներկայացնում են հայ ժողովրդական երգերում ընդհանուր շարժման ինտենսիվացման միջոցներից մեկը:

357. *Երևանա ոչեքը*, 326/16բ: «Գունաբունով» կառուցված քառակուսի պարբերության դասական օրինակ է:

358, 359. *Այ աղբի ցամ և Մոմա, Մոմա*, 326/17: Պարերգեր, սկսվում են կրկնակով, շարադրված են լրիվ կառուցվածքով:

360. *Սայդաք էր յարս*, 326/17: 4-3 անհամաչափ կառուցվածքն այս դեպքում ստեղծում է ընդհանուր կերտվածքի երգային-եղանակավոր բնույթը, որը

համապատասխանում է երգի հանդարտ-պատմողական քնավորությանը:

361. *Այ հևա, հևա, սիրոս*, 326/17: Ուրախ պարային երգերից է՝ խոսքերի ու եղանակի ներկայում և տարածված քերթ տարբերակումներով: Կոմիտասի գրառումներում կան նաև 1913-ին Գառնի գավառում ծայնագրած «Թագա մածուն են մերել» խոսքերով սկսվող տարբերակը (304/9) և սրա «Նոր են նոր մածուն մերել» խոսքերով սկսվող մշակումը (Եժ 3/138):

362. *Իմքիմեր յար ցամ*, 326/16բ: 19-րդ դարի վերջին քառյուղին Հայաստանի շրջաններում տեխնիկական մասնագետների երևան գալով՝ գյուղական քնակչության խոսակցական լեզվի մեջ մուտք գործած նման քառերը (իմքիմեր, մաշինա, պոլիսեզ և այլն) գործածվել են միշտ պարզազույն, կարճ պարերգերում, մի տեսակ՝ կատակով: Տե՛ս նաև այստեղ թիվ 22, 111, 130:

363. *Մարոն ա կայնել*, 314/71 (326/16-18-ի քրթերից): Նույն խոսքերով թիվ 73-ը, նույնպես 5/4 չափով, այլ եղանակ ունի:

364, 365, 366. *Իմ յարը հանդին տեսա, Յաման, աղբի, մամակը և Շիրանի ծառ ծովեր ա*, 326/17-18: Պարզազույն պարերգեր են:

367. *Դոն, դոն, դոն, գյուլում յար*, 331/8: «Դիատունիկ» տարբերակը այստեղ, թիվ 140: Նման ծայնակարգային տարբերակումները հաճախ տեսանելի չեն, քայց դրանք սոսկ անփույթ կատարման հետևանք չեն, այլ գլխակցված տարբերակման արդյունք:

368. *Կսպույտ ամըր պարզում չի*, 326/16: Երգում (հատկապես դրա ձևային կառուցվածքում և խոսքերում) զգացվում է քաղաքային ժողովրդական երաժշտության ինչ-ինչ ազդեցություն: Նույն երգի մասերը գյուղական տարբերակ է թիվ 48-ը:

369. *Քաշի, ջերան, քաշի*, 326/5:

ԵՐԳԵՐԻ ԶԱՅՆԱԳՐՄԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԸ ԵՎ ԳՐԱՆՑ ՆՈՐ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԸ
(առ 01. 01. 2003 թ.)^{*}

- Ալափարա - Ալափարա գյուղ, Կոտայքի մարզ
 Ալեղամար (Ալեղամարլու, Ալիղամարլու) - Թուրքիայի տարածք, Իզմիր քաղաքից փոքր-ինչ հարավ-արևմուտք
 Արմտլի (Արմղլու) - Տանձուտ գյուղ, Արմավիրի մարզ
 Բեզգիդազլու (Բեզգզդազլու) - Ոստան գյուղ, Արարատի մարզ
 Գառնի-բասար (Գառնի Բասար) - գավառ Երևանի մահանգում:
 Համապատասխանում է Արտաշատի շրջանին:
 Գյուլիչա - Ծաղկուտ գյուղ, Շիրակի մարզ
 Գողթ (Գողթն) - Գողտ, Կոտայքի մարզ
 Գոմանոց (Գոման, Գոմ, Կոմ) - գյուղ Վրաստանի Ախալքալաքի շրջանում
 Օլավերդ գյուղից ոչ հեռու: Այստեղ էր Սուրբ Գևորգ ուխտատեղին
 Դավալու - Արարատ գյուղ, Արարատի մարզ
 Էվջիլար - Արագածի գյուղ, Արմավիրի մարզ
 Խաստուր - գյուղ Էրզրումի մահանգի Բայազետի գավառում: Այժմ գտնվում է Թուրքիայում
 Կարբի - Կարբի գյուղ, Արագածոտնի մարզ
 Կղրիսուրլաղ - Ակունք գյուղ, Գեղարքունիքի մարզ
 Հախվերիս - գյուղ Երևանի մահանգի Սուրմալուի գավառի: Գտնվում է Թուրքիայում
 Հառիճ - Հառիճ գյուղ, Շիրակի մարզ
 Դազնաֆար (Դազանֆար) - Արագած գյուղ, Արագածոտնի մարզ
 Դուրդուրուլի - Արմավիր գյուղ, Արմավիրի մարզ
 Մալիշկա - Մալիշկա գյուղ, Վայոց ձորի մարզ
 Մահմուդջուղ (Մահմուտջուղ, Մահմուդջուղ) - Պեմզաշեն գյուղ, Շիրակի մարզ
 Մաստարա, Մարգարա - Դալարիկ գյուղ, Արմավիրի մարզ
 Մոլլա Բայազեղ (Մոլլա Բայազետ) - Բամբակաշատ գյուղ, Արմավիրի մարզ
 Միրվանջուղ (Շիրվանջուղ) - Լեռնակերտ գյուղ, Շիրակի մարզ
 Վաղարշապատ - Վաղարշապատ (Էջմիածին քաղաք)
 Օշական - Օշական, Աշտարակի մարզ

^{*} Տեղեկությունները քաղված են «Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների քառարան» հինգ հատոր, (1986, 1988, 1991, 1998, 2001) և Ս.Հ.Հարությունյանի «Հայաստանի հանրապետության վարչատարածքային բաժանումը» (Երևան, 2003) տեղեկագրքերից:

ՐՈՎԱՆԴԻՎԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան..... 7
 Նախաբան անգլերեն լեզվով..... 10
 Նախաբան ռուսերեն լեզվով..... 13

«Ազգագրական ժողովածու», մաս Բ

1(256). Առավոտ լոր մտավ արտ..... 19
 2(257). Դու իմ սրտին դուր եկար..... 19
 3(258). Սիրել եմ սիրտ սավորով..... 20
 4(259). Դոյ յո, դոյ յո..... 20
 5(260ա). Արդ ցնծացեք..... 20
 6(260բ). Արդ ցնծացեք..... 20
 7(260գ). Արդ ցնծացեք..... 21
 8(261ա). Դեբիկո..... 21
 9(261բ). Դեբիկո..... 22
 10(262). Աղջի, արի քե ֆաս առնեմ..... 22
 11(263). Զոռնեմ եմ ցանել..... 22
 12(264). Գեչ կնիկ..... 23
 13(265ա). Ջան, իման..... 23
 14(265բ). Ջան, իման..... 23
 15(266). Ելանք որ կանք..... 23
 16(267). Մշո դաշտեր մշուչ էր..... 24
 17(268). Մարեն կուգաս սեյրամ կենես..... 24
 18(269). Բաստամ եմ դրե..... 24
 19(270). Նա Պղտեր..... 24
 20(271). Հեյ, մազում..... 25
 21(272)..... 25
 22(273). Մաշինեմ եկավ..... 25
 23(274). Աղա եղի..... 26
 24(275). Պուռուր աղջիկ, գալում ես..... 26
 25(276). Մային ա..... 26
 26(277). Ինդիտ..... 27
 27(278). Քաստամ մանեք..... 27
 28(279). Օշորեցին բյուքյուն բերեց..... 28
 29(280). Երևան ասի յարս..... 28
 30(281). Մի քանամ սկապակ դոշո..... 28
 31(282). Ախ, յայլա, յայլա դիզը..... 28
 32(283)..... 29
 33(284). Այս, Տիրոս ցամ..... 29
 34(285). Երկանք բաղի վերա..... 29
 35(286). Խաղ ասեմ խաղի գլխին..... 29
 36(287). Իմալ էմեմ..... 30
 37(288). Կայնել ես՝ կանչում էլ յես..... 30
 38(289). Էրեքսաց մամ եմ գալիս..... 30
 39(290). Լեպիտ, հո յե..... 31
 40(290). Մարիամ, եկուր..... 31
 41(290). Տալիտ..... 31
 42(291). Յար ցամ..... 32
 43(292ա). Երկանքս կառա ծավար..... 32
 44(292բ). Յար, քո բարակ բոյոլ մեռնեմ..... 32
 45(293). Սեղամի վրի պսպղան բուրը..... 33
 46(294). Մագդ խմանրի..... 33
 47(295). Գուքանը հաս եմ տարել..... 34
 48(296). Օրոք, օրոքը ընեմ..... 34

49(297). Կարծիկ մեմիմ դեղին ա..... 35
 50(298). Յամամ Էրո..... 35
 51(299). Դոն, դոն, դոն..... 35
 52(300). Օսամնա, Օսամնա..... 36
 53(301). Նոր ա, նոր ա..... 36
 54(302). Ջաղացիս աջի կուրը..... 36
 55(303ա). Էս դիմ ոտ ա..... 36
 56(303բ). Էս դիմ ոտ ա..... 37
 57(304). Հայ, դաշանգ գյուլ..... 37
 58(305). Մինըմ, մինըմ..... 38
 59(306ա). Քիրամիդ աղբար..... 38
 60(306բ). Քիրամիդ աղբար..... 38
 61(306գ). Խումար պառկե երեսրաց..... 39
 62(307). Ինչո՞ւ Բինգյուր մտար..... 39
 63(308). Աղջի, հագածոյ շիբ..... 40
 64(309). Այ տղա օտար..... 40
 65(310). Քեղեր, ցուր իմ յարը..... 40
 66(311). Մայի սուրը..... 41
 67(312). Եկար մեր դոնով անցար..... 41
 68(313). Այս, սամալար..... 41
 69(314). Մեր մշակին ոսկի քյամար..... 42
 70(315). Հայ , մար, հեյ, մար..... 42
 71(316). Չինար յարի բամ ասեմ..... 42
 72(317). Մի ծառ ումիմ..... 43
 73(318). Մարոմ ա կայնե..... 43
 74(319). Հագել ես դիզիմ..... 43
 75(320). Ուշի ուշեղը..... 44
 76(321ա). Լավմ ասեք..... 44
 77(321բ). Լավմ ասեք..... 44
 78(322). Կայնե սեյր ամեմ..... 45
 79(323). Ես քո շինալ..... 45
 80(324). Տո յար ցամ..... 45
 81(325). Իմ աղբեր ծառամ տակին..... 46
 82(326). Հարբբամ..... 46
 83(327). Ելեք տեսեք որմ ի կերե..... 46
 84(328). Մամաքսարտամ մարքուպի..... 47
 85(329). Կարմիր քարը տաշած ա..... 48
 86(330). Կալ եմ գցել կալսել եմ..... 48
 87(331). Կայնել ես վամբի հովին..... 49
 88(332ա). Մարեն ելավ երկու մոխս..... 49
 89(332բ). Եզգակն եկավ Իզդիր վառեց..... 49
 90(333). Մամեղո, ծամեղո..... 50
 91(334). Աղջի Մոնա..... 50
 92(335). Նեատող գնաց Մարգարի գեղը..... 51
 93(336). Աղվեսաղբ, յար, բլեր ա..... 51
 94(337). Կայնել ես էրի-էրի..... 51
 95(338). Ուռի ես՝ կեռամալ մի..... 52
 96(339). Բաղումս կա բաղման յի..... 52
 97(340). Դարաստի դեմի սաղը..... 52
 98(341). Այ տղա, ամուռն Մարգիտ..... 53
 99(342). Այս, մարալ ցամ..... 53
 100(343). Դարիք եմ, Կարս գնացի..... 54
 101(344). Ես աղջիկ եմ՝ ալ կուզեմ..... 54
 102(345). Մեռա բաղիմ յալեղով..... 55
 103(346). Մտեխանի միամ դաշը..... 55
 104(347). Աքրաբըմ քարոտ ա (Մամամ Թելյու)..... 55

105(348). Կամայել են արտերը..... 56
 106(349ա). Փափուրի, կամայել են արտերը..... 57
 107(349բ). Փափուրի, կամայել են արտերը..... 57
 108(350ա). Կամայ արող հաց տարա... 57
 109(350բ). Կամայ արող հաց տարա... 58
 110(351). Ջելե յար կողրեցի..... 58
 111(352). Մաշինեն եկավ..... 58
 112(353). Ջուր կգա վերին սարեն..... 59
 113(354). Աբարանը քարտ ա..... 59
 114(355). Կամայ արտի քենարը..... 59
 115(356). Կամայ արտի քենարը..... 60
 116(357). Կամայ արող հաց տարա... 60
 117(358). Արի, յար քամ..... 60
 118(359). Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ... 60
 119(360). Սարերը մամ են եկել..... 61
 120(361). Եղևկլոր, շուխկլոր..... 61
 121(362). Վատկում են, վատկում..... 61
 122(363). Արե քամ, հացը թըլսա... 61
 123(364). Ամպել ա կամար-կամար... 61
 124(365). Ալ ձին մալն ինչ կանն... 62
 125(366ա). Լազն ասեք..... 63
 126(366բ). Լազն ասեք..... 63
 127(367). Յարն հա, յարն վախ... 64
 128(368). Մայրիկ, ես կուզեմ ոսկի շալ... 64
 129(369). Լուսնակն ամուշ..... 65
 130(370). Մաշինեն եկավ..... 65
 131(371). Հողալը քամ..... 65
 132(372). Աբարանը քարտ ա..... 66
 133(373). Էջմիածին երթամ ուխտ... 66
 134(374ա). Ջուր կուգա վերին սարեն... 67
 135(374բ). Ջուր կուգա վերին սարեն... 67

317 տետրի երգերը

136(1). Երկեն գոռը սալեր են..... 67
 137(բ). Յար, քու քարակ թոյն մեռնեն... 67
 138(2). Երկնքից անցավ խազը..... 68
 139(3). Նամիկ, մանանիկ..... 68
 140(4). Դոն, դոն, գուլում յար..... 69
 141(5). Սարեբու սեյրամլի յար..... 69
 142(6). Իրիկվան մոթը կոխեց..... 70
 143(7). Մառիկ ըստն ու շարեն..... 69
 144(8). Էլի, Մարո, եղար գովակամ..... 70
 145(9). Էլի, Մարո, եղար գովակամ..... 71
 146(10). Վայ, վոյ..... 71
 147(11). Ես Ալեքն են..... 72
 148(12ա). Կեդրամ, մայրիկ, կեդրամ... 72
 149(12բ). Կեդրամ, մայրիկ, կեդրամ... 73
 150(13). Պուկեզ բոռաց..... 73
 151(14). Հոյ Նազան իմ..... 74
 152(15). Ախ, մանի քամ..... 74
 153(16). Ինար յարին, օյ,օյ..... 75
 154(17). Բոլոր երես, պզուի քերամ... 75
 155(18). Յամամ, մեր քառի քանդին... 75
 156(19). Կես գիշեր՝ լուսնյակ գիշեր... 76
 157(20). Հայրի, հայրի, թանճարամ... 76
 158(21). Համբարձման երկուշաբթին... 76
 159(22). Հոյ մար..... 77

160(23). Այ Մարամ, Մարամ..... 77
 161(24). Գնա, գնա, հետոյ եմ..... 77
 162(25). Կանչե, կուռնկ..... 78
 163(26ա). Տարամ, տարամ իմ յարը... 79
 164(26բ). Տարամ, տարամ իմ յարը... 79
 165(26գ). Տարամ, տարամ իմ յարը... 79
 166(27ա). Հարրբան..... 80
 167(27բ). Նարե, Նարե, հեյ Նար... 80
 168(28ա). Ջամ, մարալ ամ,գաջի ինդեա... 80
 169(28բ). Սիրելիս, ինձ ստեղ ես..... 81
 170(29ա). Նամեր, մաներ, Ջուլո... 81
 171(29բ). Նամեր, մաներ, Ջուլո... 81
 60 172(30). Օյ, օյ, յաման դարիպո... 82
 60 173(31). Թազկոր, քարով..... 82
 60 174(32). Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր... 83
 61 175(33). Այգալագ քարձր սարին... 83
 61 176(34). Վրան են դրել դարին... 84
 61 177(35). Բամբակ են ցամել..... 84
 62 178(36). 85
 63 179(37). Ես սարեն կուգայի... 85
 63 180(38). Աղջի, ամուղ ասա... 86
 63 181(39). Թազկոր, ի՞նչ քերեն քու մման... 86
 64 182(40). Պետ դիզան... 87
 64 183(41). Բազդլյան եկավ..... 87
 65 184(42). Ել, ել, ել..... 87
 65 185(43ա). Վարդ, դգեզ չոմ սիրի... 87
 65 186(43բ). Վարդ, դգեզ չոմ սիրի... 88
 66 187(44ա). Հո, հո, եզնը քամ... 89
 66 188(45). Արամը քաղ են արել... 90

Հավելում «Ազգագրական ժողովածուի» Բ մասին

189. Միրեն են սերն երեսին..... 91
 190. Ես գիշեր, լուսնակ գիշեր... 91
 191. Ջելմա քելե..... 91
 192. Ելա տամիս քափ քելեցի... 92
 193. Ամպել ա կամար-կամար... 92
 194. Ջելմա քելե..... 92
 195. Աղջի, ամուղ Օսան..... 93
 196. Էրբիկ, էրբիկ քոնե, ես... 93
 197. Մարգի միջի իլուունը... 94
 198. Ախ, մարալ քամ... 94
 199. Հոյ, մար... 95
 200. 95
 201. Ջաղախան աջի կուղ... 95
 202. Շուլուն հասը՝ ի կը... 96

Տարանգստ գրառումներ

203. Միրեն են սերն երեսին..... 97
 204. Միրեն են սերն երեսին..... 97
 205. Միրեն են սերն երեսին..... 97
 206. Միրեն են սերն երեսին..... 97
 207. Միրեն են սերն երեսին..... 98
 208. Միրեն են սերն երեսին..... 98
 209. Աբարանը քարտ ա..... 98
 210. Ալ ձին մալն ինչ կանն..... 99

211. Արագը հեշտացել և	99	270. Սաքեն եկար սեյրամնի պես	120
212. Հնյ Նազան իմ	99	271. Այ սար ու սեյրամնա յար	120
213. Մանի ասեմ մե քերան	100	272. Այ սար ու սեյրամնա յար	121
214. Ախ: Հարրբան, հարրբան	100	273. Դու կայմեր ես կարմրեցինմ	121
215. Սիբել եմ սերն երեսին	100	274. Դու կայմեր ես կարմրեցին	121
216. Կապուտ քուռակ հեծել եմ	101	275. Ջաղցի դուռ տաշած է	121
217.	101		
218. Յար լե, սիրել եմ սերն երեսին	102		
219. Սիբել եմ սերն երեսին	102		
220. Կապուտ քուռակ հեծել եմ	102		
221.	102		
222. Արև դիպավ էն պատին	103		
223.	103		
224. Էրվում եմ	103		
225.	104		
226. Լուսնակը սարի արտուն	104		
227. Մուշեղ ցամ, արի մեյ տուն	104		
228.	104		
229. Գլախն, գլախն	105		
230. Մեր ուռի ծառն էր	105		
231. Կուտտիկ ունիմ դեղին և	106		
232. Ես Ալեքն եմ	106		
233.	107		
234. Հոռոմ, Հոռոմ	107		
235. Այ իմ մեզարով աղջիկ	107		
236. Աման յար	108		
237. Թագվոր, ի՞նչ բերն քո մման	108		
238. Ասելո իմ և	108		
239. Երա կերթամ, հաց կու տամին	109		
240. Հոյ մարմ	109		
241. Ախ, երմեկ եմ ծեզի	109		
242. Եկին, եկին Մոկաց խաքսներ	110		
243. Եկին, եկին Մոկաց խաքսներ	112		
244.	113		
245.	113		
246.	113		
247. Հավար մագամի	114		
248.	114		
249.	114		
250. Մարի տակը մշուշ էր	115		
251.	115		
252. Սիբել եմ սերն երեսին	115		
253. Քաղեցի արտոց գարի	116		
254. Հով էրեք, սարեր	116		
255. Վարդ եմ քաղե	116		
256. Իմ յարը դուռն է դրած	117		
257. Կուշրմ քուսկ մեր արտուն	117		
258. Ժամարմենն դուս կուգաս	117		
259. Իջամը չալիքները	117		
260. Իջամը չալիքները	118		
261. Մարալո, տարի աղիկ	118		
262. Ջաղչին առուն կամանչ էր	118		
263. Վայ, մայրիկ ցամ	119		
264. Վայ, մայրիկ ցամ	119		
265. Քեկն, քեկն, քուզը համենք	119		
266. Մագեղտ սև, թուշ կարմիր	119		
267. Մարալի քյուրքուլ	119		
268. Պյուլպյուլ տալին վրա	120		
269. Պյուլպյուլ էր տալին վրա	120		
		«Հայ գեղջուկ երգեր»	
		ժողովածու ինքներգը, 1913 թ.	
		276(1). Աղջի, մերդը մտնել և	122
		277(2). Գիշերվան լուսնյակը	123
		278(3). Ամպի և, ձյուն չի գալի	123
		279(4). Աղջի, անուղ Եուշան	124
		280(5). Գլուլ հա, գլուլ հա	124
		281(6). Կալերի ճամբեն դուզ և	125
		282(7). Բաղչի պատը դղրում և	125
		283(8). Մարը կրակ եմ արել	126
		284(9). Թազա մածուն եմ մերել	126
		285(10). Պուճուր աղջիկ սևավոր	127
		286(11). Կայմել եմ գալ չեմ կարող	128
		287(12ա). Դոճան	128
		288(12բ).	128
		289(12գ).	128
		290(12դ).	129
		291(12ե).	129
		292(12զ).	129
		293(13). Հոյ, իմ մագամի յարը	130
		294(14). Աման յար	130
		295(15). Բաղչի պատը դղրում և	131
		296(16). Մարը կրակ եմ արել	131
		297(17). Ուտի՞ կուգաս, յար	132
		298(18). Վարդ ցամ	132
		299(19). Մտիկ արա եմ դըշին	133
		300(20). Բամբըլի տակին	134
		301(21). Երագը վատ և	134
		302(22). Մեր բամբակը, ձեր բամբակը	134
		303(23). Ուռի ծառ ըմեկ	135
		304(24). Կայմել ես, կա՞մ կըմամես	135
		305(25ա). Արև, ցամ արև	136
		306(25բ). Արև, ցամ արև	136
		307(26). Գուքամը մամի-մամի	137
		308(27). Յար ցամ, մերդը մտնել ք	137
		309(28). Ջաղացը մամի-մամի	138
		310(29ա). Բերդիցըն աչեցի	138
		311(29բ). Բերդիցը աչեցի	139
		312(30). Աղբը թալիս ըսպանեցին	139
		313(31). Համբուճը մնաց յարս	140
		314(32). Մարեղը կրակ եմ արել	140
		315(33). Վայ քյամարքս	141
		316(34). Ոսկի՛ցը կուգասը հուշիկը	141
		317(35). Մուտ ազակամները հարցրին	142
		318(36). Ես քեզ սիլի	143
		319(37). Խառն յամման	143
		320(38). Գուլ հեյ	144
		321(39). Պարեղամակ	144
		322(40). Ես քեզի սիրեցի	145
		323(41). Ելիլ, Մարո, ելիլ	146
		324(42). Ջաղացի դուռը վատ և	146

325(43). Բոքիկ մի ման արի..... 147
 326(44). Քաղեան եմ ամուսն..... 147
 327(45). Խնձոր ունեմ կծած ա..... 148
 328(46). Երևան քաղ եմ արել..... 148
 329(47ա). Մարեմ կուգա ջուխտըմ դոչ..... 149
 330(47բ). Մարեմ կուգա ջուխտըմ դոչ..... 149
 331(48ա). Ալագյող աչեթյ..... 150
 332(48բ). Ալագյող աչեթյ..... 150.
 333(49). Երևան քաղ եմ արել..... 151
 334(50). Մև ա չորամի շումը..... 151
 335(51). Ջուխտ սարի հովին մեռնեմ..... 152
 336(52). Ջիմվոր տարան Կարոյին..... 152
 337(53). Չյուն եկել՝ դուռն առել ա..... 153
 338(54). Ես քեզի սիրեցի..... 154
 339(55). Սպաս եմ նիւն աղի..... 154
 340(56). Հայայ էլի..... 155
 341(57). Թագվոր քարով..... 155
 342(58). Մեր քագվորն էր լաչ..... 155
 343(59). Քաղեմք, քերեմք մեր քագվորին..... 156
 344(60). Թագվորամեր, դուս արի..... 156
 345(61). Դուս հալալ մերիկ..... 157
 346(62). Ջիմվոր մի գնա..... 157
 347(63). Ելեք դուսը..... 158
 348(64). Ապարսմը քարտտ ա..... 158
 349(65). Գուրամը վարսպետսին..... 158

350(66ա). Բալմիցի դրամը..... 158
 351(66բ). Բալմիցի դուռը..... 159
 352(67). Ասեմ ով էր..... 159
 353(68). Ես անքախտ դարիքն եմ..... 159
 354(69). Արևս ամսպի տակ..... 159
 355(70). Աղջի Հոռոմ..... 159

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Երգեր, որ մեզ են հասել աշակերտների ծնորով գրված

356. Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ..... 160
 357. Երևանա դչերը..... 160
 358. Այ աղջի քան..... 161
 359. Մոնա, Մոնա..... 161
 360. Սուրբար էր յարբս..... 161
 361. Այ հևա, հևա, սիրաբս..... 162
 362. Մարոն ա կայնել տերտերի դրամ..... 162
 363. Կամաչիլ ա սար ու ձոր..... 162
 364. Իմ յարը հանդին տեսա..... 163
 365. Յամամ, աղբեր, մամակդ..... 163
 366. Միքամի ծառ ծրովեր ա..... 163
 367. Դոն, դոն, գյուլում յար..... 163
 368. Կասույտ ամսը պարզում չի..... 164
 369. Քաշի, քեյրան, քաշի..... 164

CONTENTS

Preface.....	7	41 Talilo (b)	31
Preface in English.....	10	42 Me beloved (b, i)	32
Preface in Russian.....	13	43 The millstone grinds flour (a)	32
Armenian Folk Songs		44 Beloved, your slender figure won me (a)	32
Collection Six – "Ethnographic"		45 The shining sword on the table (b).....	33
(Part Two)		46 My beloved (a).....	33
1 In the morning a quail came into the field	19	47 I am taking dinner to the field (a).....	34
(a) ¹		48 I shall become your cradle (a).....	34
2 You became to my heart's liking (a)	19	49 My yellow blazer (b).....	35
3 I came to love with all my heart (a)	20	50 Beloved Elo (b).....	35
4 Doy yo, doy yo (exclamation) (b)	20	51 Don, don, don (b, i).....	35
5 Rejoice (Christmas song)	20	52 Osanna, Osanna (a woman's name) (b).....	36
6 Rejoice (Christmas song)	20	53 New outfit, new outfit (b).....	36
7 Rejoice (Christmas song)	21	54 The right side of my mill (a)	36
8 Derico (a)	21	55 The willow on this side (a)	36
9 Derico (a)	21	56 The willow on this side (a)	37
10 Daughter, let me buy you a fez-hat (a)	22	57 Hey, beautiful flower (a)	37
11 I sowed the field with wheat (a)	22	58 Dance-song (a)	38
12 The wicked wife (i)	23	59 Come, brother (dear) (b).....	38
13 Djan iman (b)	23	60 Come, brother (dear) (b).....	38
14 Djan iman (b)	23	61 Khumar lay down (a)	39
15 We left for foreign parts (f)	23	62 Why did I enter Lake Bingyol? (a, i)	39
16 The Mush mountains befogged (b)	24	63 The girl in a printed cotton dress (b).....	40
17 You're coming down the mountains, admiring		64 Belonging to someone else (a).....	40
(mortar-song)	24	65 He walked sparkling (a)	40
18 I planted a melonfield (a)	24	66 Used to the mountains (a)	41
19 Pter (a name) (b)	24	67 You came passing by (b)	41
20 Ay, mincing (b)	25	68 You, slender (b, men's dance)	41
21 Words missing	25	69 A golden belt to our bearer (i)	42
22 The car has come (everyday)	25	70 Hoy, nar, hey, nar (men's song-dance)	42
23 March proudly (b)	26	71 I shall tell you, dear, you are slender as	
24 You are a naughty lassie (b)	26	a plane-tree (b)	42
25 Mai, our godmother (b)	26	72 The cherry in my garden (b)	43
26 Indilo (b)	27	73 Maro is standing (a)	43
27 Forty coins (i)	27	74 Song-lament.....	43
28 The man from Oshor brought tobacco (b).....	27	75 Lauding Zalo, the beauty (b)	44
29 My beloved (b)	28	76 Speak about something nice (b)	44
30 Don't open your white breast (b)	28	77 Speak about something nice (b)	44
31 Ah, yayla (a)	28	78 Hold on, I shall tell you about love (b)	45
32 Words missing (b)	28	79 Satirical song, a parody on lament over a	
33 Ah, dear Tirun (a)	29	deceased.....	45
34 Love-lyrical (a)	29	80 Hey, my beloved (i)	45
35 I shall sing a song (b)	29	81 My beloved is under a tree (c)	46
36 What shall I do? (a)	30	82 Habrban (b)	46
37 You're standing and not calling (a)	30	83 Come and see (Shrovetide song)	46
38 I walk with my face uncovered (b)	30	84 Mamlakatan (play, zurna) (b)	47
39 Lepo, le, le (b)	31	85 The red stone is hewn (b)	48
40 Mariam, come (b)	31	86 I took the sheaves to the threshing-floor and	
		ground (b)	48
		87 You are standing in the shade	
		of a church (a).....	49
		88 Bonfires smoke behind the mountain (b).....	49
		89 Eznak put Igdir on fire (b, i)	49
		90 Your plaits, your plaits (a)	50
		91 Sona, the girl (a)	50
		92 Nestor went to Margar's village (b)	51
		93 The Fox Mountain sank (b)	51
		94 You are standing proudly (a)	51
		95 You, willow, don't bend (a)	52
		96 A gardener in my garden (a)	52
		97 Tello, the girl (a)	52

¹ Letters in parentheses indicate, in a most general way, the genre of the song:

(a) – love-lyrical; (b) – dance-song; (c) – wedding; (d) – recruitment; (e) – labour; (f) – wandering; (g) – pastoral; (h) – lament; (i) – comic; (j) – social-historical theme; (k) – lyrical, sorrowful

98	Hey, fellow, called Sargis (b)	53	148	I'm leaving, mother, I'm leaving (c)	72
99	Ah, my doe (a)	53	149	I'm leaving, mother, I'm leaving (c)	73
100	I'm a wanderer, I went to Kars (f)	54	150	The train hooted (b)	73
101	I'm a girl, I want to dress myself up (a)	54	151	Oh, my Nazan (b)	74
102	I'm crying bitterly in the garden (i)	55	152	Ah, my dear mother (b)	74
103	Lament over Avetis (h)	55	153	Oy, oy, my beloved (b)	75
104	Abaran is a stony land		154	A very small mouth (b)	75
	Aman, Tello (b)	55	155	On the edge of our garden (b)	75
105	The fields turned green (a)	56	156	It is midnight, the night is moonlit (a)	76
106	Pot-pourri, the fields turned green (b)	57	157	Dance-song	76
107	Pot-pourri, the fields turned green (b)	57	158	On Monday, the Ascension Day (ritual)	76
108	I took bread to the field (b)	57	159	Hoy, nar (a, b)	77
109	I took bread to the field (b)	58	160	Oy, Maran (b)	77
110	Pace, my beloved from Koghb (b)	58	161	Go, go, I'm with you (b)	78
111	The car has come (b)	58	162	Call, crane, call (f)	78
112	A stream is running from the mountaintop (b)	59	163	They took away, took away my beloved (a)	79
	Abaran is a stony land (a)	59	164	They took away, took away my beloved (a)	79
114	The edge of my green field (b)	59	165	They took away, took away my beloved (a)	79
115	The edge of my green field (b)	59	166	Habrban (b)	80
116	I took bread to the field (b)	60	167	Naré, Naré, hey, Naré (b)	80
117	Come, my love (a)	60	168	My beloved, I'm going away (b, social- everyday)	80
118	Girl, fair maiden (b)	60	169	Dear, why don't you love me? (a)	81
119	I was wandering in the mountains (b)	60	170	Zulo (a maiden's name) (a)	81
120	Ring, ring, my belt (b)	61	171	Zulo (a maiden's name) (a)	81
121	I'm burning, burning (a)	61	172	Oy, oy, they are taking me to foreign lands (c)	82
122	Mummy, bake the bread (h)	61	173	Hail, king (groom) (c)	82
123	The clouds thickened (a)	62	174	We had better offer the groom flowers (c)	83
124	What is the horseshoe for a steed? (a)	63	175	On Alagyz high mountains (k)	83
125	Speak about something nice (b)	63	176	I put up a tent in the mountains (b)	84
126	Speak about something nice (b)	63	177	I've sown cotton (e)	84
127	Yaré ay (a)	64	178	Words missing	85
128	Mummy, I want a golden shawl (a, b)	64	179	I was coming back from the mountains (a)	85
129	The moon is tender (g)	65	180	Maiden, tell me your name (a)	86
130	The car has come (b)	65	181	Groom, what shall I bring to equal you? (c)	86
131	Odalo djan (b)	65	182	Wedding song (c)	87
132	Abaran is a stony land (a)	66	183	The tradesman came (c)	87
133	I'll go to Echmiadzin to make a bow (pilgrim song)	66	184	Rise, rise (ploughing song)	87
134	A stream is running from the mountaintop (b)	67	185	Rose, I don't love you (c)	87
135	A stream is running from the mountaintop (b)	67	186	Rose, I don't love you (c)	88
	Manuscript 317. Collection Seven		187	Oh, oh, bullock, my dear (ploughing song)	89
136	I paved the stable with slabs (b)	67	188	I planted a garden in the lowlands (a)	90
137	Beloved, your slender figure won me (a)	67	189	I loved an innocent maid (b)	91
138	A goose flew in the sky (a, b)	68	190	At night, at moonlit night (a)	91
139	Mummy, mummy (a)	68	191	Pace proudly (a)	91
140	Round-faced and splendid like a flower (b)	69	192	I got on the roof (i)	92
141	Lauding the beloved one (b)	69	193	The clouds thickened (a)	92
142	The evening came down (b)	69	194	Pace proudly (a)	92
143	I shall weave a wreath and sing (fortune- telling song)	70	195	Maid, your name is Osan (b)	93
144	Get up, Maro, praise you (in ashugh style)	70	196	You fell asleep	93
145	Get up, Maro, praise you (in folk style)	71	197	A flower in the flower-bed (a)	94
146	Oy, oy (k)	71	198	Ah, my doe (a)	94
147	I am Alec (j, k)	72	199	Hoy, nar (b)	95
			200	Words missing	95
			201	On the right side of the mill (a)	95
			202	There is a bird on the sea (f)	96

Individual Songs. Collection Eight

203	I loved an innocent maid (b)	97
204	I loved an innocent maid (b)	97
205	I loved an innocent maid (b)	97
206	I loved an innocent maid (b)	97
207	I loved an innocent maid (b)	98
208	I loved an innocent maid (b)	98
209	Abaran is a stony land (b)	98
210	What is the horseshoe for a steed? (a)	99
211	The Araz river covered with ice (a)	99
212	Oy, my Nazan (b)	99
213	I shall sing a song at once (fortune-telling song)	100
214	Ah, Habrban, Habrban (b)	100
215	I loved an innocent maid (b)	100
216	I saddled the black steed (b)	101
217	Words missing (b)	101
218	Yar le, I fell in love (b)	102
219	I loved an innocent maid (b)	102
220	I saddled the black steed (b)	102
221	Words missing	102
222	A sunbeam touched the wall (a, b)	103
223	Words missing	103
224	I'm burning (a)	103
225	Words missing	104
226	The moon on the mountain slope (a, b)	104
227	Mushegh djan (dear), come to our place (b)	104
228	Words missing	104
229	Bride, bride (a)	105
230	Our willow (b)	105
231	My blazer is yellow (b)	106
232	I am Alec (j, k)	106
233	Words missing	107
234	Horom, Horom (a maid's name) (b)	107
235	Ah, you are my maid in apron (b)	107
236	Oh, my beloved (b)	108
237	Groom, what shall I bring to equal you? (c)	108
238	What are you trying to say? (b)	108
239	I shall go and take bread (a, b)	109
240	Hoy, narim (a)	109
241	Ah, I envy you, high mountains (k)	109
242	The Mok brides are coming (b)	110
243	The Mok brides are coming (b)	112
244	Words missing	113
245	Words missing	113
246	Words missing	113
247	Help, sweet (a, b)	114
248	Words missing	114
249	Words missing	114
250	The fog is lying under the mountain (b)	115
251	Words missing	115
252	I loved an innocent maid (b)	115
253	I collected barley in the field (a)	116
254	Make it cool, mountains (a)	116
255	I plucked a rose (a)	116
256	My destiny is at the gates (a)	117
257	A doe flew up from our field (b)	117
258	You will leave the church (b)	117

259	We went to the meadow (a)	117
260	We went to the meadow (a)	118
261	Maralo, a maid of the mountains (b)	118
262	The mill stream was green (b)	118
263	Oh, my dear mother (b)	119
264	Oh, my dear mother (b)	119
265	Let's beat out the dust (b)	119
266	Black hair, red cheeks (b)	119
267	The nightingale (b)	119
268	The nightingale on a branch (b)	120
269	The nightingale on a branch (b)	120
270	You came down the mountain (b)	120
271	Oh, mountain, where did you see my sweetheart? (b)	120
272	Oh, mountain, where did you see my sweetheart? (b)	121
273	You are standing on the bridge (b)	121
274	You are standing on the bridge (b)	121
275	The mill door is hewn	121

Records of 1913. Collection Nine

276	Maid, your mother died (a)	122
277	The moonlit night (a)	123
278	The sky is covered with clouds, there is no snow (a)	123
279	Maid, your name is Shushan (b)	124
280	Gyul a, gyul a (a, b)	124
281	The road to the threshing-floors is straight (a, b)	125
282	The pumpkin along the melonfield wall (d)	125
283	I made a bonfire in the mountains (k)	126
284	I fermented fresh matsun (yogurt) (a)	126
285	The dark-faced maid (b)	127
286	I am standing, there is no strength to go (a)	128
287	Chochan (dance-tune)	128
288	Chochan (dance with another melody)	128
289	Gyul a, gyul a (dance, a bit vividly)	128
290	Dance-tune (lightly)	129
291	Dance-tune (very quickly)	129
292	Dance-tune (more quickly)	129
293	Oh, my tender yar (sweetheart) (b)	130
294	Oy, yar, yar, yar (b, i)	130
295	The pumpkin along the melonfield wall (d)	131
296	I made a bonfire in the mountains (k)	131
297	Where are you coming from, sweetheart, where? (a, b)	132
298	Vardo, dear (a)	132
299	Look at that bird (k)	133
300	I came to love	134
301	The lamp is burning	134
302	Our cotton, your cotton (a)	134
303	If I became a willow-tree (a)	135
304	You are standing with yarn (a)	135
305	My sun (a)	136
306	My sun (a)	136
307	The plough is tilling and tilling (i)	137
308	Djan, your mummy died (a)	137

309	My mill is turning (k)	138	341	Welcome, king (groom) (c)	155
310	I looked out from the fortress (k)	138	342	Our groom with a cross (c)	155
311	I looked out from the fortress (k)	139	343	Let us pluck and bring (flowers) to the groom (c)	156
312	They killed my dear son (h)	139	344	Groom's mother, come out (c)	156
313	My beloved remained in the field (a, b)	140	345	My dear mother (d)	156
314	I made a bonfire in the mountains (a)	140	346	Don't go to the army (d)	157
315	Oy, my belt (a)	141	347	Come out (k)	157
316	Where are you coming in a light gait? (a, i)	141	348	Abaran is a stony land (a)	158
317	Hypocrite relatives asked (j, ashugh-song)	142	349	The plough in the furrow (e)	158
318	I came to love you (a)	143	350	In the doors of the hospital (everyday)	158
319	Khane yamman (dance-tune)	143	351	In the doors of the hospital (everyday)	159
320	Gule hey (dance-tune)	144	352	I shall tell you how was my beloved (b)	159
321	Dance-tune	144	353	I am an unhappy wanderer (f)	159
322	I came to love (a)	145	354	My star is behind the cloud (h)	159
323	Get up, Maro, get up (k)	146	355	Hey, maid Horom (a, b)	159
324	There is a pit at the door of the mill (b)	146	Supplement. Songs, preserved in the records by pupils of Komitas		
325	Don't walk barefoot (b)	147	356	Maid, I want to dress up (a)	160
326	I started to weed in the field (e)	147	357	The birds of Yerevan (a)	160
327	I have an apple, it is bitten (a)	148	358	Ah, my sweetheart (a)	161
328	I planted a garden in Yerevan (a, b)	148	359	Sona, Sona (a girl's name) (a)	161
329	Two sheep came down the mountains (social- everyday)	149	360	My beloved was a soldier (a)	161
330	Two sheep came down the mountains (social- everyday)	149	361	Ache, ache, my heart (a)	162
331	Your light blue eyes (k)	150	362	Saro is standing at the priest's door (a, b)	162
332	Your light blue eyes (k)	150	363	The mountains and valleys turned green (a)	162
333	I planted a garden in Yerevan (a, b)	151	364	I saw my beloved in the field (b)	163
334	The shepherd has a black dog (a)	151	365	I shall read the letter from my beloved (a)	163
335	The coolness of the mountains is my joy (a)	152	366	The apricot-tree bent (a, b)	163
336	Karo was taken to the army (d)	152	367	Don, don, sweetheart	163
337	The snow fell and covered the porch (a, d)	152	368	The cloud does not disperse	164
338	I came to love you (love song with a curse)	153	369	Pull, my bullock, pull (e)	164
339	I cooked salty spas (everyday)	154			
340	Hey, Ely (c)	154			

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	7	40	Марнам, приди (б)	31
Предисловие на английском языке	10	41	Талло (б)	31
Предисловие на русском языке	13	42	Любимая (б, и)	32
«Армянские народные песни»		43	Мелет жернов крупу (а)	32
Сборник Шестой. «Этнографический»		44	Любимая, тонким станом твоим покорен (а)	32
(Часть вторая)		45	Сверкающий меч на столе (б)	33
1	По утра перелепочка на поле прилетела (а)	46	Любимая (а)	33
2	Ты понравилась сердцу моему (а)	47	В поле обед я несу (а)	34
3	Полюбила всем сердцем (а)	48	Стану твоей колыбелью (а)	34
4	Дой йо, дой йо (восклицание) (б)	49	Курточка моя желтая (б)	35
5	Возрадуйтесь (рождественская песня)	50	Любимая Эло (б)	35
6	Возрадуйтесь (рождественская песня)	51	Дон, дон дон (б, и)	35
7	Возрадуйтесь (рождественская песня)	52	Осанна, Осанна (женское имя) (б)	36
8	Дерико (а)	53	Обновка, обновка (б)	36
9	Дерико (а)	54	Правая сторона мельницы моей (а)	36
10	Дочка, куплю тебе фесочку (шапку) (а)	55	Ивушка на этой стороне (а)	36
11	Посеяла я пшеницу (а)	56	Ивушка на этой стороне (а)	37
12	Дурная жена (и)	57	Эй, прекрасный цветок (а)	37
13	Джан иман (б)	58	Плясовая (б)	38
14	Джан иман (б)	59	Приди, братец (любимый) (б)	38
15	Отправились мы на чужбину (е)	60	Приди, братец (любимый) (б)	38
16	Заволокло туманом мушские горы (б)	61	Хумар прилегла (а)	39
17	С горы сплывавшись, любуешься (песня ступы)	62	Зачем вошла в Бингёл (название озера) (а, и)	39
18	Разбил я баштан (а)	63	Девушка в ситцевом платье (б)	40
19	Птер (имя) (б)	64	Чужой, чужой (а)	40
20	Эй, жеманная (б)	65	Ходил, сверка (а)	40
21		66	К горам привычная (а)	41
22	Машина прибыла (бытовая)	67	Прошла ты мимо (б)	41
23	Горделиво шестуя (б)	68	Ты стройная (б, мужской танец)	41
24	Девчушка ты, шалуныя (б)	69	Золотой пояс нашему работнику (и)	42
25	Май – наша кума (б)	70	Ой, нар, эй, нар (мужская песня-пляска)	42
26	Индило (б)	71	Скажу, любимая, стройна ты как чинара (б)	42
27	Сорок монет (и)	72	Черешня в саду у меня (б)	43
28	Ошорец принес табак (б)	73	Стоит Маро (а)	43
29	Любимая (б)	74	Песня – плач	43
30	Не обнажай белую грудь (б)	75	Восхваление красавицы Зало (б)	44
31	Ой, хйла (а)	76	Скажите о хорошем (б)	44
32		77	Скажите о хорошем (б)	44
33	Ах, дорогая Тирун (а)	78	Постой, о любви скажу (б)	45
34	Любовная лирическая (а)	79	Сатирическая песня, пародирующая плач по умершему	45
35	Споку песню (б)	80	Эй, любимый (и)	45
36	Как мне быть (а)	81	Любимый мой под деревом (в)	46
37	Ты стоишь – и не зовешь (а)	82	Абрбан (б)	46
38	Хожу с непокрытым лицом (б)	83	Подите, взгляните (масленичная)	46
39	Лепо, ле, ле (б)	84	Письмо с родины (а)	47
		85	Обтесал красный камень (б)	48
		86	Обмолотила на гумне пшеницу (б)	48
		87	Стоишь в тени храма (а)	49
		88	За горой костры дымят (б)	49
		89	Езнак подпалил Игдир (б, и)	49
		90	Косы, косы твои (а)	50
		91	Девушка Сона (а)	50
		92	Нестор пошел в деревню Маргара (б)	51
		93	Осепа Лисья гора (б)	51
		94	Стоишь ты горделиво (а)	51

¹ Буквы в круглых скобках указывают (разумеется, в самой общей форме) на жанр песни: (а) – любовно-лирическая; (б) – песня-пляска; (в) – свадлебя; (г) – рекрутская; (д) – трудовая; (е) – скитальческая; (ж) – пастораль; (з) – плач; (и) – шуточная; (к) – социально-историческая тематика; (л) – лирическая скорбная.

95	Ивушка, не гнись (а)	52	146	Ой, ой (л)	71
96	В саду садовник у меня (а)	52	147	Я – Алек (к, л)	72
97	Девушка Телло (а)	52	148	Ухожу я, матушка, ухожу (в)	72
98	Эй, парень, по имени Саркис (б)	53	149	Ухожу я, матушка, ухожу (в)	73
99	Моя лань (а)	53	150	Поезд загудел (б)	73
100	Странник я, пошел в Карс (е)	54	151	Ой, моя Назан (б)	74
101	Девушка я, хочу приодеться (а)	54	152	Ах, любимая матушка (б)	74
102	В саду горько плачу (и)	55	153	Ой, ой, мплой возлюбленный (б)	75
103	Плач по Аветису (э)	55	154	Круглое лицо, маленький ротик (б)	75
104	Абаран-каменистый край, Ой, ой, Телло (б)	55	155	На краю нашего сада (б)	75
105	Зазеленели поля (а)	56	156	Полночь, лунная ночь (а)	76
106	Папури, зазеленели поля (б)	57	157	Плясовая	76
107	Папури, зазеленели поля (б)	57	158	В понедельник на Вознесение (обрядова)	76
108	В поле хлеб отнесла (б)	57	159	Ой, нар (а, б)	77
109	В поле хлеб отнесла (б)	58	160	Ой, Маран (б)	77
110	Шагай, любимый из Кохба (б)	58	161	Иди, иди, я с тобой (б)	77
111	Пришла машина (б)	58	162	Кричи, журавль (б)	78
112	С горы высокой течет вода (б)	59	163	Увели, увели любимую (а)	79
113	Абаран – каменный край (а)	59	164	Увели, увели любимую (а)	79
114	Кромка зеленого поля (б)	59	165	Увели, увели любимую (а)	79
115	Кромка зеленого поля (б)	59	166	Абрбан (б)	80
116	В поле хлеб отнесла (б)	60	167	Нарэ, Нарэ, эй, Нарэ (б)	80
117	Приди любимый (а)	60	168	Любимая, ухожу я (б, социально- бытова)	80
118	Девушка, красна девица (б)	60	169	Дорогая, чем тебе не люб (а)	81
119	В горах бродил я (б)	60	170	Зуло (ням девушки) (а)	81
120	Звени, звени мой поясок (б)	61	171	Зуло (ням девушки) (а)	81
121	Сгораю я, сгораю (а)	61	172	Ой, ой, уводат на чужбину (в)	82
122	Матушка, испеки хлеб (а)	61	173	Добро пожаловать, царь (жених) (в)	82
123	Сгустились тучи (а)	62	174	Цветок бы нашему царю (жениху) (в)	83
124	На что коно подкова (а)	63	175	На высокой горе Алагыз (л)	83
125	Скажите о хорошем (б)	63	176	Шатер раскинул на холме (б)	84
126	Скажите о хорошем (б)	63	177	Посеяла хлопок (л)	84
127	Яре ай (а)	64	178	Слова отсутствуют	85
128	Матушка, хочу я шаль золотую (а, б) ..	64	179	Я с гор возвращался (а)	85
129	Луна нежна (ж)	65	180	Девушка, имя свое скажи (а)	86
130	Пришла машина (б)	65	181	Жених, что принести с тобою скажее (а)	86
131	Одало джан (б)	65	182	Свадебная (в)	87
132	Абаран – каменный край (а)	66	183	Торговец пришел (в)	87
133	В Эчмиадзин пойду на поклон (паломническая песня)	66	184	Вставай, вставай (пахотная песня) ..	87
134	С горы высокой течет вода (б)	67	185	Роза, я не люблю тебя (а)	87
135	С горы высокой течет вода (б)	67	186	Роза, я не люблю тебя (в)	88
	Рукопись 317. Сборник седьмой		187	О, о, вол дорогой (пахотная песня) ..	89
136	Конюшню плитами замостил (б)	67	188	В низине сад я разбил (и)	90
137	Любимая, покориш меня твой стройный стан (а)	67	189	Поллюбил я девушку невинну(чистую) (б)	91
138	По небу гусь пролетел (а, б)	68	190	Ночью, ночью лунной (а)	91
139	Матушка, матушка (а)	68	191	Ступай горделиво (а)	91
140	Круглолица и прекрасна как цветок (б) ..	69	192	Поднялась я на кровлю (и)	92
141	Восхваленіе возлюбленной (б)	69	193	Сгустились тучи (а)	92
142	Спустился вечер (б)	69	194	Ступай горделиво (а)	92
143	Сплету венки я и сплю (гадальная песня)	70	195	Девушка, тебя зовут Осан (б)	93
144	Вставай, Маро, вставай, хвала тебе (в ашугском стиле)	70	196	Заснула ты	93
145	Вставай, Маро, вставай, хвала тебе (в народном стиле)	71	197	Цветок на грядке (а)	94
			198	Ах, моя лань (а)	94
			199	Ой, нар (б)	94
			200	Слова отсутствуют	95
			201	Справа от мельницы (а)	95
			202	На море есть птица одна (е)	96

Разрозненные песни. Сборник восьмой.

203	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
204	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
205	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
206	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
207	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	98
208	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	98
209	Абаран — край каменистый (б)	98
210	На что коноу подкова (а)	99
211	Покрылась льдом Араз-река (а)	99
212	Ой, моя Назан (б)	99
213	Спою я песню разом (песня гадания)	100
214	Ах. Абрбан, абрбан (б)	100
215	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	100
216	Оседлал вороного коня (б)	101
217	Слова отсутствуют (б)	101
218	Яр ле, полюбил я (б)	102
219	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	102
220	Оседлал вороного коня (б)	102
221	Слова отсутствуют	102
222	Луч солнца коснулся стены (а, б)	103
223	Слова отсутствуют	103
224	Горю я (а)	103
225	Слова отсутствуют	104
226	Луна на склоне горы (а, б)	104
227	Мушер джан (любимый), приди к нам в дом (б)	104
228	Слова отсутствуют	104
229	Невестка, невестка (а)	105
230	Наша ивушка (б)	105
231	Курточка у меня желтая (б)	106
232	Я-Алек (к, л)	106
233	Слова отсутствуют	107
234	Ором, Ором (имя девушки) (б)	107
235	Ах, ты моя девушка в переднике (б)	107
236	О, моя любимая (б)	108
237	Жених, что принести с тобою схожее (а)	108
238	Что хочешь сказать? (б)	108
239	Пойду, хлеб отнесу (а, б)	109
240	Ой, нар'м (а)	109
241	Ах, завидую вам, высокие горы (л)	109
242	Идут, идут мохские невесты (б)	110
243	Идут, идут мохские невесты (б)	112
244	Слова отсутствуют	113
245	Слова отсутствуют	113
246	Слова отсутствуют	113
247	Помоги, нежная (а, б)	114
248	Слова отсутствуют	114
249	Слова отсутствуют	114
250	Стелется под горой туман (б)	115
251	Слова отсутствуют	115
252	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	115
253	Собрала в поле ячмень (а)	116
254	Дайте прохладу, горы (а)	116
255	Сорвал я розу (а)	116
256	Суженый стоит у ворот (а)	117
257	С нашего поля птица взлетела (а)	117
258	Выйдешь с храма (б)	117
259	Отправились на луг (а)	117
260	Отправились на луг (а)	118
261	Марало, девушка с гор (б)	118
262	Ручей мельничим зеленым был (б)	118
263	Ох, дорогая матушка (б)	119
264	Ох, дорогая матушка (б)	119
265	Давай, давай, выб'ем пыль (б)	119
266	Черные волосы, красные щечки (б)	119
267	Соловей (б)	119
268	Соловей на ветке (б)	120
269	Соловей на ветке (б)	120
270	С горы спустилась (б)	120
271	Ой, гора, где встретил любимую (б)	120
272	Ой, гора, где встретил любимую (б)	121
273	На мосту ты стоишь (б)	121
274	На мосту ты стоишь (б)	121
275	Обтесана мельницы дверь	121
Записи 1913 года. Сборник девятый		
276	Девница, умерла матушка твоя (а)	122
277	Луна ночная (а)	123
278	Небо тучами покрылось, снега нет (а)	123
279	Девница, имя твое Шушан (б)	124
280	Гюл а, гюл а (а, б)	124
281	Дорога к гумнам — прямая (а, б)	125
282	Вдоль стены баштана — тыква (г)	125
283	Развел в горах я костер (л)	126
284	Заквасила свежий мацун (а)	126
285	Девочка — смуглянка (б)	127
286	Стою, иди нет мочи (а)	128
287	Чочан (плясовая)	128
288	Чочан (плясовая с другой мелодией)	128
289	Гюл а, гюл а (плясовая, немного оживленно)	128
290	Плясовая (легко)	129
291	Плясовая (очень быстро)	129
292	Плясовая (быстрее)	129
293	Ой, моя нежная яр (любимая) (б)	130
294	Ой, яр, яр, яр (б, и)	130
295	Вдоль стены баштана — тыква (г)	131
296	Развел в горах я костер (а)	131
297	Отколь идешь, отколь, милая (а, б)	132
298	Вардо дорогая (а)	132
299	Взгляни на ту птицу (л)	133
300	Полюбил(а) я	134
301	Горит светильник	134
302	Наш хлопок, ваш хлопок (а)	134
303	Кабы ивой я стал (а)	135
304	Ты с прежней стоишь (а)	135
305	Солнышко мое (а)	136
306	Солнышко мое (а)	136
307	Плуг пашет, да пашет (и)	137
308	Дорогая, умерла матушка твоя (а)	137
309	Вертится мельница моя (л)	138
310	Выглянула я из крепости (л)	138
311	Выглянула я из крепости (л)	139
312	Родимого сыночка убили (з)	139
313	В поле остался любимый (а, б)	140

314	Развел в горах я костер (а)	140	341	Добро пожаловать, царь (женух) (а)	155
315	Ой, пояс мой (а)	141	342	Наш жених с крестом (а)	155
316	Отколь идешь ты походкой легкой (а, и)	141	343	Сорвем, принесем (цветы) жениху (в)	156
317	Приворшники-родственники спросили (к, алуцкая)	142	344	Матушка жениха, входи	156
318	Тебя я полюбил (а)	143	345	Родимая моя матушка (г)	156
319	Хане имман (плясовая)	143	346	Не ходи в солдаты (г)	157
320	Гу эй (плясовая)	144	347	Выходите (л)	157
321	Плясовой нангрыш	144	348	Абаран – каменистый край (а)	158
322	Я полюбил тебя (я)	145	349	Плут в борозде (л)	158
323	Встань, Маро, встань, (л)	146	350	В дверях больницы (бытовая)	158
324	У двери мельницы яма (б)	146	351	В дверях больницы (бытовая)	159
325	Не ходи босиком (б)	147	352	Скажу, каким был любимый (б)	159
326	В поле стала я полоть (л)	147	353	Я несчастный странник (е)	159
327	Яблоко имею, надкусано (а)	148	354	Звезда моя за облаком (з)	159
328	Сад я посадил в Ереване (а, б)	148	355	Эй, девушка Ором (а, б)	159
329	С гор спустились два барана (соц- бытовая)	149			
330	С гор спустились два барана (соц- бытовая)	149			
331	Голубые глазки твои (л)	150	356	Приложение. Песни, сохранившиеся в записях учеников Комитаса	
332	Голубые глазки твои (л)	150	356	Девушка я, хочу приодеться (а)	160
333	Сад я посадил в Ереване (а, б)	151	357	Птицы Еревана (а)	160
334	У пастуха черная собака (а)	151	358	Ах, моя дорогая (а)	161
335	Прохлада гор – моя отрада (а)	152	359	Сона, Сона (имя девушки) (а)	161
336	Забрали Каро в солдаты (г)	152	360	Был солдатом любимый (а)	161
337	Снег вывал, порог засыпал (а, г)	152	361	Щеми, щеми, мое сердце (а)	162
338	Тебя я полюбил (любовная с проклинанием)	153	362	Маро стоит у дверей священника (а, б)	162
339	Соленый спас я сварила (бытовая)	154	363	Зазеленели горы и долины (а)	162
340	Эй, Эзля (в)	154	364	В поле увидела любимого (б)	163
			365	Прочту письмо от любимого (а)	163
			366	Абрикосовое дерево согнулось (а, б)	163
			367	Дон, дон, любимая (б)	163
			368	Туча не расходится (а)	164
			369	Тяни, мой вол, тяни (л)	164
				Комментарии	167

ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆԿ

(նշված են երգերի համարները)

Արարանը քարոտ ա, աման թելոլ.....	104
Արարանը քարոտ ա.....	113
Արարանը քարոտ ա.....	132
Արարանը քարոտ ա.....	209
Աղե ջան, հացը թխա.....	112
Ազիզ բալիսսպանեցիմ.....	312
Ալագյազ բարձր սարին.....	175
Ալագյոզ աշերդ.....	332
Ալ ձին նալն ինչ կանն.....	124
Ալ ձին նալն ինչ կանն.....	210
Ալա, երնեկ են ձեզի, քանձրիկ սարեր.....	241
Ախ: Հարբբան, հարբբան.....	214
Ախ, մարալ ջան.....	99
Ախ, մարալ ջան.....	198
Ախ, յալա, յալա դիզը.....	31
Ախ, սիրուն ջան.....	33
Ախ, Սոմալար.....	68
Աղջի, ամուղդ ասա.....	180
Աղջի, արի քե ֆաս առնեմ.....	10
Աղջի, ամուղդ Շուշան.....	279
Աղջի, ամուղդ Օսան.....	195
Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ.....	118
Աղջիկ հագածդ չիք ա.....	63
Աղջի, Հոռոմ.....	335
Աղջի, մերդ մեռել ա.....	276
Աղջի Սոնա.....	91
Աղվեսդարը, յար, բլեր ա.....	93
Աղա երի, խան երի.....	23
Աման յար.....	236
Աման յար.....	294
Ամպել ա կամար, կամար.....	123
Ամպել ա կամար, կամար.....	193
Ամպել ա, ձյուն չի գալի.....	278
Այ աղջի ջան.....	358
Այ, իմ մեզարով աղջիկ.....	235
Այ Մարան, Մարան.....	160
Այ հևա, հևա, սիրտս.....	361
Այ սար ու սեյրանա յար.....	271
Այ սար ու սեյրանա յար.....	272
Այ տղա, ամուղդ Սարգիս.....	98
Այ տղա օտար.....	64
Ապարանը քարոտ ա.....	348
Առավոտ լոր մտավ արտ.....	1
Ասելդ իմ՞չ ա.....	237
Ասեմ ով էր.....	352

Արագը հեշտացել ա.....	211
Արանը բաղ են արել.....	188
Աղդ ցնձացեք.....	5
Աղդ ցնձացեք.....	6
Աղդ ցնձացեք.....	7
Արև դիպավ էմ պատիմ.....	222
Արև, ջան արև.....	305, 306
Արևս ամպի տակ.....	354
Արի, յար ջան.....	117
Բագրգյան եկավ.....	183
Բալնիցի դռանը.....	350
Բալնիցի դռանը.....	351
Բախչի պատը դդում ա.....	282
Բախչի պատը դդում ա.....	295
Բաղումս կա քաղմանչի.....	96
Բամբակ են ցանել.....	177
Բամբուկի տակի.....	300
Բերդիցը աշեցի.....	310
Բերդիցը աշեցի.....	311
Բոբիկ մի ման արի.....	325
Բոլոր երես, պատի բերան.....	154
Բոստան են դրե.....	18
Գեշ կնիկ.....	12
Գիշերվան լուսնյակը.....	277
Գյալիմ, գյալիմ.....	229
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	280
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	290
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	291
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	292
Գնա, գնա հետիդ են.....	161
Գութանը հաց են տարել.....	47
Գութանը մանի, մանի.....	307
Գութանը վափտսիմ.....	349
Գուլե, հեյ.....	320
Դերիկո.....	8
Դերիկո.....	9
Դոյ յո՛, դոյ յո՛.....	4
Դոն, դոն, դոն.....	51
Դոն, դոն, գյուլում յար.....	140
Դոն, դոն, գյուլում յար.....	367
Դու կայնել ես կարմնջիմ.....	273
Դու կայնել ես կարմնջիմ.....	274
Դուն իմ սրտիմ դյուր եկար.....	2
Դուն հալալ, մերիկ.....	345
Եզնակն եկավ, Իգդիր վառեց.....	89
Ե՛լ, ե՛լ, ե՛լ.....	184
Ելա կերթամ, հաց կտանիմ.....	239
Ելա տանիս, քափ քելեցի.....	192

Ելանք, որ ելանք.....	15	Իջանք չափորները.....	259
Ելքը դուսը.....	347	Իջանք չափորները.....	260
Ելքը, տեսքը ո՞րն ի կերտ.....	83	Իրիկվան մուսը կոխեց.....	142
Ելիր, Մարո, ելիր.....	323	Լավն ասեք.....	76
Եկար, մեր դռնով անցար.....	67	Լավն ասեք.....	77
Եկին, եկին Մոկաց խարսներ.....	242	Լավն ասեք.....	125
Եկին, եկին Մոկաց խարսներ.....	243	Լավն ասեք.....	126
Ես Ալեքն եմ.....	147	Լեպո, հո՛, լե՛.....	39
Ես Ալեքն եմ.....	232	Լուսնակն անուշ.....	129
Ես անքախտ դարիքն եմ.....	353	Լուսնակը սարի արտեն.....	226
Ես սարեն կուգայի.....	179	Խաղ ասեմ՝ խաղի գլխին.....	35
Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ.....	356	Խանն յամման.....	319
Ես քեզ սիրեցի.....	318	Խնձոր ունեմ՝ կծած ա.....	327
Ես քեզ սիրեցի.....	322	Խոմար պառկե երեսքաց.....	61
Ես քեզ սիրեցի.....	338	Մաղիկ ըսեմ ու շարեմ.....	143
Ես քո շիմալ.....	79	Մամերո, ծամերդ.....	90
Երևան ասի յարս.....	29	Միրամի ծառ ծովեր ա.....	366
Երևան քաղ եմ արել.....	328	Մովուն հավքըմ կեր.....	202
Երևան քաղ եմ արել.....	333	Կալերի ճամփեն դուզ ա.....	281
Երևանա դշերը.....	357	Կալ եմ գցել, կախել եմ.....	86
Երկանքը թաղի վերա.....	34	Կայնել ես, կանչում էլ չես.....	37
Երկանքս կաղա ծավար.....	43	Կայնե, սեյր անեմ.....	78
Երկեն գոմը ապեր եմ.....	136	Կայնել ես վանքի հովին.....	87
Երկնքից անցավ խազը.....	138	Կայնել եմ, գալ չեմ կարող.....	286
Ջինվոր էր յարս.....	360	Կայնել ես, կած կմանես.....	304
Ջինվոր մի՛ գմա.....	346	Կայնել ես յերի, յերի.....	94
Ջինվոր տարան Կարոյին.....	336	Կանաչ արտը հաց տարա.....	108
Էլի Մարո, եղար գովական.....	144	Կանաչ արտը հաց տարա.....	109
Էլի Մարո, եղար գովական.....	145	Կանաչ արտը հաց տարա.....	116
Էջմիածին էրթամ ուխտ.....	133	Կանաչ արտի քեռարը.....	114
Էս գիշեր, լուսնյակ գիշեր.....	190	Կանաչ արտի քեռարը.....	115
Էս դին ուտ ա.....	55	Կանաչել եմ արտերը.....	105
Էս դին ուտ ա.....	56	Կանաչել ա սար ու ձոր.....	363
Էրեսքաց ման եմ գալիս.....	38	Կանչե, կռուցկ.....	162
Էրթիկ, էրթիկ բռնել ա.....	196	Կապուտ քուտակ հեծել եմ.....	216
Էրվում եմ.....	224	Կապուտ քուտակ հեծել եմ.....	220
Թագվոր, քարով.....	173	Կապուտ ամպը պարզում չի.....	368
Թագվոր, քարով.....	341	Կարմիր քարը տաշած ա.....	85
Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քու մման.....	181	Կարծիկ ումիմ դեղին ա.....	49
Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քո մման.....	237	Կես գիշեր, լուսնյակ գիշեր.....	156
Թագվորամեր, դուս արի.....	344	Կերթամ մայրիկ, կերթամ.....	148
Թագա մածուն եմ մերել.....	284	Կերթամ մայրիկ, կերթամ.....	149
Ժամադրոնեն դուս կուգաս.....	258	Կուրտիկ ունիմ՝ դեղին ա.....	231
Իմա՛, էնեմ.....	36	Հարքբան.....	82
Իմ ախպեր ծառան տակին.....	81	Հարքբան.....	166
Իմ յարը դռան է դրած.....	256	Հագել ես դեղին.....	74
Իմ յարը հանդին տեսա.....	364	Համբարձման երկուշաբթին.....	158
Իմար յարին օ՛յ, օ՛յ.....	153	Հա՛յ, դաշանգ գյուլ.....	57
Ինդիլո.....	26	Հայդե, հայդե, թամզարա.....	157
Ինչու՞ Բիմգյուլը մտար.....	62	Հանդուր մնաց յարս.....	313

Հավար, նազանի.....	247	Յար ջան.....	42
Հարա՛յ, էլլո.....	340	Յարն հա՛, յարն վա՛խ.....	127
Հե՛յ, նազըմ.....	20	Յար լե՛, սիրել եմ սերն երեսին.....	218
Հե՛յ, նազան իմ.....	212	Յար ջան, մերդ մեռել աս.....	308
Հողալլո ջան.....	131	Յար, քո բարակ բոյիդ մեռնեմ.....	44
Հո՛, հո՛, եզեր ջան.....	187	Յար, քո բարակ բոյիդ մեռնեմ.....	137
Հո՛յ, իմ նազանի յարս.....	293	Նա Պալտեր.....	19
Հո՛յ, նար.....	199	Նանե՛ր, նանե՛ր, Ջուլո.....	170
Հո՛յ, նար.....	159	Նանե՛ր, նանե՛ր, Ջուլո.....	171
Հո՛յ, նարըմ.....	240	Նանիկ-նանանիկ.....	139
Հո՛յ, նար, հե՛յ, նար.....	70	Նարե, նարե, հե՛յ նար.....	167
Հո՛յ, նազան իմ.....	151	Նետտորը գմաց Մարգարի գեղը.....	92
Հո՛յ, նազանի յարս.....	293	Նիմնըմ, միմնըմ.....	58
Հոռոմ, Հոռոմ.....	234	Նոր աս, մոր աս.....	53
Հով էրեք, սարեր.....	254	Շըխկըր-շուխկըր.....	120
Չյուն եկել, դուռն անել աս.....	337	Չիմար յարի բան ասեմ.....	71
Չարասուի դեմի սազը.....	97	Պարեպանակ.....	321
Չարիք եմ, Կարս գնացի.....	100	Պետ դիզան.....	182
Չուշըմ թուվ մեր արտեմ.....	257	Պյուլպյուլ տալին վրա.....	268
Շոճան.....	288	Պյուլպյուլ տալին վրա.....	269
Շրագը վառ աս.....	301	Պովեզը բռոցա.....	150
Մազերդ խոնարիի.....	266	Պուճուր աղջիկ, գալըմ ես.....	24
Մազերդ սև՝ թուշդ կարմիր.....	301	Պուճուր աղջիկ, սևավոր.....	285
Մային աս.....	25	Ջաղացիս աջի կուտը.....	54
Մայրիկ, ես կուզեմ ոսկի շալ.....	128	Ջաղացիս աջի կուտը.....	201
Մանի ասեմ մե բերան.....	213	Ջաղացս մանի, մանի.....	309
Մաշինեմ եկավ.....	22	Ջաղի դուտը տաշած է.....	275
Մաշինեմ եկավ.....	111, 130	Ջաղացի դուտը փոս աս.....	324
Մամլաքսատան մարթուի.....	84	Ջաղին ատուն կանանչ էր.....	262
Մարալո, սարի ախչիկ.....	261	Ջան իման.....	13
Մարալի բյուլբյուլ.....	267	Ջան իման.....	14
Մարգի միջի իլզունը.....	197	Ջան, մարալ ջան, գացի, հեռացա.....	168
Մարիան, եկուր.....	40	Ջուխտ սարի հովին մեռնեմ.....	335
Մարոն աս կայնե.....	73	Ջուր կզա վերին սարեմ.....	112
Մարոն աս կայնել տերտերի դրան.....	362	Ջուր կուզա վերին սարեմ.....	134
Մեռա բառին լալելով.....	102	Ջուր կուզա վերին սարեմ.....	135
Մեր թագվորն էր խաչ.....	342	Մարեմ ելավ երկու մուխ.....	88
Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր.....	174	Մարեմ եկար սեյրամի պես.....	270
Մեր մշակին ոսկի քյամար.....	69	Մարեմ կուզա ջուխտըմ դոշ.....	329
Մեր բամբակը, ձեր բամբակը.....	302	Մարեմ կուզա ջուխտըմ դոշ.....	330
Մեր ուռի ծառն էր.....	230	Մարեմ կուզաս՝ սեյրամ կեմես.....	17
Մի բանս սիվտակ դոշդ.....	30	Մարերը կրակ եմ արել.....	314
Մի ծառ ունիմ.....	72	Մարերը ման եմ եկել.....	119
Մշո դաշտեր մշուշ էր.....	16	Մարերու սեյրամի յար.....	141
Մոխիկ արա էն ոշին.....	299	Մարը կրակ եմ արել.....	296
Մուշեղ ջան, արի մեր տուն.....	227	Մարի սովոր.....	66
Յաման, էլլո.....	50	Մարի տակը մշուշ էր.....	250
Յաման, մեր բառի բանդեմ.....	155	Մեղանի վրի պսպղան թուրը.....	45
Յաման ախպեր, նամակդ.....	365	Մև աս չորանի շունը.....	334

Միրել եմ, սիրու սավորով.....	3	Տարան, տարան իմ յարը.....	164
Միրելիս, ինձ ատել ես.....	169	Տարան, տարան իմ յարը.....	165
Միրել եմ սերմ երեսին.....	189	Յորեն եմ ցանել.....	11
Միրել եմ սերմ երեսին.....	203	Ուշի ուշերը.....	75
Միրել եմ սերմ երեսին.....	204	Ուտի ես, կեռանալ մի.....	95
Միրել եմ սերմ երեսին.....	205	Ուտի ծառ ըննելի.....	303
Միրել եմ սերմ երեսին.....	206	Ուսկիցը կուգասը հուշիկը.....	316
Միրել եմ սերմ երեսին.....	207	Ուստի՞ կուգաս, յարո.....	297
Միրել եմ սերմ երեսին.....	208	Փափուտի, կանաչել են արտերը.....	106
Միրել եմ սերմ երեսին.....	215	Փափուտի, կանաչել են արտերը.....	107
Միրել եմ սերմ երեսին.....	219	Քաղիս եմ ամուս.....	326
Միրել եմ սերմ երեսին.....	252	Քաղենք, քերենք մեր թագվորին.....	343
Միրել եմ սերմ երեսին.....	339	Քաղեցի արտն գարի.....	253
Մպաս եմ ելիս աղի.....	103	Քաշի Ջեյրան, քաշի.....	369
Ստեփանի ձիան դաշը.....	317	Քառուսն մանեք.....	27
Սուտ ազգականներս հարցրին.....	359	Քելե յար, կողբեցի.....	110
Սոնա, Սոնա.....	121	Քելեր, ցուր իմ յարը.....	65
Վառվում եմ, վառվում եմ.....	146	Քելե, քելե թող հանենք.....	265
Վա՛յ, վու՛յ.....	185	Քելմա քելե.....	191
Վարդ զբեզ չեմ սիրի.....	186	Քելմա քելե.....	194
Վարդ զբեզ չեմ սիրի.....	255	Քիրամիդ աղբար.....	59
Վարդ եմ քաղե.....	263	Քիրամիդ աղբար.....	60
Վա՛յ, մայրիկ ջան.....	264	Օ՛յ, օ՛յ, յաման դարիպո.....	172
Վա՛յ, մայրիկ ջան.....	315	Օշորեցին թյուրյուն բերեց.....	28
Վա՛յ, քյամարս.....	298	Օրոր, օրորո ըլնեմ.....	48
Վարդո ջան.....	41	Օսաննա, Օսաննա.....	52
Տալիլո.....			
Տարան, տարան իմ յարը.....	163		

**ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ
XII ՀԱՏՈՐ**

Հրատ. խմբագիր՝
Ա.Սահակյան

Սրբագրիչ՝
Հ.Պիկիչյան

Չայնամիչերի համակարգչային շարվածք՝
Գ.Գյոդակյան